20 DOST KITAPLAR BARAGANIN DEVEDİKENLERİ Panait İstrati

BARAGANIN DEVEDİKENLERİ

Panait İstrati

CAN

BARAGAN'IN DEVEDİKENLERİ

Panait İstrati

CAN YAYINLARI GENÇLİK DİZİSİ : 20

Bu kitap 1982 yılında Özkur Basımevi'nde basılmıştır

BARAGAN'IN DEVEDİKENLERİ

Panait İstrati

Türkçesi
ÖZDEMİR İNCE

Resimler
MUSTAFA DELİOĞLU

CAN YAYINLARI
Ankara Caddesi 40, kat 2, Cağaloğlu, İstanbul
Telefon: 28 61 13

SUNUŞ

Büyük Fransız yazarı Romain Rolland (1), 1921 yılının ocak ayının ilk günlerinde bir mektup aldı. Mektup, Nice (2) hastanesinden gönderiliyordu, boğazını keserek kendini öldürmek isteyen birinin üzerinden çıkmıştı. Yaralının yaşama umudu hemen hemen yok gibiydi. Büyük yazar aldığı mektupla ilgili olarak daha sonra şunları yazacaktır:

«Okudum ve tanık olduğum üstün yetenek karşısında şaşkına döndüm. Sanki ovada esen yakıcı rüzgârdı. Balkan ülkelerinin yeni bir Gorki'siydi. Onu kurtardılar. Kendisini tanımak istedim. Mektuplaşmaya başladık. Dost olduk.»

Mektubun yazarı daha önce de hastaneye yatmıştı: 1916 yılında, İsviçre'de. Birinci Dünya Savaşını yaşayan Balkanlardan kaçıyordu, kimseyi tanımıyordu. hiç fransızca bilmiyordu. Ama dile karşı büyük bir yeteneği vardı romence, türkçe, yunanca ve arapça biliyordu. Hastanede, genç bir aydının yardımıyla, Romain Rolland'ın savaş üzerine yazdığı makaleleri ve romanlarını okuya okuya fransızca öğrendi. En umutsuz anında, canına kıymadan önce, Romain Rolland'a mektup yazmasının nedeni bu ruhsal yakınlaşma olsa gerek.

Romain Rolland, onunla ilgili yazısını şöyle sürdürüyor

«Adı İstrati'dir. 1884 yılında Romanya'nın İbrail liman kentinde doğdu. Babası bir rum kaçakçısıydı. İstrati babasını hemen hemen hiç tanımadı —çünkü gümrük kolcuları tarafından öldürülmüştü (Ö. İ.)—. Çok sevdiği annesi bir Romen köylüsüydü.»

İstrati annesini çok sevmesine karşın, serüven tutkusu üstün geldi ve on iki yaşında gurbete çıktı. Çünkü dünyayı tanımak ve bütün yüreğiyle sevmek istiyordu.

(1) Romen Rolan.
(2) Nis.

Güneşten yanarak, yağmurdan ıslanarak, evsiz - barksız, aç, hasta, yüreğinde kocaman bir tutku koru taşıyarak, yoksulluktan sıvranarak, gece bekçilerinden kaçarak, olağanüstü serüvenlerle, yorucu işlerle, gezilerle dolu yirmi yıl yaşadı. Hemen hemen bütün meslekleri denedi kahve garsonluğu, pastacılık, çilingir, kazancı, makinist, el işçisi, kazmacı, hamal, uşak, ilân dolaştırıcısı, tabelâcı, boyacı, gazeteci, fotoğrafçı.

Parasız - pulsuz, gemilere gizlice girerek ve bulunur - bulunmaz ilk iskelede karaya atılarak, kimliksiz ve pasaportsuz, Mısır'ı, Suriye'yi, Yafa, Beyrut, Şam ve Lübnan'ı, Doğu'yu, Yunanistan ve İtalya'yı dolaştı. İsviçre hastanelerinde yattı. 1918 silâh bırakışmasından sonra, bir süre daha İsviçre'yi dolaştı, daha sonra Paris ve Nice'e geçti. Gene bir serseri yaşamı sürüyordu işsizdi, parasızdı, açtı, aşağılanmıştı, dünyada yapayalnızdı ve geceleri bazan bir helâda yatmak zorunda kalıyordu.

1921 yılının ilk günlerinde, bir parkta, bir usturayla boğazını keserek yaşamına son vermeyi denedi

Bu deneyinin Romain Rolland'la tanışmasına neden olduğunu biliyoruz.

Şimdi, bundan sonrası için Panait İstrati'nin kendisini dinleyelim

«1924 yazında ilk kitabım çıktığı zaman kırk yaşımdaydım. Yazarlık mesleğine bu yaşta başlanmaz. Bu yüzden sadece bir olayı anlatmak istiyordum. Buna da yalnızca, Romain Rolland'ın ayak diretmesi yüzünden razı olmuştum.

Ama yazmaya koyulur koyulmaz, coşkun kişiliğim, rüzgârın bir tüyü uçurması benzeri, yargı gücümü sildi süpürdü. Akıl almaz büyüklükte bir dostun yazmamı, hem de fransızca yazmamı istediğini düşündükçe sevinçten çılgına dönüyor, mutluluktan hıçkıra hıçkıra ağlıyordum Fransızca! Ama ne fransızca! Daha önce de anlatmıştım. Jean-Jacques Rosseau'ları (1) ve başka klâsikleri sözlük yardımıyla çöze çöze tek başıma keşfettiğim, ezgisi başımı döndüren bir cıvıltıydı bu! Meslektaşlarım olan İsviçreli badanacılarla anlaşmak için işime yarayacak kadar

(1) **Jan-Jak Ruso**: Büyük Fransız yazar ve düşünürü.

bir şeyler öğrenmeye çalışıyordum. Bir de uyandım ki büyülü ezgiler çıkaran bir flüt çalıyorum. Romain Rolland düzeyinde bir dinleyici «Sürdür!» diye bağırdığına göre, onun hatırı için sürdürdüm, ama bir masallar dünyasında ipin ucunu elden kacırmakta gecikmedim.

Zavallı yazgımız! Yazar olmadan önce daha nice kürek mahkûmu işleri tanıdım, ama bunların en korkuncunu da tanıyacağımı aklımın ucundan bile geçirmezdim **yazmaya mahkûm olmak!**

Bari bunu kendim istemiş olsaydım! Hayır. Hiçbir zaman bir yayıncıya ya da bir yazara yazdıklarımı göndermiş değilim. «Büyük talih»imi anımsatarak bugün bana karalamalarını gönderenler de Romain Rolland'ın beni yazmaya razı etmek için 1921 ocağından 1922 mayısına kadar çabalamış olduğunu bilmiyorlar Bu, ondan öğrenmiş olduğum ilk kahramanlık belirtisidir. Nice hastanesinden çıkan adama ne diyordu? «**Çalışın, ben kurtuluşumu yazmaya borçluyum.**»

O zamana kadar, yazınsal girişimlerimi hep otuz, kırk sayfayı bulmadan bırakmıştım. Bunlar da Romence ve birkaç yılda bir olmuştu. Kendiliğinden yürümeyen yazın çalışmalarından tiksinirdim. Bülbül nasıl şakırsa romancıların da öyle yazdıklarını sanırdım. Bu işime geliyordu, çünkü güç işlerden hoşlanmazdım.

Romain Rolland'ın sesi, kendine özgü düşüncesiyle şaşırttı beni «İnsanın bir diyeceği varsa, söylemeye de gücü yetiyorsa, bunu yapmamak cinayettir, tembellik ayıp şeydir.»

O zaman can ve gönülden boyun eğdim. Ama daha başlangıçta, dil bilmemek, yazmak, hem de fransızca yazmak, sevincini bana pahalıya mal etti. Göğsüm kaynar madenlerle dolu bir fırındı, bunlar dışarı çıkmaya çalışıyor, ama içine dolacağı kapları bulamıyordu. Her an o yanar alevleri durdurup falanca sözcük acaba bir «l» ile mi yazılır, yoksa iki «l» ile mi, onu araştırıyordum. O sıralar nasıl olup da çıldırmadığımı şimdi de bilemem.

İşte bütün kitaplarımı böyle yazdım. Tarih boyunca acaba böyle talihsiz bir yazar görülmüş müdür?

İşte bu durumdayım şimdi.

Bugün, Moldavya Karpatlarının bu eski manastırında şu satırları yazarken, yazgıma karşı –galiba boş yere– ayaklanıyorum. Artık soluk almak için ciğerlerimin yalnız uçları kaldı. Dört aydır günümün dörtte üçünü yatakta geçiriyorum. İki yüz adım atacak ya da beş dakika konuşacak olsam güçsüz düşüyorum. Ateşler içinde yanan vücudum elli kiloya indi. Uzun süredir tanışık olduğum verem, beni hiçbir zaman bu duruma düşürmemişti.

Durum kötü.

Ama ölemem daha!

Yapıtımın en önemli, en sağlam yanı hâlâ içimdedir. İnsanları eğlendirmek için doğmadım ben, onlara kardeşçe bir şeyler öğretmek için doğdum. Çünkü yaşam deneyimim hayli yüklüdür. İnsanlar öğrenmek istemezler, demeyin bana. İsterler! Yalnız örnekler görerek.

İyinin kötüyü yenmesine niçin bu kadar önem veriyoruz? Kötünün yenilmesine niçin seviniyoruz? Çünkü hepimiz iyi insanlar olarak doğmuşuz. Ama iyinin bu utkusunu insanlara yalnızca romanlarda, tiyatro ve sinemalarda göstermek yetmez; onlara bunu yaşamda kanıtlamak gerekir ve işte seyrek yapılan da budur

Hem de pek seyrek. İki nedenle insan doğuştan iyi olmakla birlikte, gururlu, gösterişe düşkün, bencil yaratılışlıdır; sonra, insanların büyük bir çoğunluğu ters yolu tutmuştur, yaşamda dürüst olmak son derece kötü bir iş olmuştur

Benimse bütün ömrüm boyunca –hem de ne güçlüklerle dolu bir ömür– en iyi yaptığım iş asıl bu güçlüğü yenmek, cömertçe yaşamak oldu.»

Durum kötü. Ama ölemem! diyen Panait İstrati, bu satırları yazdıktan bir süre sonra, 1935 yılında Romanya'da öldü.

Sevgili dostlarım! Genellikle önsöz yazarları yazılarının bu noktasına gelince, «Elinizdeki kitap... Elinizdeki roman...» diye başlayan bir bölüme geçerler, yazar ve yapıtını yorumlarlar. Ben böyle bir şey yapmak istemiyorum. Bu tanıtma yazısını buraya kadar okuduğunuza göre böyle bir girişim yararsız olur, kanısındayım.

Ben size bir başka büyük yazarın, Nikos Kazanca-

kis'in onunla ilgili bir anısını aktarmak istiyorum

«Bir lokantaya girdik, koynundan muska gibi boynuna asılı küçük bir şişe çıkarıp içindekini tabağına boşalttı. Arkasından yeleğinin cebinden çıkarttığı küçük bir kutudan, yemeğin üzerine bolca biber ekti, dudaklarını yalayarak

— Yağ ve biber, dedi, İbrail'deki gibi.

Kadehimi kaldırdım

— Buluşmamızın şerefine, dedim, Giritlilerin dediği gibi, buluşmamızın şerefine.»

Bir dost edinmek, İstrati'nin her zaman en büyük isteği olmuştur Aşktan, paradan, utkudan daha çok, yaşamının ve yapıtının başında bu dostluk yer alır. Büyük yaşam serüvenine bir dostla birlikte atılmak!

Ellili yılların başlarında bir ortaokul öğrencisiyken ilk okuduğum kitaplardan biri «Baragan'ın Devedikenleri»ydi. Uçsuz bucaksız Baragan bozkırında, dondurucasına esen rüzgârın altında, devedikenlerinin peşinden koşarak dünyayı tanımak ve insanları sevmek tutkusuyla yola çıkan on iki yaşındaki yoksul çocuğun izinden giderek ben de yolculuğa çıkmıştım. Acımasız dünya, acımasız insanlar karşısında, onunla birlikte, benim de gözlerim yaşarmış, boğazıma buruk bir yumruk düğümlenmişti.

Bu her satırında insan yüreği çarpan değerli kitabı, aradan aşağı - yukarı otuz yıl geçtikten sonra sizlere çevirdiğim için, bilseniz ne kadar mutluyum!

Hepinize iyi yolculuklar!

ÖZDEMİR İNCE
Ankara, 9.6.1981

Önsöz için **yararlanılan kaynaklar**:
— Les récits d'Adrien Zograffi / Gallimard.
— Varlık Dergisi, sayı: 396. 1 Temmuz 1953.
— El Greco'ya Mektuplar, Nikos Kazancakis.

BU KİTABI
ROMANYA HALKINA
ROMEN HÜKÜMETİNİN ÖLDÜRDÜĞÜ
ONBİR BİN İNSANINA,
TOP GÜLLELERİYLE YERLE BİR EDİLEN
STANİLESTİ, BAİLESTİ, HODİVOAİA
KÖYLERİNE
(MART 1907'DE İŞLENEN BU SUÇLAR
CEZASIZ KALDI)
ADIYORUM.

Panait İstrati
Mart 1928

Eylül ayı gelince, Eflâk'ın Tuna boyunun boş, işlenmemiş ovaları yaşamaya başlar, bir ay boyunca binlerce yıllık yaşamına tekrar kavuşur.

Her şey tamı tamına Aziz Pantelimon günü başlar Muskal (1) ya da krivitz (2) adını verdiğimiz Rusya rüzgârı uçsuz bucaksız toprakları buzlu soluğuyla süpürür, ama toprak hâlâ bir fırın gibi yandığı için, bizim Muskal'ın hızı biraz kesilir. Kesilirse kesilsin hızı, önemi yok birkaç gündür dalgın dalgın duran leylek, tüylerini kabartan şeye kırmızı gözlerini şöyle bir çevirir, sonra alıp başını daha ılık ülkelere gider. Çünkü, bu Moskovalı'yı hiç mi hiç sevmez.

Yalomitza'lıların, İbrail'lilerin gidişini bekledikleri, gözledikleri, köylerimizin bu sayılan, biraz da korkulan –**yuvasını bozarsan kulübeni ateşe verir**– bu kuşun gidişi, Tanrı'nın toprağı üzerinde insan egemenliğinin sonunun geldiğinin belirtisidir Köylü, leyleğin uçuşunu gözden kaybolunceya kadar izledikten sonra, külâhını

(1) Romenlerin Ruslara verdikleri ad.

(2) Soğuk kuzey-batı rüzgârı.

kulağına indirip, alışkanlıkla, düşünmeden öksürür ve bacaklarının arasında dolaşıp duran köpeği bir tekmeyle yanından uzaklaştırdıktan sonra evine girer:

— Eh artık çocuklar **usciturî** (1) toplamaya başlasınlar!

Bu iç karartıcı sözler üzerine tüm ev halkı öksürür, titreşir ve alışkanlıkla:

— Leylek gitti mi? diye sorar.

— Gitti...

Şimdi artık Baragan konuşmaya başlamıştır!

Başlangıçta pek öyle gönüllü değildir, tıpkı yere uzanıp da ne ayağa kalkmak ne de ölmek isteyen biri gibi. Bir devdir o!

Baragan bütün ilkbahar ve yaz ayları boyunca, dünya kurulduğundan bu yana, şikâyetçi Yalomitza ile dırdırcı Tuna arasında, güneşin yakıp kavurduğu topraklar üzerinde, sevmediği, bir türlü rahat vermediği çalışkan insanla sinsi bir savaş sürdürür; dolaşıp durmaktan, haykırmaktan başka ne bilir ki! İşte bu nedenle Romanya'da haddini bilmez insanlara

— Hey, yavaş gel! Kendini Baragan'da mı sandın? diye uyarıda bulunurlar.

Çünkü Baragan yalnızdır, bomboştur, üzerinde tek bir ağaç bile yoktur! Bir kuyudan ötekine varıncaya kadar insan susuzluktan ölebilir Acıkmanız da umurunda değildir. Ama diyelim ki açlık ve susuzluğa karşı iyice silâhlan-

(1) Çalı çırpı.

mışsınız ve Tanrınızla baş başa kalmak istiyorsunuz; buyurun Baragan'a; Tanrı'nın, Romanyalı dilediği gibi düş kursun diye Eflâk'a bağışladığı yerdir burası.

İki sıra dağ arasında uçan kuş acınacak bir şeydir. Ama aynı kuş Baragan üzerinde uçarken toprağı da, uzak ufukları da birlikte götürür. Sırt üstü yattınız diyelim, altınızdaki toprağın havalandığını ve sonsuza doğru yükseldiğini duyumsarsınız. Bu, her şeyden yoksun bir yoksul insanın ulaşabileceği en güzel yükselistir.

Yalomitza'lı dediğimiz Baragan insanının ciddi ve ağırbaşlı olmasının nedeni işte budur. Sırası geldiğinde neşeyle gülse de saygıyla dinlemekten daha çok hoşlanır. Çünkü yaşam katıdır; birinin gelip de Baragan'dan nasıl en iyi şekilde yararlanabileceğini kendisine öğretmesini bekler ömrü boyunca.

Düş ki ne düş! Gökyüzüne ağma hayali ve boş karın! Baragan'da doğan insanı ağır başlı yapan işte bunlardır; suyu en erişilmez derinliklerinde saklayan ve devedikenlerinden başka bir şey vermeyen uçsuz bucaksız sonsuzluktur Baragan.

Mısır gibi boy atan, tüylü, güzel kırmızı çiçekli, bizim buralı kızların Aziz Toader gecesi,

Koditzele fetelor

Kıt koditza yepelor

(Kızların belikleri kısrakların kuyrukları gibi) diye şarkı söyleyerek biçtikleri devediken-

leri değil söz konusu olan.

Benim sözünü ettiğim mantarlar, karlar erir erimez ortaya çıkarlar, şekilleri toparlaktır, mantara ya da kuzumantarına benzerler. Baragan'ın sırtında taşımaya katlanıp katlanacağı sadece bunlardır. Bir de bu devedikenlerine pek düşkün olan ve açgözlülükle otlayan koyunlara göz yumar. Ama koyunlar otladıkça devedikeni daha da gelişir; hep yuvarlak biçimde büyür ve büyük bir damacana boyutlarına erişir. O zaman büyümesi durur, hayvan da onu rahat bırakır artık, çünkü müthiş batar. Kendisini korumayı çok iyi bilir bu sütü bozuk. Dünyanın bütün aşağılık insanları gibi, ne`kadar yararsızsa kendini o kadar iyi korur.

Ama yararlı, yararsız ayrımını kesinlikle yapabilir miyiz?

Yalomitza'lı, toprağından bir avuç mısır ya da birkaç patates koparıp almak için çırpınıp didindiği, ayak diredigi sürece Baragan hiç de ilginç değildir. Bu sırada onu görmek gerekmez. Paçavralara sarınmış bir güzel kadın gibi, elmaslarla bezenmiş bir cadaloz gibi soysuz, yoz bir şeydir. Toprak insana sadece karnını doyursun diye verilmemiştir. İçe dalışa, kendinden geçmeye ayrılmış yerler de vardır.

Baragan işte böyle bir yerdir.

Çalışkan insan evine döner dönmez, devedikenleri rezilleşir rezilleşmez ve Rusya rüzgârı esmeye başlar başlamaz onun saltanatı gündemdedir artık. Bu dönem eylül ayıdır.

O zaman arada bir, sırtını kuzeye dönmüş, sürüsünü otlatmakla vakit geçiren bir çoban

görülür. Bu hareketsiz, bastonuna yaslanmış insanı rüzgâr sanki ağaçtanmış gibi sallar, kımıldatır.

Onun çevresinde, göğün erişebileceği çepçevre toprak üzerinde sadece devedikenleri vardır; göz alabildiğine devedikeni. Sık ve gürdürler; çelik yünlü koyun sanabilir bunları insan. Tepeden tırnağa diken ve tohum yüklüdürler. Toprağa yayılıp, devedikenleri, sadece devedikenleri, boylandıracak olan tohumlar

Çoban gibi onlar da sallanırlar; Baragan dinler, kurşun gökyüzü toprağı ezer, şaşkın kuşlar uçuşurlarken Moskovalı rüzgâr bu sıkışık diken yığınları arasında kudurmuşcasına eser

İşte böyle, bir hafta boyunca.. Rüzgâr eser Devedikenleri küçük parmaktan daha kalın olmayan kısa sapları üzerinde duran toplarıyla, dört bir yana eğile büküle direnirler Biraz da-

ha direnirler. Çobana gelince, hayır! Tanrının çorak toprağını Tanrı'ya bırakarak evine döner o.

O zaman biz **tzipenye!** (in cin top oynuyor) deriz. Baragan budur işte!

Aman Tanrım, nasıl da güzeldir!

Krivıtz rüzgârı, atının bütün hızıyla, dört nala devedikeni imparatorluğunun üzerine yürür, yeri - göğü birbirine katar, tozu dumana katar, kuşları yok eder, ve işte o zaman devedikenleri de yola koyulur! Kötü tohumlarını ekmek için.

Kökünden tırpanı yiyen küçük sap kopar. Dikenli yuvarlaklar yuvarlanmaya başlarlar, binlerce, binlerce... Pencereden bakan yaşlıların «kim bilir nereden gelip nereye gidiyorlar» dediği devedikenlerinin büyük yolculugu böyle başlar.

Hepsi aynı anda yola çıkmazlar. Daha ilk azgın esintide sıvışanları vardır, tıpkı boz renkli koyun çığı gibidir gidişleri. Kimileri inatla direnmeye çalışırlar, ama öncekiler, uygunsuz koşularında onları da sökerler ve kendileriyle birlikte sürüklerler. Birbirlerine karışırlar, bata çıka yuvarlanan eğri büğrü bir kar topu oluştururlar, sonra Krivıtz'ın bir öfkeli soluğuyla darmadağın olup dört bir yana saçılır, onun önünde çılgınca dans edip yeniden ileri atılırlar.

İşte asıl o zaman görmek gerek Baragan'ı. Krivıtz kudurmuşcasına eserken, sanki o, sırtında çılgınca yuvarlanan şeylerden iyice mutlu,

canının istediği zaman tümsek tümsek, canının istediği zaman dümdüz oluyor gibidir. Zaman zaman, bir mola sırasında, yakın arkadaşlar gibi dört nala giden, uslu uslu birbirlerine çarpan, şaka yapmak için birbirlerini geçen, ama sonra hemen hizaya geçip yanyana ilerleyen birkaç devedikeninin geçişini duymak amacıyla sesini çıkarmadan durur.

Nöbetin sonuna doğru yalnız devedikenleri vardır. En çok sevilenler bunlardır, çünkü en çok bunlar beklenirler. Ya sapları başlangıçta kırılacak kadar kurumadığından, ya bir ara bir çukura takılıp kalmak talihsizliğine uğradıklarından, ya da veletler tarafından izlenip yollarından alakonulduklarından olacak, geç kalmıştır bu zavallılar. Aceleci moruklar gibi tek başlarına yuvarlana yuvarlana geçip gittikleri görülür. Gökyüzü ve Baragan bakar onlara yalnızdırlar bunlar, en çok sevilenlerdir.

Sonra birdenbire bütün yaşam durur. Geniş, engin topraklar tıpkı bir bey sarayının taş avlusu gibi silinip süprülmüş tertemiz olmuştur.

O zaman Baragan beyaz kürkünü sırtına geçirip altı aylık uykusuna dalar.

Ya devedikenleri?

Onlar serüvenlerini sürdürürler.

Görülmemiş, duyulmamış bir serüvendir bu, çünkü bizim romen toprağına benzer. Ama baştan başlamam gerek...

Tuna'nın, babasıyla boy ölçüşmeye kalkışan kızı Borcea kıyısındaki Lateni'nin baltaretz'lerin-

den (1) olmama karşın, Yalomitza'nın **bathına**'larından,(2) değilim. Eyüp peygamber kadar yoksul iki Oltenita'lı olan anamla babam, ben iki yaşıma basarken gurbete çıkmışlar. Daha ne söyleyeyim, bu kadarı yetmez mi? Yirmi ilde gezip sürttükten sonra, heybelerini ve çizme boyundaki beni, Borcea'nın sularında kendini seyreden bu kulübeye fırlatıp atmışlar.

Size biraz garip gelebilir, ama böyle bu. Bizimkiler kendilerini öyle zor, yorucu işlere sokacak türden insanlar değildi. Hele babam, kavalını çalarken açlıktan bayılıp düşecek kadar kendinden geçen şaşkının biriydi. Üstelik Lateri'de elimizi uzattığımız yerde balık vardı. Sanki gelip kendileri giriyordu tencereye. Bakın ben an-

(1) Bataklıkta oturan insan.
(2) Yerli, yerli halk.

latayım kararı siz verin:

İlkbahar ve sonbaharda, ekilmemiş yüzlerce hektar toprağı Borcea'nın sarımtırak suları kaplardı; ve bu uçsuz bucaksız su örtüsünün içinde, turnabalıkları, küçük sazanlar, öteki tatlı su balıkları öylesine bol olurlardı ki, kediler bile karın doyurmak için su birikintilerine giderlerdi. İşte o zaman kazan (1) avı başlardı. Tam bir Tanrı armağanı balık tufanı! Kadın - erkek, çoluk - çocuk, paçalarını sıvayıp eteklerini dolayarak, boyunlarında birer torba, herbirinin elinde dipsiz bir kazan, su basmış kırlarda sessizce ilerleyerek, balık avlamak için dört bir yana dağılırlardı. Su dizden yukarı çıkmazdı. Biz çamurlu suyun içinde bata çıka yürürken, balıklar bacaklarımıza çarpardı, ama küçük değersiz balıklardı bunlar, oysa bizim gözlerimiz irilerinden başkasını görmezdi. Bunların başları suyun üzerinde görünen bitki diplerini kemirmekten hoşlandıklarını bilirdik. Hiç kımıldamadan bu otlara dikerdik gözlerimizi. Ve biraz kımıldadıklarını görür görmez de, hop! kazanı kapatıverirdik üzerine. Kabın içinde balıkların debelendikleri duyulurdu. Artık bundan sonrası kolaydı; balığı elinle yakalayıp torbanın içine atarsın. Bu kadar basit bir şeyi beceremek için insanın çok sakar olması gerekirdi.

Oysa babam balığı mutlaka kaçırır ve veletlerin maskarası olurdu. Onu alaya alırlar, dalga geçerlerdi. Ama bunlar onun umurunda bile değildi. Çevresindeki bütün otların üzerine kımıldasın kımıldamasın kazanıyla birlikte atılır-

(1) Özgün metinde «cazan» olarak yazılı.

dı. Bır saat avlandıktan sonra bütün torbalarımız balıkla doldora (1) durumda kulübelerimize dönerdik. Babam bir kitlk (2) bile getiremezdi. Güzel mamuka'm (3) bunu bildiğinden, onun evde kalıp balıkları tuzlamasını, yemeк yapmasını, çamaşır yıkayıp kaval çalmasını öğütlerdi.

Bu durum beni ağlatacak kadar üzerdi; bir erkek ne çamaşır yıkar, ne de yemek pişirir çünkü! Ne var ki babamın erkeklikle uzaktan yakından bir ilişkisi yoktu siyah kocaman bıyıkları, kavaldan başka bir şey görmeyen derin ve süzgün gözleriyle uysal bir kadındı. Kavalı boğumlu parmaklarının arasına alınca, uzaklarda yankılanan, sessiz gecelerde köpekleri havlatan tatlı ezgiler çıkartırdı. Buna karşılık, borş (4) ya da balık plakyası (5) hazırlamak, çamaşır yıkamak konularında en becerikli ev kadınları bile ondan öğüt alırlardı. Ne yazık ki, gene de onunla dalga geçerlerdi, çünkü bir erkeğin kadın işine burnunu sokmaması gerekir.

Onun yüzünden bütün köyle boğuşurdum, çünkü zavallı babam hiçbir hakarete karşılık vermez, her şeye umursamadan katlanırdı. Ensesine yıkılmış sivri külâhı, iyice bağlanmamış yırtık pırtık pantolonu, yerde sürüklenen opinçi'leri (6), uzun boynu ve yanından hiç eksik etmediği, bu kötü ve acınacak denli güzel yaşam-

(1) Ağzına kadar, tepeleme dolu.
(2) Küçük balık.
(3) Annem.
(4) Çorba.
(5) Pilâki.
(6) Çarık.

dan öcünü alan kaval'ıyla (1), hafifçe gülümseyerek Borcea'ya doğru giderdi.

Kimi zaman onun peşinden giderdim. Kimi zaman ve gizlice, çünkü yalnız kalmayı severdi. Sessizliğin çamur kokusuna karıştığı ılık akşam saatinde, devrilmiş bir söğüt gövdesine oturduğunu kestirirdim. Ve insanın soluğunu kesen bir yanık ezgiden sonra bizim Oltenita'nın unutulmaz şarkısını söylediğini duyardım

Yeşil yaprak avramasya
İla, ila, la!
Ot biçmeye gitti Oltenita'lı erkekler;
Evde kaldı Oltenita'lı kadınlar,
Meyhaneleri doldurdular.

Evet, Oltenita'lı erkekler, «meyhaneleri doldursunlar» diye kadınları arkalarında bırakarak, «ot biçmek», ya da başka işler için hep bir yerlere giderler. Bu gerçeğe tam uygun olmasa da babam bu şekilde davranmamıştır; o giderken, Oltenita'lı kadınını ve bir tanesi beni yanında götürmüştür. İşte bu nedenle annem onu çok ama çok severdi. Balık avlarken, bacaklarındaki korkunç varisleri görüp de, kendisine en kolay işleri neden babama bıraktığını sorduğum zaman söylerdi bunu

— Çünkü seviyorum onu yavrucuğum... Tanrı onu böyle yaratıp koca diye bana vermiş. Kabahat zavallı adamda değil!

Bakın nasıl yaşıyorduk Lateni'de.

O sıralar dokuz yaşımdaydım. Ya su baskın-

(1) Özgün metinde «caval».

larında sazan balıkları kapımızı çalmaya geldiklerinde, ya da yılın öteki aylarında Borcea kıyılarına giderek, bir gün olsun yorgunluk sözünü ağzına almayan annemle birlikte balığa çıkardım.

Borcea'da **kazan** kullanmazdık; burada balık **kipçel**'le (1), **prostovol**'la (2), **plasa**'yla (3) ya da **vârşiti**'yle, hatta bazen öteki balıkçılarla birlikte **navod**'la tutulurdu.

Kocasını seven bir Oltenita'lı kadının ne demek olduğunu öğrenmek için bu kadının balık tutuşunu görmek gerekti! Hele özellikle, kollar omuzlara kadar çıplak, eteklerini çemrelemiş, saçları **basma**'nın (4) içinde sıkıca toplanmış, ağzı ve burun delikleri sonsuz bataklığa doğru uzanmış, **prostovol**'u çepçevre atarken... Sanki Borcea'nın bütün balıkları çekip alacağını sanırdınız.

Onun bu halini gören balıkçılar

— **Halal** (5) be kadına! diye bağırırlardı.

Ama iki yakamız bir türlü bir araya gelip sıkıntıdan kurtulamıyorduk demek ki bu dünyada insanın canını çıkarması karşılıksız kalıyor çalışmak hiçbir işe yaramıyor.

Biz balık tutarken —çünkü ben de balık tutuyordum— evde kalan babam bütün gücüyle tuzlar, fıçılara doldurur, tuzlanan balıkların suyunu süzdürüp satış için hazırlardı.

Satış.. Tanrı sizi böyle bir satıştan korusun!

(1) Küçük balık tutmak için şemsiye biçiminde araç.
(2) Çuval şeklinde balık ağı.
(3) Ağ
(4) Baş örtüsü, çevre.
(5) Helâl, bravo, aşkolsun.

Aç gözlü tüccarlara yok pahasına, yerinde ve toptan teslim. Ama gene de bunlardan kurtulduğumuza sevinirdik, çünkü nereye koyacağımızı bilemezdik balıkları. Tuzlama sırasında, bileklerimize kadar parsaklara battıktan sonra, balık bizi ezer, çürütür ve kokuturdu. Evet 100 kilosu birkaç meteliğe! Bunca sıkıntıyı devlet için, tonlarca tuz satın almak için (1) çekerdik. Sırtımıza bir çul, yeterince mısır unu alacak kadar bile para kalmazdı elimizde. Üstelik, bozulan, anamın canını dişine takarak çıkardığı, daha iyi bir yaşam için bunca umut bağladığı balıkları tutuldukları Borcea'ya gerisingeri dökmek de vardı!

Buna tsara, rea tocmeala;
Hât'o'n cour de râdoueala!

(Ülke iyi ama düzen kötü;
Hey gidi rezil durum!)

diyen atasözü ne kadar da haklı!

Gerçek böyleydi zengin ama iyi örgütlenmemiş, iyi yönetilmeyen bir ülke; annem, bütün Romen köylüleri gibi bunun böyle olduğunu biliyordu.

Eflâk'ı bir baştan öte başa dolaştığı uzun göçebelik yıllarında, Tuna ve kollarının geçtiği yüzlerce kilometre boyunca, milyonlarca kilo balık yatmasına, yok olmasına, işe yaramaz hale gelmesine karşın, nehir kıyısından uzak, et alamayacak kadar yoksul, **mamaliga** (2) ve seb-

(1) Romanya'da tuz devlet tekelindeydi.
(2) Mamelek, mısır unundan yapılan yiyecek

zeden başka bir şey yiyemeyen insanların nasıl bir yoksulluk yaşadıklarını binlerce kez görmüştü. Ama, bin yıl öncesi gibi bugün de ülkenin dörtte üçü ulaşım olanaklarından yoksunken Tanrının bu nimeti nasıl taşınacaktı?

O zaman aklına bir düşünce geldi ve bize haber vermeden bunu gerçekleştirmeye koyuldu gizli gizli para biriktirmek için, bize balık, sadece balık —ender olarak birazcık polenta, daha ender olarak da bir parça ekmek— yedirerek 100 lira toplamayı başardı ve bununla lagar bir beygirle, ikisi yalpalayan, elden çıkmaya hazır, dört tekerlekli bir araba satın aldı. Babama

— İşte, dedi, sen ve çocuk bununla köyleri dolaşıp tuzlu balık satacaksınız...

Babam sapsarı kesildi

— ...Bununla mı? diye içini çekti; bununla mı Baragan'ı geçeceğiz?

Bir deri bir kemik beygiri, her yanı dökülen haraba'yı (1) şöyle bir süzdü

— .Benimle gelmek ister misin? diye, sordu bana

Soruya bakın siz! Sadece istemek değil, keyften uçuyordum! Baragan'ı görmek! her çocuğun düşlerini dolduran saplantıyı, bu «sahipsiz toprak»ı görmek! Artık ben de arkadaşlarımın güzelliklerini öve öve bitiremedikleri devedikenlerinin ardından, rüzgârın önüne katıp sürüklediği, koşan topraklarla birlikte koşabilecektim!

Sevincimi bastırarak, ciddi bir sesle

— Neden denemeyelim? dedim, hem ne kaybederiz?

(1) Araba

— Hay Allah önce atı, sonra arabayı, sonra da kendimizi! Baragan yutacak bizi!

Baragan tarafından yutulmak! Bu düşünce içimi titretti. Evet, yutarsa yutsundu!

Birkaç gerekli öteberiyi yanımıza alıp ertesi gün şafakla yola koyulduk. İyi yürekli mamukacığımız, sanki bizi ölüme yolluyormuş gibi, iki gözü iki çeşme, kendinden geçmiş, Baragan'ın eşiğine, çölden sakınarak Borçea'yı izleyen İbrail-Karalaşi karayolunun ötelerine kadar yayanyapıldak getirdi bizi. Orada kucakladı ikimizi. Henüz otuzbeş yaşında olmasına karşın kırış kırış olan yüzü gözyaşlarıyla ıslanmıştı. Bir daha göremeyeceği beygiri okşadı, ne kadar dayanıksız olduğuna iyice güven getirmek için arabanın tekerlerinden birini sarstı.

Bu puslu, bulanık sabah saatinde, kara gölgelerimiz yanıbaşımızda uzanan çöle düşerken, yaz yağmurunu haber veren gökyüzünde kargalar gaklıyordu. Kalpağı elinde tutan babam ip dizginleri avucunda sıkarak ıstavroz çıkardı

— Allah yardımcımız olsun!

— Allah yardımcımız olsun!

Ve Baragan yuttu bizi, ama, babam yılgınlığa kapılmaksızın kavalıyla yanık bir hava tutturarak türküsüne başladı

Ot biçmeye gitti Oltenita'lı erkekler

Bir daha göremeyeceğimiz zavallı annemden işte böyle ayrıldık.

Arabanın arkasında uç yüz kilo balık; onu tartmak için arabanın **koviltir**'ine (1) asılmış te-

(1) Araba tentesi

razi; bir çuval mısır unu; mamaliga kaynatmak için bir çavun (1); bir sacayak; soğan dolu bir torba; iki yorgan; toplayacağımız paraları koymak için bir meşin kese ve gereğinde onu korumak için sağlam bir sopa, bütün varlığımız bu kadardı işte.

Yerle göğün arasında, açık denizdeymiş gibi tek başımıza yaya yürüyorduk. Beygir öksüre öksüre peşimizden geliyordu.

— Benimle gelmek istemeseydin, kesinlikle yola çıkmazdım...

Issızlığın ortasında babamın ağzından çıkan bu ilk sözü ölünceye kadar unutmayacağım. O zamandan beri peşimi bırakmadı, ben yaşadığım sürece de peşimden gelecek. Bu serüvenin sorumlusu demek ki bendim, on dört yaşında bir çocuk.

Ya istememiş olsaydım. Ama olanaksızdı bu!

Bunu bir şey söylemiş olmak için söyleyen babamı yanıtlamadan arabanın arkasına geçtim. Arabanın altından beygirin kumlu toprağa gömülen, güçlükle kalkıp inen yaşlı tüylü toynaklarını, dingillerin arasında, tekerlekleri yağladığımız yağdanlığın sallandığını görüyordum. Bunu bir an gördüm, o kadar, çünkü birdenbire ortaya çıkan güneş yalnızlığımızın üzerine göz kamaştırıcı ışınlarını fırlattı. Pürtüklü binlerce devedikeni morumsu elmaslarla doldu; sırtlarını gündoğusuna dönmüş olan babamla araba uzaklaşırken, ben gidip onlara parmak uçlarımla dokunuyor, dilimin ucuyla topluyordum. Çe-

(1) Tencere, kazan.

kirge kadar çok tarla fareleri, kokarcalar, gelincikler ürküp kaçıyordu. Bunu görünce köpeğimizi getirmediğimize üzüldüm. Efendileri gibi balık yemekten tiksinmiş olan hayvancağız bunlarla kendine güzel bir ziyafet çekebilirdi. Bana da iyi bir yol arkadaşı olurdu, babamın kavalı gibi. Ama annem, bizim **mamaliga** yediğimizi görünce salyasının akacağını ileri sürerek hayvanın gelmesine izin vermememizi öğütlemişti. Öte yandan babamın uykusu hafifti, Baragan'da da ne yolcu vardı, ne de hırsız - uğursuz.

Bununla birlikte, bizim Ursu'yu nasıl da özlemiştim! Yalnızlık ve uzun yolculuklara can atıyordum, ama iyi bir yol arkadaşıyla birlikte. Yıllardır, balıkçılıktan başka bir şey yapamayan bir tanıktım, krivıtz'la, güzel eylüllerimizin devedikenleriyle birlikte doludizgin giden arkadaşlarımın gidişlerine tanık olmuştum. Nereye gidiyorlardı? Başlarına neler geliyordu? Neler görüyorlardı? Kimileri artık baba ocaklarına geri dönmüyorlardı. «Yittikleri» söyleniyordu. Kimisi de zengin bir akrabanın evine varıncaya kadar yoluna devam ediyor ve onların evlâtlığı oluyordu. Nasıl olurdu? İnsan nasıl yiter ve nasıl evlâtlık olurdu? İşte bu nedenle babamla birlikte gitmeyi hemen kabul etmiştim. İriydim, sağlam bacaklarım vardı. Ben de rüzgârla, devedikenleriyle birlikte koşmak, yitmek ya da evlâtlık olmak istiyordum, ama gitmek, koşmak, bacaklarımı çürüten şu sudan ve boş yere yığılan balıklardan kurtulmak istiyordum.

Şimdi, devedikenleri buradaydı işte, ayağı-

mın dibinde, kocaman şimşirler gibi güzel, yıldızlar kadar bol, etli, özsuyu yüklü, ama hareketsiz. Yerlerinde duruyorlardı, çünkü ağustosun başındaydık daha. Bir ay sonra onlarla birlikte koşacak mıydım? Nereye götürdüklerini, nereye gittiklerini öğrenecek miydim? Kimilerinin bir soba'da çıtırdayarak yandığını biliyordum. Ama, ya ötekiler? Ya «olay yaratanlar»? Çocuğun gözlerine hangi ülkeyi gösterirdi onlar? Kimilerinin yazgılarını nasıl değiştirirlerdi?

Ah! bana çılgınlıklarını anlatacak, bana yalan söyleyecek, ama biraz düş kurmamı, bir şeyleri göze almamı sağlayacak biriyle konuşmayı nasıl da istiyordum! Devedikenleri, düş ve gözüpeklikten, insanın sahip olabileceği şeye karşılık sahip olduğu şeyi değiştirmesi çağrısından başka bir şey değildir; isterse çok kötü bir sonuç olsun, çünkü bütün dünyayı sevenler için kokuşmaktan daha kötü bir şey yoktur yeryüzünde.

«Sonsuz» denilen Baragan bizim çocuk gözlerimizde «bütün dünya»ydı. Issızdı, verimsizdi, tehlikeliydi, biliyorduk bunları, ama bununla birlikte, bir gün devedikenleriyle birlikte yola çıkarak, geri dönmeyerek, yoksul Brosteanu babanın oğlu Matei, Bükreş'in en büyük hırdavatçılarından biri olmuştu.

Doğrusu söylemek gerekirse hiçbir büyüklük düşleri kurmuyordum. Sözün kısası, sadece düş kuruyordum. O pis kokan balıklara, bulanık sulu bataklıkların uyuşukluğuna ve bana kendi kötü yazgılarını kalıt olarak bırakmaya niyetli ana - babama baş kaldırıyordum. Bundan daha

kötü bir yazgı tanımıyordum; gezginci petrol satıcılarının yazgısını da unutmuyorum tabii, yedikleri ekmek bile gazyağı kokar, ama hiç olmazsa her gün ekmek yerler, oysa biz ayda bir pazar günü ekmeğin tadına bakabiliriz. Hiç unutmam, Borçea kıyısına geldiğimiz zaman, annem - babam balığın bolluğunu görünce çok mutlu olmuşlardı :

— Burada hiç olmazsa balık var! diye bağırıyorlardı yerli yersiz.

Gerçekten de balık öylesine çoktu ki, babamla beni kovdu, sonunda da annemi öldürdü.

Baragan'ı yukardan aşağı kesen Markuleşti yoluna vardığımız zaman bir haftadır insan yüzü görmemiştik. Babam

— Bu balıklarla artık daha ileri gidemeyiz. Bir kısmından kurtulmamız gerek, dedi.

— Nasıl? Atacak mıyız?

— Hayır, ama onun gibi bir şey... Bu yol işlektir mısır toplamaya gelen köylülere satmaya çalışacağız; 50 kilosu 10 leye, gene de kazançlı çıkarız.

Annemin hesaplarını düşünüyordum :

— Kilosunu 40 - 50 paraya satarsınız, birinci yolculuğun sonunda atla arabanın parasını kurtarırsınız, biraz da kâr kalır.

Atımızın sönmeye yüz tutan gözlerine, babamın korkunç şekilde uzamış yüzüne bakarak, bu ilk ve sonuncu yolculuktan bize neyin «kâr» kalacağını daha o anda tahmin edebilirdim. Ara-

baya gelince, o da aynı durumdaydı birkaç gün sonra, ağaç ve demir yığınından başka bir şey olmayacaktı. İki gündür, tekerleri üstünkörü onarmamız sayesinde yerinde duruyordu; beygir de her yüz adımda bir, bir şeye tökezleyip yere yığılıyordu. Kuyruğundan çekerek ayağa kaldırıyorduk. Ama Baragan'ı böyle geçiş, babamı, beni her geçen gün daha çok korkutan bir sessizliğe gömüyor, bu durum bana, yola çıktığımız gün söylediklerini ansıtıyordu.

Kaybolmak, kaçıp kurtulmak isterdim. Hüzünlendiriciydi babamın sessizliği, Baragan'ın sessizliğine benziyordu, yuvaları, uzaklarda görünen tepecik dizilerinin sonsuzluğuna oyulu akkuyruklu kartal ve çıplak boyunlu akbabaların keskin çığlıklarıyla, sadece onlarla, bozulan sessizliğe. Bu yırtıcı kuşların başımızın üstünde dönüp durmaları, beni babamın yanından bir adım bile ayrılmamak zorunda bırakıyordu. Ödlek olan ve otlakların dışına atılan leşleri parçalamakla yetinen çıplak boyunlu akbabalardan korkmuyordum, ama koyun sürülerine saldırıp bazan pençeleriyle kuzuları kaptıkları söylenen akkuyruklu kartallardan ödüm kopuyordu.

Bu korkudan pek de hoşlanmıyor değildim. Neşeli, silâhlı bir yoldaşın yanında, kendimde, tehlikeler ve yiğitçe serüvenler düşleyen bir **hayduk** (1) ruhu bile keşfedebilirdim. Ama Tanrım, yaşamın ezdiği bir adamın yanında Baragan'la —tehlikeler ve yiğitlikler Baragan'ıyla— boy ölçüşmek nasıl da hüzün vericiydi!

(1) Efe, haydut (olumlu anlamda)

Olağanüstü öyküler kaynaşan bu sonsuzluğun içinde, ardısıra yürürken, kavalından başka bir şeyle ilgilenmeyen bu babanın nasıl biri olduğunu düşünüyordum. Onu annemi kucaklayıp öperken hiç görmemiştim, beni de Lateni'ye geldiğimiz sırada birkaç kez okşamıştı. Bu yüzden, onunla ilgili bildiklerim atımız hakkında bildiklerim kadardı, belki de daha az.

Oniki yaşımda, işte böylesine yürekler acısı bir yoldaşın yanında, «serüvenler yaratan» bu devedikenleri krallığında «efe olma»yı göze alıyordum...

Öğleyin Markuleşti yolu üzerinde mola verdik. Serbest bıraktığım beygir sağa - sola sendeleyerek otlamaya gitti, ama çok susadığı için upuzun yığıldı kaldı ve bir daha kımıldamadı. Yolun ufkunda çatalı görünen kuyuya götürmek için ayağa kaldırmaya uğraştık; ama başaramadık, bunun üzerine gidip su getirmek zorunda kaldık. Sonra her zamanki gibi arabanın gölgesinde öğle yemeğimizi yedik güzel bir **mamaliga** ve acı biberli, alışılmış balık **saramoura'**sı (1)

Babam yemeğini yerken, bir köylü arabasının görüneceğini umarak sürekli olarak ufku inceliyordu. Yemeğin sonuna doğru göründü, arkasında bir toz bulutu kaldırarak tırısla gelen bir arabaydı. Poyraları çıngırak gibi çınlıyordu. Koşumları gösterişli iki **telegari** (2), kasıla kasıla çekiyorlardı arabayı.

Üzerinde bizim gibi **kojan**'ların (3) çalıştığı verimli topraklara sahip şu demirci - arabacı **prikopsit** (4) çingenelerden biriydi.

Cambaş (5) farfarasıyla durdurdu arabasını, sert görünmeye çalışan gözlerini çevirip, süt gibi beyaz dişleriyle sırıtarak

— Ho, ho, ho-o! diye haykırdı.

Bu böbürlenme karşısında, babam alçakgönüllüce başını eğdi.

---

(1) Salamura.
(2) Soylu at
(3) Köle, köylü
(4) Hali vakti yerinde; sonradan görme.
(5) Cambaz.

— Günaydın, **Rumıniler** (1), diye bağırdı çingene. Ne satıyorsunuz? Karpuz mu?

— Hayır tuzlu balık...

— Ne balığı?

— Sazan...

— Kurtlu falan olmasın sakın sazanların?

— Kurtluysa satın almazsınız.

— Fiyatına bağlı! Hem neden satın almayacak mışım? Sanki ben mi yiyeceğim! Pöh!

Bunun üzerine, aşağı indi, dizginleri bir tekere bağladı, arabamıza bakmaya geldi. Balıkları iyice inceledi, birinin solungaçlarını kaldırdı, kokladı, hatta ısırdı, sonra

— Sazanların henüz kurtlanmamış, ama daha uzun süre dayanamazlar. Yükün ne kadar?

— 300 kilo.

— Kaça?

— 50 kilosu 10 leye, başımdan atıp kurtulmak istiyorum.

— Ya yarısını alırsam, bana indirim yapar mısın?

Babamın canı sıkılmıştı

— Bir kuruş daha aşağı olmaz, dedi.

Çingene kasılarak bağırdı

— Amma budalasın be! Şu **haraba**'yla, şu gebermiş beygirle balıklarını satabileceğini mi sanıyorsun?

Ve bunları söylerken, hâlâ yerde yatan beygirin sırtına bir tekme indirdi. Babam, bu iğrenç davranış karşısında, çenesini kıstı, sopasını kapıp, arabasına doğru gerileyen çingenenin üzerine yürüdü

(1) Romenler.

— Hayvanıma neden vuruyorsun pis habeş? Sana balığımı al diye yalvardım mı ben, sadece selâmını almadım mı? Sopayı alnının şakına yersen görürsün o zaman.

Öteki sapsarı kesilip sözünü geri aldı

— Peki, peki! Sen haklısın ahbap; ben de haklıyım, başka türlü olsaydım nasıl çingene olurdum hep kurnazlık etmek kötü bir alışkanlık! Haydi, bağışla benim **mojiciya**'lığımı (1) da sana bir bardak tzuika (2) ikram edeyim! Sonra 150 kilo sazan tartarız, senin istediğin fiyata.

Babam bir an düşündü, önerisini kabul etti, hem de birkaç bardak içti. Ben de payımı aldım. Daha sonra, on beş kez onar kiloluk balık tarttık, temiz tartıyla. Babam 30 leyi kesesine koyunca, gene tzuika içtiler ve dostça ayrıldılar.

Ve yükünün yarısından kurtulan araba, ikindi vakti, Baragan'ın içindeki görünmez yoluna koyuldu.

Öyle pek uzağa gidemedik... Bir **poşta** (3) kadar bir şey Hep güneş yönünü izlemiştik. Beygir ve araba öylesine kötü durumdaydı ki bu kadarcık bir yolu almak için iki gün uğraştık. Sonra, ikisinin birden vadesi yetti, çünkü ikisi de sıfırı tüketmişti.

Araba birdenbire üç tekerleğinden birden oldu. Tekerler dağılıp gitti. Devrilen araba **koviltir**'ini ezdi. At da, günbatımı, çölü, partal giysilerimizi, kederli yüzümüzü parıldatırken ölüp

---

(1) Kabalık.

(2) Erik rakısı.

(3) Yaklaşık olarak 10 km. kadar.

gitti. Zavallı hayvan hiç acı çekmeden, belki de mutluluk duyarak ruhunu teslim etti. Keçiülâ'sını (1) çıkaran babam hayvanın leşine bakarken

— Tanrı tanığımdır ki ona kötü davranmadım, dedi. Su getirmek için üç kurşun atımı uzaklıklara kadar gittim; otunu da eksik etmedim; kırbaçlamak bir yana tek bir fiske bile vurmadım. Benim ellerimde öldüyse, Tanrı bağışlasın beni, benim hiçbir sorumluluğum yok bu işte.

Istavroz çıkardı, ve umutsuzca, yola çıktığı gündoğusunun karşısında diz çöktü.

Geceyi ölü beygirin yanında geçirdik, neşeli cırcırböceklerinin hüzünlü sesiyle uyumadan önce uzun süre sessiz kaldık. Ertesi gün, daha şafakla, kargalar korkunç sesleriyle gaklayarak başımızın üzerinde dönmeye başladılar Beygir leşi ve öteki artıkları onlara bırakmak için elimizi çabuk tuttuk. Babam kocaman bir mamaliga yaptı, yol için çavunu balıkla doldurdu ve hemen hemen boşalmış mısır unu torbasıyla su bota'sından (2) kendisine heybe yaptı. Ben de yorganlarla sacayağı yüklendim.

Yola koyulurken, babam Lateni'den yola çıkarkenki gibi

— Tanrı yardımcımız olsun! dedi.

Kendisini yanıtlayacak annemiz yoktu ve bu kez kaval çalmadı.

Aynı gün öğleye doğru, Kalaraşi yolunda ilerlediğimiz sırada, güçlü bir güney-doğu rüz-

(1) Kalpak.
(2) Testi

gârı esmeye başladı.

— İşte **baltaretz** (1)! diye haykırdı babam; krivitz'ın habercisidir bu yaz bitti! Biraz sonra canın isterse devedikenlerinin peşinden koşabilirsin.

Sonra, benim devedikenlerine kendimden geçercesine baktığımı görerek, ekledi

— Zaten seni Baragan'ın ağzına atanın bu olduğunu biliyordum ben. Olan oldu artık, şimdi birlikte koşabiliriz!

— Lateni'ye mi dönüyoruz? diye sordum.

— Önce Kalaraşi'ye gideceğiz; il merkezi orası, hani türkünün dediği gibi

Negustor, negustoraş
Hay la tırg la Kalaraş!

(Tüccar, küçük tüccar,
Haydi Kalaraş pazarına gidelim!)

İyi yürekli babacığım biraz neşelendi! Hemen elini öptüm, yanaklarımı okşadı

— Başımıza geleni unutalım, küçük!.. Bu dünyada kefaret ödemek için yaşıyoruz hayat böyle işte... Ama Tanrı göz önünde bulundurur bunu!..

İyi bir yol üzerinde iki günlük yürüyüşten sonra Kalaraşi'ye vardık; Borçea burada Tuna ile bozuşur, Hirşova'ya kadar, **razna** (2), 150 kilometre gittikten sonra burada tekrar yatağına kavuşur. Bir kentin ne demek olduğunu ilk kez

(1) Güney ya da güney-doğu yeli; soğuk ve şiddetli yel.
(2) Rasgele

Kalaraşi'de öğrendim parke döşeli yollar, birbiri üzerine kurulmuş evler ve panayırdaymışcasına birbirlerine çarpıp duran insanlar. Zengin avlularında, tabanlık şeklinde kesilmiş kocaman gürgen ve söğüt odunu yığınları vardı. Bunu gören babam, bir testere ve balta satın alıp bir sehba yaptıktan sonra, odun dolu avluların önünde **Tıyetori! Tıyetori!** (1) diye bağırmaya başladık.

Götürü olarak, bulabildiğimiz her yerde, bulabileceğimiz fiyata çalıştık. Zenginlerin çingene gibi pazarlık ettiklerini söyleyen babam başlangıçta iki katı ücret istiyor, ama sonunda bir fiyata anlaşılıyordu. Zavallı babacığım sabahtan akşama kadar kan ter içinde kalıyordu çalışmaktan. Ben de ter döküyordum, elimden geldiğince ona yardım ediyordum. Böylece günde, ortalama, 10 ley dolaylarında para kazanıyorduk ki duyulmamış bir şeydi.

— Bunu yapmak zorundayız çocuğum, diyordu babam. Şimdi Baragan'ın ortasında yatmakta olan 100 leyi eve götürmek zorundayız, yoksa annen acıdan ölür

Bu nedenle, ekmek ve peynir yiyerek, bütün gücümle testereye asılıyordum. Ekmek! Nasıl da mutluydum ekmek yiyebildiğim için! Lateni'nin tekdüze balığının yanında, yağlı yumurtalı çörek gibiydi.

Akşamları, yorgunluktan bitkin durumda, tahıl çarşısında bulunan bir hana gidip güzelim **sarma**le'nin (2) başına çöküyorduk. Bizim-

(1) Oduncu.

(2) Sarma, lâhana dolması.

kilerin tanıdığı olan hancı tahıl ambarının bir köşesinde az bir para karşılığı yatmamıza izin veriyordu. Bununla birlikte, babam çok **calik** (1) görünmek istemediği için hergün bir litre şaraba para yatırıyordu. Bir hafta böyle geçti. Bir hafta daha çalıştıktan sonra Lateni yolunu tutup anneme parasını teslim edecektik. Bizi Fetesti'ye, daha ötelere, götürmeyi öneren arabalı **cojanlar** bile vardı.

Gerçekten de bizi götürdüler İkinci haftayı tamamlamadan yola çıktık, ama anneciğime kavuşmak için değil; çünkü ölmüştü.

Fakaeni'li Gavrila Spin, o akşam, kırbacı koltuğunun altında, toz - toprak içinde handan içeriye girinceye kadar böyle bir şey aklımızın ucundan bile geçmemişti. Her zamanki şakraklığıyla babama

— Ya, demek böyle Marin! demişti. Kendine **sarmale** ziyafeti çekiyorsun, oysa senin Anika...

Babam onun elini sıkarak

— Evet, biliyorum, dedi Anika sabırsızlıkla bizi bekliyor Ama şu Allah'ın belâsı Baragan'da başımıza bir yığın dert geldi. Biraz otur hele, ne var ne yok bakalım bizim evde, anlat.

Gavrila geçip benim sağıma oturdu, karşısında oturan babama tuhaf tuhaf baktı, kalpağını çıkartıp yere tükürdü.

— Bana bir **çinzeaki** (2) izuika (3) getir! di-

(1) Parasız - pulsuz, cimri

(2) Bir içki birimi.

(3) Erik rakısı.

ye bağırdı hancıya.

Ve bardağını ilk o kaldırarak, tek bir sözcük söylemeden, kolunu uzatıp birkaç damla içki döktü döşemeye (1) Onun bu davranışını gören babam da içki bardağını kaldırdı ve o da birkaç damla damlatmak istedi, ama bakışları Gavrila'nın üzerine çakılıp kaldı, sanki «kim için?» demek istiyor gibiydi. Köylü yanıtlamadı onu, bana kaçamak bir bakış fırlattı, bıyığını burdu. Kaşlarını kaldırarak babama işaret ettiğini gördüm.

Anladım ve ağlamaya başladım. O zaman, içi rahatlayan Gavrila, ben ellerimi yüzüme kapatmış ağlarken, kısaca anlattı

— Evet, öldü, zavallı kadın... Balık temizlerken, parmağına, bir kilçık batığı... Alt tarafı bir zgayba (2) Ama sekiz gün içinde azmış. Bunun üzerine Fakaeni'ye gelip beni buldu... Ertesi gün Kalaraşi'ye yük götürecek olduğum için, karım onu bizde yatırdı ve sabahleyin erkenden yola koyuldu. Gözlerini bir an olsun kapatmaksızın yol boyunca bağırdı. Evvelsi akşam buraya geldik, doğruca hastaneye. Geceleyin ruhunu teslim etti. Dün onu «doğrayıp» gömdüler.

Adam biraz durduktan sonra ekledi

— Anika hakkınızı helâl etmenizi istedi, o hakkını size helâl etti.

Babam birkaç damla içki serperek

— Tanrının huzurunda helâl olsun, dedi.

(1) Ortodoks mezhebinin törelerine göre, ölmüş birinin adı geçince, anısına saygı göstermek için böyle yapılır.

(2) Küçük çıban.

— Hepimiz bir gün onun gittiği yere gideceğiz, dedi adam.

Ve babamın tabağının yanına, topak şeklinde kocaman bir örtü bıraktı. Tanıdım annemin balıkta başına sardığı kırmızı **basma**'ydı bu

— Parası, dedi, on iki ley kadar, öyle söylemişti.

Afallamış gözlerle masaya bakan babam kendi kendine mırıldandı

— Lânet olasıca Baragan... Lânet olasıca balık... Tanrım, hayat denen bu cehennem azabının sonuna kadar gitmek meğer ne güçmüş!..

Gavrila babamla kadeh tokuşturarak

— Toprağı bol olsun! dedi.

Sonra :

— Baragan'da başınıza ne geldi diyordun? diye sordu.

— Beygir öldü, araba parçalandı, balıklar uçup gitti...

— ...Daha ne olsun yani! Tüh Allah kahretsin!.. Peki ya şimdi?

— Bir haftadır odun biçiyorduk... Bizim de **sarma**le yiyebileceğimizi sanıyordum, çalışmaktan imanımız gevriyordu çünkü.

Büyük acı akşamından iki gün sonra, Gavrila ile birlikte yola çıktık. O yuvasına dönüyordu, ya biz?.. Nereye gidiyorduk? Sanırım, ne ben, ne de babam Lateni'ye adım atmak istiyorduk. Bunu ikimiz de itiraf etmemiştik, ama her şey yüzümüzden okunuyordu. Bununla birlikte, iradeden öylesine yoksunduk ki davet etmesi üzerine bucak komşumuzun arabasına bindik.

Böyle davranmamızın nedeni, sanırım, yalnız kalmak korkusuydu.

Atların aksırmalarından başka hiçbir şeyin duyulmadığı uzun molalar vere vere üç gün üç gece yolculuk yaptık. Beni çağıran, beni isteyen ve sessizlikleri başımı döndüren Gavrila ile babam arasında bulamayacağım herşeyi bana vâdeden Baragan'la, Borçea boyunca, üç günlük uzun bir yol. Onlar öndeydi, ben arkada. Kambur sırtlarına bakıyordum. Zaman zaman bir arabacıyla karşılaşıyorduk

— İyi günler, diyordu.

— Sağol, diye yanıtlıyordu iki sessiz.

Hepsi bu kadardı. Dingillerin gıcırtısı, tekerleklerin tekdüze gürültüsü, başlangıçsız, sonsuz, umutsuz gök ve yer. Arkada uzayıp giden uzun bir yol; önümüzde de aynı uzunlukta, aynı oranda can sıkıcı bir başka yol, insanı parmağının ucunda oynatan ölü bir şerit bekliyordu bizi.

Yolculuğumuzun üçüncü günü, akşama doğru, uzakta, arka ayakları üzerine oturmuş, kulaklarını dikmiş, umutla bakan, kocaman bir köpek gördük yolun ortasında. Benim Ursu olduğundan emindim; arabadan atlayıp koşmaya başlayınca o da bana doğru atıldı; birbirimize çarparak tozların içinde yuvarlandık; beni şakacıktan dişledi, her yanımı salyaya buladı, ayağıma işedikten sonra beni bırakıp babamın sırtına atladı, babam da onu bağrına bastırdı.

Evimiz bulunduğumuz yerden yarım fersah uzaklıktaydı. O zaman babam Gavrila'ya

— Kardeş, görüyorsun, köpek bile istemi-

yor şu kulübeyi! dedi. Ne var ne yok senin olsun; artık gitmeyeceğiz oraya. Alıp başımızı gideceğiz buralardan, ben, çocuk ve köpek. Senin olsun Gavrila, kadınsız **gospodaria**'yı (1) ne yapayım ben!

Arabasında ayakta duran Gavrila, bıyığının ucunu çiğneyerek bir an düşündü

— Haklısın, Marin, dedi. Karısı ve toprağı olmayan insan bir işe yaramaz. Nereye gitmek istiyorsan git. Evinden çıkaracağım tahtalar için al sana otuz ley.

Sonra, kırbacıyla beni göstererek ekledi

— Seninki huzursuz gibi geliyor bana. Devedikenleri zamanında dikkat et ona. Seni bırakıp gidebilir! On sekizine basar basmaz evlendir onu; bir kadın ve biraz toprak ver ona, bir yuvaya başı bağlansın.

— Böyle bir şey yapmayacağım, diye haykırdı babam. Allahın işine karışmam.

Gavrila omuz silkip yoluna devam etti.

Ivır zıvırımız ve bize ne yapacağımızı soran **Ursu**'yla birlikte ıssız yolun ortasında kaldık. Babam, olduğu yerde direk gibi çakılıp çılgın gözlerle uzun uzun Lateni ufkuna baktı; orada sekiz yıl boyunca balık ayıklamış ve umutla beklemişti. O zaman, ilk kez, Baragan'ın ortasından bir küfür gibi ağzından fırlayan şu sözleri hatırlıyorum «Benimle gelmek istemeseydin yola çıkmazdım, hayır, dünyada çıkmazdım!..»

---

(1) Mülk, ev, yuva

Uzak bir kilise akşam duası çanlarını çalarken yola koyulduk; kuzeye, Yalomitza'ya, başka yerlere gidiyorduk. Küçük küçük tepeler çıplak ve yuvarlak doruklarıyla çölü beklerken, devedikenleri okyanusu tepeleri günbatımının alacakaranlığıyla kucaklaşmış dalgalarını kımıldatıyordu. Duru gökyüzünde, turnalar ve leylekler dönüp duruyor, yola çıkmadan önceki ayrılık danslarını yapıyorlardı. Onlara bakmaktan enseme ağrı girmişti; yere bağımlı olduğumu bilmek üzüntü veriyordu bana.

Ursu böcek yakalayarak önüm sıra gidiyordu. Bizim epeyce önümüzde yürüyen babam uzun zamandır unutmuş olduğu kavalını çalıyordu

Gitti Oltenita'lı erkekler

Yalomitza'nın iki yanında topraklar bereketlidir, birçok çiftlik vardır Oralarda pek sözü geçmez Baragan'ın.

Hagieni ile Platonesti arasında, **argat** (1) duracak bir yer arayarak, üç gün dolaştık durduk. Ama her yerden geri çevrildik.

Sonunda, bir akşam, yorgunluktan bitkin durumda, her yanı dökülen bir çiftliğe, bizi kabul etmek isteyen bir **konak**'a (2) vardık. Köyden bir fersah ötede bulunan, hayvanı ve ekini az, yoksullaşmış bir bey konutuydu burası. Baragan, o herşeyi yutmak isteyen acımasız iştahıyla ona pusu kurmuş bekliyordu. Ve o, acınacak bir şekilde çepçevre yalnızlıkla sarılmış durumda, ıssız, insansız sonsuzluklara vurgun bu

(1) Irgat

(2) Özgün metinde de «konak»

dev karşısında hiç direnmiyormuş gibi duruyordu.

Oraya varır varmaz, kaynayan **mamaliga**'nın **hoş** kokusu burun deliklerimizi okşadı, **Ursu'ya kuyruğunu** sevinçle sallattı. Erkek, kadın, çocuk hizmetçiler avluda dolaşırken, miyop tavuklar tüneklerine gidiyordu.

Bizi kilerci kadın karşıladı. Kemerine sayısız anahtar asılı, inatçı yüzlü, kentli görünüşlü bir kadındı. Bizi uzun uzun sorguya çekmezsiniz gidip bir pencerenin altında bağırdı

— **Dudutza! Dudutza!** (1)

Balkonda görünen kadın, beyaz saçlı, uzun boylu, yüzünün kırışıklıkları soylu, çok zayıf ama çok dik duruşlu bir **Dudutza**'ydı. İlkin ardımızda havlayıp duran köpekleri susturdu, sonra

— Ne var Marie? diye sordu.

(1) Evlenmemiş bayan, mademoiselle (matmazel)

— Bir barınak ve varsa bir iş isteyen iki «yabancı boğaz».

Dudutza balkon tırabzanından eğilerek

— Yaklaşın, dedi.

Ursu'yu dışarda bıraktık ve kıçiula (1) elde balkonun altına geldik. Yüreğimi ısıtan, iri sevecen gözlerle bizi uzun uzun inceledi. Ve kısa kısa soruları üzerine babam olan - bitenin hepsini anlattı.

— Zavallıcıklar, diye mırıldandı.

Modası geçmiş kara giysileri ona sert bir hava veriyordu, ama sesinin iyicil tınısı bu sertliği unutturuyordu.

— Bir de köpeğiniz mi var? diye içini çekti.

— Öldürelim mi? diye sordu babam.

— Hayır... Köpek kendi yiyeceğini kendisi bulur. Ötekilerle birlikte kalın siz de. Madem ki balık işinden anlıyorsunuz, işe çiftlik için biraz balık tuzlamakla başlayın.

— Anlaşıldı! dedi babam, uzaklaşırken; şu namussuz balıklardan hiçbir zaman kurtulamayacağız!

Yüzü uzadı, üzüntüyle gerildi. Mide bulandırıcı barsaklar, en küçük çiziği yakıp kavuran tuz, göze sıçrayan pullar, kanı zehirleyebilen kılçıklarla dolu yaşama, o çok iyi tanıdığımız ve bir süre önce kaçtığımız Lateni yaşamına geri dönüyorduk.

Sanki korkumuzun bir kanıtıymışcasına, akşam yemeği için kızartılan tuzlu balıktan gelen koyu bir duman o anda avluyu doldurdu. Hem

(1) Kalpak.

kettik. Mamaliga'nın kaynadığı çavun'un (1) çevresinde, fakaletz'in (2) üzerine sıçrayan terçyu (3) damlalarını parmaklarıyla toplamade nasıl bir balık! Küçük turna balığı ve «veremli balıkçık» adını taktığımız, kokmuş bataklıklarda kürekle toplanan, siyah pullu şu zavallı sazan. Ursu, Lateni'de daha iyisini yiyordu.

Ama sofraya oturmadan önce, dudutzanın evinde herşeyin bundan aşağı kalmadığını farya hazır bir deri bir kemik çocuklar açlık dansları yapıyordu. Bunu yaparken ellerini yakıyorlardı, ama bu tekrar denemelerini ve sanki bala batmışmış gibi parmaklarını yalamalarını engellemiyordu. Bazı veletler, bu oburluğa, aşırdıktan sonra binbir güçlükle pişirdikleri yarı yarıya kurumuş mısır koçanlarını yeğliyorlardı. Bunları da ötekileri de kovuyorlar, iyice kalaylıyorlar ve ocağın çevresinde dolaşıp duran ve kaşla göz arasında balıkları yürüten köpekler gibi dövüyorlardı.

Asık yüzlü, sessiz erkekler ve kadınlar ağır ağır, yorgun yorgun çalışıyorlar, bolluğun gerçekten de adımını atmadığı bu «avlu»ya göz - kulak olan kilerci Marie'ye kaçamak bakışlar fırlatıyorlardı. Düzen ve sertliğin hükümsüz olduğu ve herkesin değirmende su öğüttüğü görülüyordu; peki öyleyse ne işi vardı bu uşak takımının burada?

Özellikle, kilerci kadını, adam başına düşen ama gerçekte bir lokmadan fazla olmayan ma-

(1) Kazan.

(2) Oklava.

(3) Mısır ununda yapılan daha sulu mamaliga.

maliga dilimlerini dağıtırken gördüğüm zaman işte bunu düşündüm.

— Evet, dedi babam, burada bir ineği iki kişi sağıyor ama aynı mamaliga parçasını yutmak için de dört kişi var.

Geniş hasırların çevresinde alçak taburelere oturmuş insanlar bu diş kovuğuna yetmeyecek kadar polentadan başka bir strakyna (1) saramura (2) alıyorlardı. Hepsi bu kadardı. Bununla birlikte, kimse payından yoksun kalmasın diye, bu paylaşım sırasında mamaliganın çevresinde nöbet tutuluyordu, çünkü veletler aç kurt yavruları gibi saldırıyorlardı.

Bu yaşama kimse şaşırmıyordu. Herkesin yüzünde bu yazgıyı doğal karşıladığı, buna boyun eğdiği okunuyordu. Paylarına düşeni yerken, bol bol su içerken, pek az konuşuluyordu. Yemek bitince, erkekler gidip yarı sönmüş ateşin başına çömeliyor, mısır koçanı kavurduktan sonra karanlık basarken sakin sakin kemiriyor, bu sırada köpekler kadınların kendilerine attığı balık artıkları için boğuşup duruyordu.

O akşam önemli bir şey öğrenemedik, ama ertesi gün herşeyi anladık.

Çok zengin bir aileden olan dudutza, kendisini nefret ettiği bir adamla evlendirmek istedikleri gün ana - babasıyla bozuşmuş. Bu, o on yaşındayken olmuş. «Geyik gözlü, abanoz saçlı, efe tavırlı» yakışıklı bir delikanlıya çoktandır

(1) Tabak.

(2) Kızarmış ve biraz suya batırılmış balık. Buna isteyen tuz ve biber eker. Buna saramura denir.

vurgunmuş. Çocukluğunun her eylülünde, bu delikanlıyla birlikte devedikenlerinin peşinden gidermiş. Dediklerine bakılırsa, krivıtzla, Baragan'la, onun ölümsüz devedikenleriyle birlikte çılgınca uçuşmasını onun ikisi kadar beceren bir başka yumurcak yokmuş.

Başlangıçta hiç kimse tasalanmamış bu durumdan. Ama daha sonra, Dudutza sevgilisinin kollarında yakalanınca, derebeyi babasının parayla tuttuğu korkunç adamlar, bir gece, Tudoraki'yi öylesine acımasızca pataklamışlar ki, zavallı çocukcağız bir daha ayağa kalkamamış. Bunun üzerine Dudutza, öldürülen sevgilisine sadık kalacağına Meryem Ana ikonasının önünde yemin etmiş. Sözünde de durmuş. Ana - babası onu miraslarından mahrum bırakmışlar ve ölünce bütün servetlerini bundan çok hoşnut olan küçük kızkardeşlerine bırakmışlar.

İçinde yaşadığı bu barınağı ona bir amcası vermiş. Bu iyi yönetilmeyen barınağı «**Pustiyetitzi**'ye (1) susamış Baragan» lokma lokma yutmuş. Ama bununla birlikte, hemen hemen yoksul düşmesine karşın, başka yerde yaşamaları olanaksız uşaklara «iyi yürekli Dudutza» kucak açıyordu. Bir rahibe gibi yaşayıp, her türlü pahalı çarçurdan sakınarak, evinde bulunan ne varsa onlarla paylaşıyordu. Bütün kıvancı Baragan'ı seyretmekten oluşuyordu, özellikle devedikenli döneminde. O zamanlar, gençliğini anımsayarak tatlı saatler geçirdiği, kimi zaman da başını balkonun tırabzanına dayayıp ağladığı görülürmüş.

(1) Çöl, yalnızlık, ıssızlık

Kilerci Marie, onun sırdaşı, aynı zamanda çiftliği yöneten yumruktu. Hiç kuşkusuz zayıf bir yumruktu, çünkü Dudutza onun «dünyası»na karşı sert davranmasına izin vermezdi.

Marie'ye her zaman

— Herkes istediğini, elinden geleni yapsın, yeter ki kör - topal böyle sürüp gitsin, derdi.

Evet, «yeter ki kör topal böyle sürüp gitsin...» ama gel gör ki «bu» olmuyordu işte, yürümüyordu. Aşağı tükürsen sakal, yukarı tükürsen bıyık durumunda kalan zavallı kilerci kadın **mamaliga** paylarını **küçültüyor** ve köyde adlarının türküye çıktığını duyuyordu

Bizde, Dudutza'nın evinde
Ceviz büyüklüğünde yapılır
Topuzla korunur mamaliga
Çalmasınlar diye birazcık polenta
Çocuklar zincire vurulur.

Dudutza'nın kucak açtığı bu dökküntünün en eskisi Marie'ydi. En acılısı, en hüzünlüsü de oydu. Çünkü tek tutkusu hanımına hizmet etmekti; oysa, kırk yaşına gelmiş ne bir Tudoraki'si olmuş, ne devedikenleriyle birlikte koşan çocuğun mutluluğunu tanımış, ne de Baragan anılarına gözyaşı dökmüştü.

Ama, şu ya da bu nedenden dolayı insanoğlunun gözyaşı dökmesi alnına yazılıdır Bu nedenle, güzel eylül gecelerinde, o alaycı köy türküsüyle köylülerin kendisini küçümsediklerini duyunca. Marie hanımının balkonunun altında yere yığılır geçmiş günlerin düşlerine da-

lan hanımı sevgilinin yanında koştuğunu hayal ederken, alın yazısının haksız yere belini büktüğü zavallı kilerci, alt tarafı silik bir bağlılıkla özetlenebilecek yaşamına acı acı gözyaşı dökerdi.

Bu «cevizden daha büyük olmayan» ve «topuzla korunan mamaliga» öyküsü; «çalmasınlar diye birazcık mamaliga, çocukların zincire vurulduğu»nu ileri süren destansı halk sarakası; bu hem hoş hem de acımasız ezgiye babam büyük bir tutkuyla bağlandı.

— Ezilen halkımızın acılarını nasıl da dile getiriyor şu birkaç sözcük, diyordu bana; ezenler tabii Dudutza gibi mülk sahipleri değil, o zavallı bir kadın, ezenler onun babasına benzeyen beyler, ülkemiz onun gibilerle dolup taşıyor

O bu gerçeği bilebilecek durumdaydı, Romanya'yı bir uçtan öteki uca dolaşmıştı, köy türkülerimizden çoğunu ezbere bilirdi. Dediği gibi, «Tanrı'nın sillesini yemiş bu iki kadın»a yöneltilen bu alaycı türküden olduğu kadar hiçbir halk yargısından bunca ürkmemişti, onu hiç böyle görmemiştim. Dudutza'nın evinde, birlikte balık tuzladığım bütün hafta boyunca, sabahtan akşama kadar bu türküyü mırıldandı durdu. Belki de şimdiye kadar kavalından bundan daha kederli bir ezgi çıkmamış, dudaklarından daha acılı sözler dökülmemişti.

Bununla birlikte, çevremde gördüğüme benzer bir köpek yaşamına perçinlenip kalmak korkusundan çılgına döndüğüm, kurtarıcı devedi-

kenleriyle birlikte serüvene atılmaya hiç bu kadar hazırlanmış olmadığım için, «tıraşlarıyla» beni öfkelendirdiğini haykırıyordum ona.

Sonraları bu yaptığıma nasıl da pişman oldum!

Bu temiz saplantının kısa bir süre sonra onun yaşamına mal olacağını kim bilebilirdi?

Sonunda serüvene atılacağım gün geldi. Herşeyi göze almaya hazır, bekliyordum onu.

O sabah, öteki adamlarla birlikte iki araba ot aramak için Giurgeni'ye giden babam, bana

— Dün akşam, kasırgadan sonra, domuzların ağızlarında saman «sürüdüklerini» gördüm. Demek ki krivıtz bugün - yarın esmeye başlayacak. Şu devedikenleriyle başıma iş çıkarma! Kışı burada geçirelim... Bahara, Allah kerim.

Yanıtlamadım onu, ama bu ona yetti, çünkü kucakladı beni. Zavallı babacığım... Ama bu böyle herkesin yazgısı kendisine. Eğer benimki baştan başa değiştiyse, şimdi **kendi** evimde, **kendi** toprağımda canımın istediğini yapıyorsam, bunu büyük oranda o sözdinlemez çocuk düşüncesizliğine borçluyum.

Çiftlikte hepsi de benim gibi zayıf, pis, yalnayak ve paçavralar içinde dört oğlan, üç kız vardı. Devedikenlerinin büyük saldırısıyla pek ilgili oldukları söylenemezdi iki fersahlık bir gezinti, sonra da «bir cevizden daha büyük olmayan **mamaliga**»ya dönüş. Bunlar doğuştan döküntü küçük çocuklardı. Bu nedenle benim düşüncelerimi paylaşmayı yararlı bulmuyorlardı.

Buna karşılık, köy veletleri bir haftadır devedikenlerinden başka bir şey konuşmuyorlardı.

— Ah! bu yıl **lata** (1) yapacağım.

Fazla şımartılmış zengin çocukları ya da «toprağa bağlı» yoksulların iyice sefil çocukları, hepsi birden **lata** yapmaya ant içmişlerdi

— Kalaraşi'ye kadar gideceğim, diyordu biri.

Öteki daha ileri gidiyordu

— Ben Bükreş'e kadar.

Hiç kuşkusuz, 100 ya da 200 kilometreyi yaya yürümek olanaksız bir şeydi, ama ey Koca Tanrım! Baragan'ın bağrında doğmuş bir çocuğun beyninde kendisine bir yer bulamayacak herhangi bir gözüpeklik, bir düş, bir varsayım, bir umut var mıdır?

(1) Çılgınlık, genişlik.

Örneğin, altı atın çektiği faytonuyla geçen, güzel ve sevecen, süslü mü süslü bir soylu bayana niçin raslamasın? Ya da zalimleri öldüren ve altınları yoksulların avucuna döken şu ölüm saçan flinta'lı (1) efelerden birine? Ya da, bir derebeyinin, devedikenleriyle birlikte koşan, onu elinden tutup annesi Hanımefendinin karşısına götürerek «Anneciğim işte nişanlım!» diyecek çılgın kızına? Neden raslamasın bunlardan birine?

Neden olmasın? Nenesinin gura sobey'de (2) anlattığı bunca öyküye hiç mi inanmayacak? Köyün sığır çobanı, büyücü Nastasse babanın kendisine anlattıklarında da mı gerçek payı yok? Ne demişti Nastasse baba

Moche Nastasse din Livezi
Cel c'o suta de podvezi
Sa le vezi sa nu le crezi

(Livezi'li Nastasse baba
Marifetleri her derde deva
Yaptıklarını gör de inanma.)

Onun hakkında böyle derlerdi. Boyu sopası kadar, topal, bir omuzu biraz kambur, gözleri ağlamaklı, yassı burunlu, yabanıl, pantolonu durmadan düşen bu yaşlı adam köyün temel direğiydi; diyelim ki bir inek hastalandı elini dirseğine kadar hayvanın kıçına soktu mu, hop iyileşiverirdi; diyelim ki bir dana ters geliyor

(1) Flinta, bir çeşit tüfek.
(2) Ocak başı, sobanın yanı.

gene onun eli düzeltirdi işi, bakmışsın başı iki ön ayağının üzerinde düzgün geliyor; diyelim ki bir domuz yavrusu büyüme bunalımı yüzünden sürgüne (ishale) tutuldu, içine kim bilir ne karıştırdığı bir avuç yulafla **cazac** (1) ederdi; gene diyelim ki bir köpek kuduz olmak tehlikesiyle karşı karşıya, gözlerinin arasını kızgın demirle dağladı mı tamamdı. Ağrılı yerleri bir **baba**'dan (2) daha iyi ovar, havanın nasıl olacağını şaşmadan haber verir, daha üç aylıkken hangi pilicin çok yumurtlayacağını bilir, en «çalışkan» horozları gösterirdi.

Ama asıl, birkaç değnekle bir parça ip kullanarak bir tayı ya da boğacığı iğdiş ederken görmeliydi Nastasse babayı. Hayvanın «fudu liy»ini (3) avuçlar, o daha ne olduğunu anlamadan bir çırpıda «rahata» kavuşturur, bir yandan da türkü söylerdi

Ven la tayka **b**ıyet**ş**aş
Ven la mo**ş**u **f**lıkıya**ş**
Mo**ş**u sa te **f**lıkıyaskı
Fetele sa te'ndrageaskı.

(Yaklaş bakalım küçüğüm
Bekâr yaşayacaksın,
Seni daha çok sevecek kızlar.)

Yüze kadar yanlışsız saymasını Nastasse babadan daha çabuk kimse öğretemezdi. İşte o za-

(1) Kazak. Metinde «dipdiri» anlamında.
(2) Baba, pir
(3) Kibir duyulan şey, kibirlilik, metinde «erkeklik bezi» anlamında.

man, bastonunu havaya kaldırarak, buyurucasına

— Dünyayı dolaşmadan **un om** (1) olunmaz! derdi Hele koca kafasında zırnık kadar şeytanlık varsa, bu da bizim **cojan**'larda olmaz şey değildir hani.

Ve örnekleri saymaya başlardı

Bakın Bay Vasilika, Kalaraşi'de yargıç; Bay Andrei, Bükreş'te şapkacı; Bay Take, İbrail'de büyük sanayici. Hepsi de bizim buradan **cojan** çocukları. Gitmemiş olsalardı bugün neydiler? **Argat!** Yarım pabuçlu yoksul! Ama şimdi **adam** oldular!

Çevresindeki yumurcaklar onu dinlerler, geleceğin «Kalaraşi yargıcı»nın aralarından kimin olacağını anlamak için bakışırlar ve ancak çocukluğun erişebileceği düşler kurarlardı.

Babamın üç günlüğüne Giurgeni'ye gittiği sabah onları bulmaya gittim.

Kendimi hazırladığım kaçış günü için azık olarak bir **kudru** (2) **mamaliga**, iki üç pırasa edinmem gerekiyordu; bizim orada, Dudutza'nın evinde olanaksızdı bu. Köyün araba ustasının oğlu Tek Diş bana yolluk bulmaya söz vermişti. Bu yüzden onu görmeye gittim.

Yolda babasıyla birlikte gördüm onu. Bir atın çektiği tarla sürgüsünün üzerine yatırdıkları bir inek leşini Baragan'a atmaya götürüyorlardı

---

(1) Bir adam, bir insan, bir erkek.
(2) Parça

— Bir gelincik ısırdı, diye bağırdı bana. Gel bak, babam derisini nasıl yüzecek.

Babası işini çabuk bitirdi; sonra, ineğin postu tarla sürgüsünün üzerinde, arabacı hemen yola koyuldu.

— Şimdi, dedi Tek Diş, gidip ekmekçiye bir baskın yapalım. **Kotyuga** (1)'sıyla köye gitti. Belki bir ekmek aşırabiliriz. Devedikenlerinin peşinde koşarken ne hoş olur, değil mi? Bir **bulka** (2)... Çoktandır ağzıma koymadım. Sen de öylesindir, kuşkusuz.

Kuşkusuz öyle... Bütün köylüler gibi ben de ondan yoksundum. Ama ekmekçiden ekmek çalmak, hayır, hoşuma gitmiyordu

— Bir parça **mamaliga** yeter bana, diye yanıtladım onu.

Tek Diş başıma esaslı bir şaplak indirdi

— Ne aptal adamsın be! **Mamaligan** da pırasan da olacak, tamam, ama ekmekten iyisi var mı?

Ekmeğin ne denli eşsiz bir şey olduğunu, özellikle küçük yoksul ağızlar için, köyde çocukların fırıncının **kotyuga**'sını müthiş bir gürültüyle izleyişlerini görünce anladım.

— Ekmek! ekmek! ekmek!

Bu sözcükten ve ekmekçinin geçişinden çılgına dönmüş olan köpeklerin havlamalarından başka bir şey duyulmuyordu. Zavallı adam! Köyümüzde satabildiği 5 - 6 kilo ekmek uğruna, her hafta, bu çocuk sürüsüyle gerçek bir savaşa tutuşması gerekiyordu. Çocukların başına yağmur gibi kırbaç yağıyordu. Buna karşın, bu savaş-

(1) İki tekerli araba.

(2) Francala, küçük ekmek.

tan kazasız - belâsız kurtulduğu pek enderdi. Tıpkı bugünkü gibi. Çünkü Tek Diş bir ekmek aşırmayı başardı. Ama kıskanç bir arkadaş ele verdi onu. Ekmekçi gidip babasından 4 metelik istedi. Fırıncı oğluna binbir küfür yağdırarak, gözdağları vererek parayı ödedi.

— Bu kez döve döve geberteceğim seni, bunu iyi bil! diye gürledi; evde gösteririm ben sana.

Tek Diş kaçtı, ekmek koltuğunun altındaydı, bütün bir çete sarmıştı çevresini

— Bir lokma ekmek! Bir lokmacık ekmek! diye yalvarıyorlardı.

İyi yürekli çocuk ekmeğin yarısını dağıttı. Ben de payıma düşeni aldım.

— Gerisi, yarına, dedi.

Hep birlikte gidip Natasse babayı bulduk. Hırsızlığı ve tehditi öğrenen sığırtmaç Tek Diş'i hemen teselli etmeye çalıştı:

— O baban konuşmasın bakalım, diye bağırdı. Senin yaşındayken onun daha çok hırsızlık yaptığını biliyorum ben. Papaz da tanığımdır

Papaz sessiz, kırmızı burunlu biriydi. Herkes gibi onun da üstü başı dökülüyordu. Bununla birlikte iyi bir insandı. Çayır biçmeyi, mısır toplamayı tek başına yapmak zorunda kalmasından sığırtmaça yakınıyordu

— Kendi papazını besleyemeyen **caera ei de biserica!** (1)

— Ya ben?! diye yanıtlıyordu Nastasse ba-

(1) Canına yandığımın kilisesi!

ba, bir yığın angaryanın altına girerim bir hiç için bir kabak, bir elek mısır unu, bazan da birkaç yumurta. Oysa, marttan eylüle kadar hayvan başına iki ley sürünün peşinde dağ - taş dolanıp duruyorum.

— Evet, Nastasse, sen de benim kadar acılısın, benim kadar sıkıntı içindesin, diyerek aynı kanıda olduğunu belirtti papaz.

Ve yamalı cübbesinin cebini karıştırarak küçük bir şişe çıkardı

— Al, Nastasse, bir yudum izuika iç! Acını dindirir

Peder Simion'un adından başka papazlıkla ilgili bir yanı kalmamıştı artık. Kilisesi, köy kiliselerinin çoğu gibi, müminler (bir dine bağlı olanlar) uğramadığı için bütün hafta kapalıydı. Pazarları ve bayram günleri, birkaç pinpirik yaşlı dua zamanı hazır bulunurdu.

— Ki-li-se için! Yağ i-çin!

Kilise ayin eşyası bakıcısının böyle bir sağır gibi bağırarak elinde tepsiyle iki kez dolaşmasından eline geçse geçse bir ya da iki ley geçerdi.

Ölümler de evlenme ve vaftiz törenleri gibi pek enderdi. Ayın ilk günü aileleri takdis etmeye gittiği zaman, kutsal su kabına para yerine metelik ve düğme atıyorlardı.

Ama hoşgörülü ve iyi yürekli olduğu için insanlar severdi onu. Hakkında hoş bir öykü anlatılırdı

Yaşlandıkça belleği yanıltmaya başlamış onu. Bu nedenle, hıristiyanların «Paskalyaya kaç gün kaldı» gibi beklenmedik sorularına doğ-

ru yanıt verebilmek için, Büyük Perhiz'in başlangıcından itibaren kaç gün kalmışsa o kadar mısır tanesi edinmeyi alışkanlık haline getirmiş. Her akşam mısır tanelerinden birini atıyormuş. Böylece, bir köylü kendisine bu zor soruyu sorunca, mısır tanelerini cebinden çıkartıp sayıyor ve kesin yanıtlıyormuş.

Ama birinde, haylaz yumurcaklardan biri cübbesine bir avuç mısır koyuvermiş. Zavallı papaz her günkü mısır tanesini gene atıyormuş, ama neye yarar, büyük bayram yaklaştığı halde cebinde hâlâ bir yığın mısır varmış. Bunun üzerine, sorulardan iyice bunalınca, sonunda, cebini dolduran mısırları göstererek yanıtını vermiş

— Bu yıl paskalya yok!

Tek Diş tek başıma yattığım ambarın kapısını çaldığı sırada, sanırım, gece yarısı olmalıydı. Onu elinden tutup üzerinde yattığım çuval yığınının yanına götürdüm. Titreyerek hemen oraya yerleşti.

— Babam beni hiç böyle döğmemişti, diye mırıldandı.

Sesi öylesine değişmişti ki, onu daha çok bebek soluğundan tanıdım.

— Gidip bir saman yığınının üzerine uzanmadan önce iyice gece olmasını bekledim, diye sürdürdü konuşmasını. Beni uyurken orada yakaladı. Annem yetişip kurtarmasaydı öldürecekti beni.

— Bununla birlikte... Bu baba...

Tek Diş ağlamıyordu. Çok hareketli, kemikli, sclgun yüzünü, ateşli gözlerini gördüm. Benim

tek arkadaşımdı. Kardeşimmiş gibi seviyordum onu.

Uyumadan önce

— Aç mısın? diye sordu tekrar Ekmeğin yarısı hâlâ duruyor Çuvalların üzerinde. İstiyorsan al.

— Ya sen? diye sordum; ne yedin bugün?

— Közlenmiş mısır. Bir koçan daha var, ama soğuk ve sert.

— Ver bana onu.

Koçanı bulmak için koynunu karıştırırken inledi:

— Her yanım mosmor, diye nedenini açıkladı.

Hiç dayak yememiş olduğumu düşünerek mısırı kemirdim.

— Gene de senin baban! Zavallı Tek Diş...

Boynuma sarıldı ve öyle uyuduk.

Nasıl bir sabahtı!.. Benzersiz bir sarsıntıyla sıçrayarak uyandığım zaman daha şafak sökmemişti ambarın kapısı zıvanalarından sökülmüştü.

— Krivıtz! diye haykırdım.

Ama ağır bir uykuya dalmış olan Tek Diş kımıldamadı. Başka bir şey söylemedim. Bıraktım uyusun. Gereksinimi vardı uykuya. Gözlerim fal taşı gibi açık karanlıkta öyle bekledim.

Dudutza'nın avlusu —boşuna dememişler— Baragan'daki gibi vrayste'ydi (1). Özellikle sırtı kuzeye dönük olan ambar krivıtz'a alabildiğine açıktı. Bir zamanlar pencere olması gereken ko-

(1) Harap, viran, sahipsiz, açık.

caman bir delikten şiddetli rüzgâr dalga dalga giriyordu. Sevinçten titriyordum. Şimdi kapı yerde yattığı için, delikten içeri girip yüzlerimizi yıkayan, sonra da sökülen kapı boşluğundan akıp giden bir seli andırıyordu krivıtz. Ağırlığını ve soğukluğunu öylesine duyumsuyordum ki, hava bu kadar karanlık olmasa, rüzgâr ırmağını yakalayabilirim sanıyordum.

Dışarda, vınlamalar, gürlemeler ve çatırtılardan oluşan uyumlu bir kargaşa vardı. Bakımsız bir ocak boğa gibi böğürüyordu. Her taraftan tahtalar düşüyordu. Başını çuvalların altına sokmuş olan arkadaşım horlamasını sürdürürken,

ben, eski pencerenin yerindeki deliğe gözlerimi boşu boşuna dikmiş, tek başıma, olan - biteni dinliyordum.

Birden, sert bir karayel patlaması, sonra, şırak! korkunç bir şey yüzüme çarpıp kanatacak kadar battı.

Krivitz'ın bize gönderdiği dikenli yuvarlağı iterek

— Devedikenleri! Devedikenleri! diye bağırdım.

Bunun üzerine Tek Diş yerinden fırladı, sevinç içinde

— Buradalar mı? diye bağırdı; haydi çabuk!

Giyinmemiz gerekmiyordu : giyiniktik. İkimizin de ellerimizde sopalarımız, caciula'lar kulaklara kadar indirilmiş durumda, mamaliga ve pırasaların yerini tutacak olan ekmek parçasını unutmaksızın hemen dışarı attık kendimizi.

Benzersiz, çılgınca yaşam!.. Bugün, aradan yirmi yıl geçtikten sonra bile, bu periler dünyası bir düş değil miydi, çocukluğum onu gerçekten yaşadı mı diye düşünürüm. Çünkü, benim çalışkan ve yumuşak başlı ülkem, Osmanlı barbarlığının masalsı dönemlerinden bu yana, bu öykü sırasında size sözünü edeceklerim kadar tüyler ürpertici günleri hiçbir zaman yaşamamıştır; sevimli ulusum bu denli acımasızca acı çekmemiştir. Bir kulübede doğanların sevimsiz yaşamlarından başka, insan varlığını törpüleyen, değiştiren ve alışkanlık yüzünden artık kimseyi isyan ettirmeyen o yoksunluktan başka, Romanya'nın bir ucundan öteki ucuna milyonlarca köylünün

göğsünden fışkıran evrensel inilti hakkında ne biliyorduk? Baragan'ın —dolaylarında yaşamın uyuşukluk içinde oluşup serap içinde sürdüğü bu tembel ve özgür toprağın— çocukları olan bizler Tanrı'nın boy attırdığı mısır koçanını bilinçsizce kemiriyor ve «cevizden daha büyük olmayan» mamaliga'mızın türküsünü kısık sesle söylüyorduk; bu her yerde, bütün Romen ülkesinde böyleydi; yalnız başka yerlerde insanlar bunun bedelini kan - terleriyle öderken, biz, Tanrı'nın ve insan kan emicilerin unuttuğu insanlar, onu kalpağımızın altını kaşıyarak kazanıyorduk. Bundan kuşkumuz yoktu. Devedikenleri kötü tohumlarını ekmeye hazır olduğu zaman esmeye başlayan krivıtzla sürüklenerek öğrenecektik bunu.

Şafağın belli - belirsiz ağarttığı gökyüzünün aydınlığında, köpüksü devedikenlerinin dağınık sürüsü, deli bir Tanrı'nın salıverdiği yuvarlak gölgelerin çıldırtıcı salkımı benzeri, kimi kez belirsiz toprağı yalıyarak, kimi kez karanlıkta yükseklere sıvışarak, yarı saydam boşlukta sıçrayıp duruyordu.

Külrengi kırların bizi tam yutacağı sırada, Tek Diş içten bir özlemle içini çekti

— Ah! şunların sırtına binip **smei**'ler (1) gibi uçabilseydik! dedi.

Krivıtz ve devedikenleri bizi hemen birbirimizden ayırdı. Göz açıp kapayıncaya kadar, dört nala giden iki hayaletten başka bir şey değildik. Uzaktan, onun güzel devedikenini güçlükle yö-

(1) Uçurtma.

netebildiğini farkediyordum. Rüzgâr fırtına gibi estiği için, onunki kadar büyük ve yuvarlak olan benim devedikeni de bana daha az güçlük çıkartmıyor değildi. Birçok devedikenini birden değil, bir tekini mümkün olduğu kadar uzun süre izlemekti önemli olan, üstelik biçimi güzel olanlar da pek bol sayılmazdı. Bu nedenle, bizi yolda ekip gitmeye niyetlendiklerini sezer sezmez, ucu kıvrık hafif sırıklarımızla uçan çalılarımızın hızını kesiyorduk. Kimi zaman, biraz soluk alabilmek için durduruyorduk onları.

Bacaklarım arkadaşımınkilerden daha uzun olduğu için, güneşin ilk ışınları erguvan rengi örtüsünü Baragan'ın büyük karmaşası üzerine yansıtırken, arkadaşımın bir kilometre önünde olduğumu düşünüyordum. Bu yüzden, devedikenimi sırığımın ucunda kaldırıp küçük bir tepeye çıktım, ve buradan, çölün sınırında, krivıtzın süpürdüğü otlakta sürüsü için son bir otlama günü sağlamaya çalışan Nastasse babayı gördüm.

Az sonra Tek Diş de göründü. Arkasında bizim arkadaşlar vardı, çoğunun soluğu şimdiden kesilmişti. Yumurcaklarla birlikte yuvarlanan devedikenlerinin kargaşası içinde, her yandan biri beliriveriyordu. Kimi zaman öylesine birbirlerine karışıyorlardı ki, hangisinin devedikeni, hangisinin bizim çocuklardan biri olduğunu anlamak, bir sivri külâh, iki kol ve kısa bir sopa, bir tarla faresi gibi iki ayağı üzerinde sallanıp birden doğruluncaya kadar olanaksız gibi bir şeydi. Sonra, krivıtz hepsini tekrar birbirine karıştırıyordu.

Onlar gelmeden tekrar yola koyuldum.

Bir saat sonra, ikinci molada bana yetiştiklerinde sayıları yarıya inmişti. Köyün, Dudutza'nın çiftliğinin ufukta izi bile kalmamıştı. Baragan'ın ortasıydı... Durgun havada ıslık çalarak geçip giden devedikenleri... İne - çıka giden çalı topakları... Şaşırmış kargalar Sığınmak için en büyüğünü seçtiğimiz sonsuz tepecik dizisi.

Toplam altı kişiydik. İkisi yalınayak oldukları için, daha şimdiden, ayakları çok kötü kanamıştı. Mamaliga ve pırasa azıklarını bize bırakmak inceliğini göstererek bu molada pes ettiler Tek Diş ekmek kırıntılarıyla onlara ziyafet çektikten sonra, biraz da üzülerek geri döndüler

Dört kişi tadını çıkara çıkara karnımızı doyurduk. Mamaliga ve tuzlu pırasalar hiçbir zaman böyle aç gözlü ağız görmemiştir; tereyağlı, peynirli plıcyntzı'nın (1) hakkı, Tek Diş'in bize pasta niyetine cömertçe dağıttığı ekmek kırıntıları kadar verilmemiştir Bu ekmek öylesine tatlıydı ki, öteki iki arkadaş bir parça daha istediler

— Kalanını size veririm, dedi Tek Diş, yalnız opinci'lerinizi bizimkilerle değiştireceksiniz!

Gerçekten de yeni sayılabilecek çarıkları vardı, oysa bizimkilerin topukları delikti.

— Daha uzağa gitmeyeceksiniz siz, diye açıkladı arkadaşım, oysa Matake'yle ben. Allah bilir!

Kararsızlık içinde bakıştılar

— Çok pahalı, dedi biri.

— Nasıl çok mu pahalı? diye bağırdı Tek Diş.

Ve yüzündeki çürükleri göstererek

(1) Börek.

— Bakın bu ekmek bana neye patladı!

Arkadaş kanmış göründü, ama

— Üstüne dört sedef düğme vereceksin, diye bağladı, ve adına konuştuğu arkadaşıyla birlikte **opinci**'lerini çıkarmaya başladılar

Sedef düğmeler, ekmeğin kalanı ve bizim delik **opinci**'ler onların oldu. Biz de onların çariklarını giydik. Sonra, Tek Diş

— Siz de bize bir parça ekmek vereceksiniz. Kendimize **galuşka** (1) yapmayı unuttuk, diye dayattı.

Bu unutkanlık, ekmeğin en yüce bölümüne sahip olan arkadaşları bir an yaraladı, ama aslan arkadaşlarımız özveride bulunmayı kabul ettiler **Galuşka**larımızı yaptık, daha sonraki molada yemek üzere kalpaklarımızın altına koyduk.

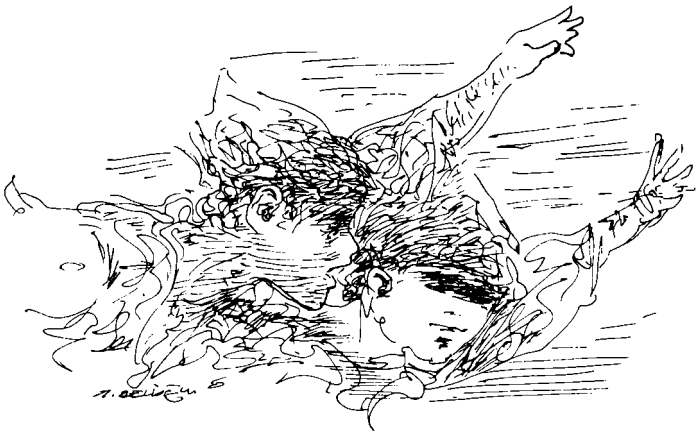
Ve devedikenlerimize yol verip rüzgârla birlikte haykırarak ileri atıldık

Vira la Profira
Sapte galbeni lira!

(Profira'ya doğru ileri,
Orada lira yedi düka!)

Daha bir fersah gitmeden iki arkadaşımızın topukları kanamaya başladığından dört kişilik yolculuğu sürdüremedik. **Opinci**'ler için pazarlık

(1) Bu **galuşka** (köfte), bizim oralarda, ekmek ya da **civrig**'in (gevreğin) son parçasıdır Bazı çocuklar, çiğnedikten sonra yutmayıp, köfte şeklinde ağızlarından çıkartırlar, ikinci kez yemek zevkinden yoksun kalmamak için bir kenara koyarlar

eden daha dayanıklı olduğu için biraz daha ileri gitmek istiyordu, ama devedikenini bırakan öteki, arkadaşının ceketine asılmış ağlıyordu. Bu yüzden, kalpağına galuşkasını dümdüz eden bir şaplak yedi. Zavallı, bununla birlikte, saçlarının ve kalpağının kirlettiği galuşka'yı alıp, ağlayarak yedi.

Çocuğun çok değerli bir kutu kibriti olduğundan, Tek Diş ona iki sedef düğmeyle değiştirmeyi önerdi.

— Üç düğme verirsen olur!

— Üç tane verdim gitti.

Böylece, çok güzel ve ender bulunur oldukları için hepimizin bayıldığı sedef düğmeler sayesinde ikinci alış-veriş de sonuçlandı. Sedef düğmeler madeni düğmelerden on kat daha pahalıydı. Onları elde etmenin ancak iki yolu vardı esaslı bir dayak yeme pahasına evdeki kadın giysilerinden kesmek ya da köyün hemen hemen bütün sedef düğmelerini elinde bulunduran Tek Diş gibi düğme oyununda kazanmak. Biraz onur

kırıcı olan üçüncü yol da sağlam opincileri kötüleriyle değiş - tokuş etmek ya da bir kutu kibritini kaptırmaktı. Kırda ateş yakamayan köy çocuğu cephanesi tükenen avcı kadar zavallı sayıldığı için, pek ender bulunan, hattâ ekmek kadar değerli olan bu kentli malına sahip olmak çok önemliydi. İşte bu nedenle Tek Diş arkadaşlara birkaç kibrit ve bir parça skarpiniş (1) vermek iyiliğinde bulundu. Bundan sonra birbirimizden ayrıldık.

Başlarını gövdelerini geriye iten karayele çevirerek topallaya topallaya geri döndüler

O zaman Baragan bize daha ıssız göründü. Biz iki çocuk gerçekten yalnızdık. Arkadaşımın bir şeyler söylemesini ya da tekrar yola koyulmasını bekliyordum, ama o da aynı şeyi benden bekliyordu. Omuzumuzu rüzgâra vermiş, bir ayağımız devedikenlerimizi tutan sırığın üzerinde orada kalakalmıştık, birbirimizin gözlerine bakmaktan çekiniyorduk. Daha çok, arkadaşlarımızı yutan sonsuzluktan yana bakıyorduk.

Onların peşinden gitmek daha aklı başında bir iş mi olurdu?

Tek Diş'in kalpağını çıkarıp galuşkasını aldığını, tadını çıkara çıkara, ağır ağır ısırdığını gördüğüm sırada, üzüntü içinde, bunu düşünüyordum. Onu görünce ben de kalpağımı çıkardım...

Ama galuşkamı almaya fırsat kalmadı birden çıkan şiddetli bir rüzgâr darbesi devediken-

(1) Kibrit kutusunun kibriti yakmaya yarayan yeri

lerimizi, kalpaklarımızı aldı götürdü!

Sevinç çığlıklarımızla yanıtladık onu. Ve esaslı bir koşu başladı tekrar

Yazgı insanın yolunu işte böyle çizer

Gök, yer, güneş ve krivıtz'la dolu, yaşam kadar uzun ve zengin olan o ilk gün boyunca koştuk. Akşam bizi çölün ortasında bastıran bilinmez karanlıkla doldu. O zaman korktuk, ama ikimiz de yürekli görünmeye çalıştığımızdan bunu ötekine belli etmek istemiyorduk.

Tek Diş çevresine bakınarak

— Burada hortlak yoktur Matake, için rahat olsun, dedi.

— Olmadığını biliyorum, belki mezarlıklarda...

— Orada da yok! Birinde geceleyin gitmiştim.

— Ama gene de haç çıkarmak gerek, diyerek üç kez haç çıkardı.

İçim rahat ederek ben de haç çıkardım.

Konaklamak için, başka yerlerden daha karanlık, böğürtlen dolu küçük bir konakta durduk. Krivıtz'a karşı korunaklı olan bu yerde kocaman bir ateş yaktık ve geceyi geçirmeye karar verdik. Tek Diş ceplerinden azıklarımızı çıkardı, ama sıcaklık ve yorgunluk hemen gevşetti bizi. Ağırlaşan kollarımız yiyecekleri ağzımıza götürmüyordu. Esnemekten ağzımız bir türlü kapanmıyordu. Gözlerimiz gece karanlığının sardığı kırmızı ateşimizle dolu, olduğumuz yere yığılıp kaldık. Sabaha kadar sürmeyen uykuma götürdüğüm işte bu görüntüydü.

Geceleyin çıkan şiddetli bir esinti, küçük

koyakta çoktan beri birikmiş olan böğürtlen, devedikeni ve çalı yığınına sıcak külleri savurmuş, onları ateşe vermişti. Gökyüzüne yükselen alevler karşısında sanrıya tutulmuş gibi uyandık. Büyük sıcaklık bizi çukurun kıyısına sığınmak zorunda bıraktı. Burada, toprağı ve içimizi titreten, karanlığı yaran çılgın bir dörtnal bizi ateşin ağır ağır sönmekte olduğu koyağa fırlattığı ana kadar, ateşin karşısında, sırtımız karanlık Baragan'a dönük olarak uzun zaman uyukladık.

Yüreğim yerinden fırlayacakmış gibi atıyordu. Tek Diş'in yüzü ölü yüzü gibiydi. Ağzımızı açmadan, bu bilinmez dörtnalın ne olduğunu gözlerimizle birbirimize boş yere sorup duruyorduk. Kendi sesimi bile duymaktan korkuyordum. Uzun süre, sessizliğin ortasında, yanan dalların her çıtırtısı, korkudan taş kesilmiş gövdelerimizi acıyla sarstı.

Bir ara arkadaşım bana bir şeyler söylemek istedi. Ama dudaklarını kımıldatamadı. Sonra, son alevlerin de sönmesiyle, birbirimizin gözlerimizi göremez olduk, bu da korkumuzu daha da büyüttü. Bunun üzerine birbirimize sıkı sıkıya sarıldık.

Tam sırasıymış, karanlığın içinde bu acayip dörtnal, bu kez bizim çukurun kıyısını sıyırtarak, tekrar ortalığı sarstı.

Tanyeri atıncaya kadar sürdü bu. Bizi bunca korkutan şeyin, bir derebeyi çiftliğinden kaçmış olan genç bir aygır olduğunu öğrendiğimiz zaman yanaklarımız gözyaşlarıyla yıkanmış, bitkin düşmüştük. Başının üzerinde uçuşan de-

vedikenlerinden ürküp, bir baştan bir başa Baragan'ın tozunu atıyordu.

İçimiz rahatlamış olarak, krivıtz'ın bir dakika olsun kamçılamaktan geri durmadığı güneşin köreltici ışınları altında uyanıncaya kadar, dayak yemiş iki melek gibi uyuduk. Bütün azığımızı büyük bir iştahla yedik. Ve yaşam gözlerimize tekrar olduğu gibi göründü.

Işık ve çirkinlik doluydu.

Işığını iyi tanıyordum. Çirkinliğine ilişkin önemli bir bilgim yoktu o sabaha kadar, ama koyaktan ayrılmaya hazırlandığımız anda yankılanan iki el tüfek sesi, insanın acımasızlığı hakkında beni hemen aydınlatmış olmalıydı. Bununla birlikte bir anda gerçekleşen dramı sezmekten uzaktım.

Patlamalarını duyunca

— Galiba avcılar, dedim.

— Hiç kuşkusuz öyle, diye onayladı Tek Diş.

Ve koyağın ağzına kadar tırmanıp Baragan'a bir göz attı, ve korkuyla geriye attı kendini

— Öldürdükleri bir adamın üzerine eğilmiş iki jandarma! diye inledi.

Hemen tepenin arkasına sığınıp, böğürtlenlerin arasına gizlendik. Oradan, jandarmaların ölüyü kollarından tutarak koyağa doğru sürüklediklerini gördük; cesedi tekmeleyip aşağı yuvarladılar. Taze külleri görünce, biri

— Bir çoban geceyi burada geçirmiş, dedi.

Silâhları omuzlarında, asker adımıyla, sakin sakin uzaklaştılar

Onlar ufukta gözden kaybolunca, öldürdük-

leri adama bakmaya gittik. Paçavralar içinde genç bir köylüydü. Yüzü parıldayan göğe çevrili, kolları bacakları açık yatıyordu, yüzünde şaşkınlık vardı. Bileklerindeki çürükler, sıkı sıkı kelepçelenmiş olduğunu gösteriyordu.

Ölünün başında ayakta duran Tek Diş birden çömelip gözkapaklarından birini araladı

— Gözleri yeşilmiş... dedi.

Sonra, ayağa kalkarak

— Savcı gelmeden tüyelim buradan! dedi.

Arkadaşım bütün köylüler gibi savcıdan korkuyordu; ama Baragan'da Mahkeme'nin yerini akbabalar tutar.

Ateşte yandıkları için artık ne devedikenlerimiz, ne de sırıklarımız vardı. Krivitz'ın sağımızdan solumuzdan sürükleyip götürdüğü öteki devedikenlerin peşinden koşmak içimizden gelmiyordu artık.

Elimizi kolumuzu sallayarak, rüzgârın önünde sessizce yürüyorduk. Bazan, hile yapmayacağımıza yemin ederek, «gözleri kapalı olarak en uzun kim yürüyecek» bahsine tutuşuyorduk, ama gene de hile yapıyorduk, bu da kendimizi avutmamıza engel olmuyordu. Sonra, ufukta bir yapı göründü Baragan'ın ortasındaki Çulnitza istasyonuydu. Uzaktan, uçsuz bucaksız, kara renkli iki araba kolunun üzerine yaslanmış, çölde terkedilmiş bir barakaya benziyordu. Birkaç cılız ağaç yalnızlığını daha da yoğunlaştırıyordu. İstasyon şefi bir tavuğu kovalayan bir köpeğin peşinden var gücüyle koşuyordu. Eteği rüzgârda havalanan bir kadın ça-

maşır sermek için uğraşıp duruyordu.

Baragan'ın tedirgin ettiği bu çiftten uzak durarak, serserilere karşı, «devlet giysisi giyen» insanlardan genel olarak daha konuksever olan istasyon meyhanesine yöneldik. Bön yüzlü, sağlam yapılı bir köylü olan işletmeci bizi beklediğimizden daha iyi karşıladı. Ona devedikenlerinin peşinden geldiğimizi söyledik. Bizi azarlamadan, ekmek, domuz yağı, hattâ limonata bile verdi. Nereden geldiğimizi sormakla yetindi, başka bir şey sormadı.

— Hagieni tarafından, diye yanıtladım.

Hepsi bu kadar. Ama, biraz sonra, bir istasyon fenercisi geldi, gözdağına varan sorularıyla tedirgin etti bizi kimdik; evimizi niçin terketmiştik; nereye gidiyorduk.

— Sizi jandarmaya teslim etmeli, diye düşüncesini açıkladı.

— Çocukları rahat bırak, diye bağırdı meyhaneci. Ne babasın, ne de evlisin; ne bileceksin!

Fenerci hemen sustu. Sonunda «bir kadeh» içki istedi. Bu isteği kısa bir türkçe sözcükle yanıtlandı yok! Ve meyhaneci gazete okumaya koyuldu.

O anda korkunç bir şey oldu tepeden tırnağa toza batmış, ayakları kan içinde, yüzü çamurlu genç bir köylü kadın meyhanenin kapısında belirdi ve pervaza dayanarak, ağlamaktan kısılmış bir sesle bağırdı

— Hıristiyanlar!.. Zincirli bir köylüyü götüren iki jandarma gördünüz mü?

Tek Diş irkildi

— Biz bir şey görmedik! diye yanıtladı, şaşkınlıkla.

Kadın hemen koşarak uzaklaştı. Bunun üzerine, fenerci arkadaşıma döndü, meraklı bir bakışla ona baktı ve

— Acele yanıtın bence... diye bir cümleye başlayacak oldu.

— Sana çocukları rahat bırak dedim, diye sözünü kesti meyhaneci. Bu sabah çok içtin. Defol git buradan!..

Fenerci gitti. Ve biz de, meyhanecinin elini öptükten sonra, oradan tüymeyi uygun bulduk.

İstasyonda, Bükreş yönüne gidecek olan bir yük treni demir gürültüleri çıkartıyordu. Baragan'da hiç böyle bir şey görmemiştik. Manevralarını seyrederken, hareketi sırasında bir yanına asılmak umudu doğdu icimizde. Arkadaşım kulağıma fısıldadı

— Rüzgâr gibi hızlı gittiğini söylüyorlar Kim bilir ne güzel bir şeydir!

Gerçekten de çok güzeldi. Kereste yüklü bir vagona gizlendikten sonra, tren bizi hiç durmaksızın Lehliou'ya kadar götürdü. Yolda geçtiğimiz yerleri görmek için gizlendiğimiz yerden çıktık, ve birkaç saat içinde, bir yılda göremeyeceğim şeyleri gördük; özellikle, hemen hemen verimsiz toprakları süren, karılarını ve hayvanlarını döven köylüleri. Kimileri de, yolların kötülüğü yüzünden, insanlardan uzak bir yerde arabalarının kırılıp bütün yüklerinin devrildiğine tanık oluyor, kırların ortasında içine düştükleri belâdan tek başlarına kurtulmaya çalışıyor-

lardı. Yolculuğumuzun sonuna doğru bir **frânar** (1) bizi keşfetti. Ama hiçbir şey yapmadı. Öndeki vagonun nöbetçi kulübesinde oturuyordu, birden kaval çalmaya başladı. Çalgısının sesi bizi ona doğru çekti. Önce sakınımla yaklaştık. Sonra, sevimli sevimli gülümsediğini görünce, yakından dinlemeye gittik. Düşler içinde yaşıyormuş duygusu uyandıran olgun yaşta bir adamdı. Sık sık parmaklarına tükürüyor, kavalının deliklerini hafifçe nemlendiriyor ve kaşlarını çatarak **doyna**'lar (2) çalıyordu.

Lehlicu istasyonuna girmeden az önce, babamla benim havamızı çaldı

Ot biçmeye gitti Oltenita'lı erkekler

Ezgiyi duyunca yüzümü ellerimle kapatıp ağlamaya başladım.

Lehliou'ya gelirken **frânar** bize

— Eh! iyi eğlendiniz mi bari? diye sordu. Şimdi biraz bekleyin biraz sonra Çulnitza yönüne bir karma tren geçecek; bir arkadaşa sizi eve götürmesini söyleyeceğim.

— Ama biz Çulnitza'lı değiliz! diye bağırdı Tek Diş, eve de gitmek istemiyoruz!

— Yaaa!.. Bu balık başka balık! Peki nereden gelip nereye gidiyorsunuz?

— Hagieni taraflarındanız, dünyayı görmeye çıktık!

— Dünyayı görmeye mi? Ciddi bir şey!.. Ve

(1) Demiryolu frencisi.

(2) Ağır ezgi, ağıt.

şaka etmediğiniz de belli. Benimle gelin!

— Bizi jandarmalara teslim etmeyeceksiniz değil mi?

— Allah korusun!.. Ben de dünyayı görmek isteyenlerden biriyim ve yola sizden daha küçükken çıkmıştım. Bu yüzden de size nasıl faydalı olabileceğimi bilmek isterdim, hiç kuşkusuz evinizi bir eliniz yağda bir eliniz balda olduğu için terketmediniz «Köpek pastadan değil değnekten kaçar.» (1)

Bir süre ortalıktan kayboldu, geri döndüğünde kaygılı görünüyordu. Bizi yanına alarak, istasyonun yanında bulunan, önü köylü arabalarıyla dolu bir hana doğru yürüdü. Yazgımız işte burada ve hiç beklenmedik bir biçimde, kendiliğinden belirlendi.

Han büyük bir panayırdan dönen köylülerle ağzına kadar doluydu. Daha biz içeri girer girmez, Tek Diş'in gözleri, salonun dibinde güzel bir kadınla birlikte yemek yiyen genç bir köylünün gözleriyle karşılaştı. Bakışlarından büyülenmiş gibi bir an donup kaldılar. Sonra adam kaba etine bir şaplak indirerek, bütün müşterilerin dikkatini üzerine çekecek şekilde bağırdı

— Seni göreceğime ölsem inanmazdım Yonel! Gel buraya!

Bizim Tek Diş dediğimiz (gerçekten de öyleydi) Yonel çekine çekine yaklaştı, adamın sağ elini öptü ve boğuk boğuk ağlamaya başladı.

— Ağlama, dedi öteki. Bak bu benim karım Lina, dedi.

(1) Romen atasözü.

Sonra yanındaki kadına Tek Diş'i tanıttı

— İster inan ister inanma bu benim kardeşimdir.

Yonel, elini beline dolayan, kendisini okşayıp gözyaşlarını silen kadının elini öptü.

Ağabeyi, Yonel'e sordu

— Arkadaşların kim?

— Valla, diye yanıtladı **frânar**, ben bir şeyi sayılmam akrabalarına rasladığı şu anda, ama sizinle sağlığınıza bir kadeh bir şey içebilirim!

Hep birlikte masaya oturduk. Bir süre sonra serüvenimizi herkes biliyordu artık.

Yüzünden duruma bozulduğu anlaşılan Yonel'in ağabeyi

— Devedikeni serüvenleri! diye haykırdı Kabahat ne çocukların, ne de ana - babaların! Dorohoi'den Vârciorova'ya kadar bütün ülke, ellerinde kırbaç bir başka tür zehirli devedikenlerinin dolaştığı bir Baragan'dan başka nedir ki! Bir yığın felâketin arasında, çocukların evlerinden kaçıp dünyayı görmeye çıkmaları istenmiyorsa işte bu devedikenlerinin kökünü kazımak gerek!

— Yüksek sesle konuşuyorsun Kostake! diye fısıldadı karısı, kuşkuyla çevresine bakınarak. Gitme zamanı gelmedi mi sence? Hayvanlar yeterince dinlendiler.

Kostake ayağa kalktı, sağlıklı, sağlam yapılı ve çok esmerdi. Gözleri öfkeyle parıldıyordu

— Haydi! dedi.

Sonra, elini başıma koyarak, tatlı bir sesle

— Sen de bizimle Vlaşka'ya geliyorsun de-

ğil mi? diye sordu. Devedikenleri güneşin altında en güzel yeri orada da tutarlar, ama hiç olmazsa Yonel gibi sana da arabacılık mesleğini öğretebilirim. Bir gün siz de köylüler için arabalar yapar, benim gibi pazara götürür satarsınız. Ülkeyi ve acılarını öğrenirsiniz.

Kostake, karısı ve Yonel'le birlikte ben de Vlaşki iline gittim.

Bucağın adı Üç - Köyler'di. Oraya karanlık, buz gibi soğuk, yağmurlu bir öğle sonu, başımızı ve sırtımızı koruyan çuvallara karşın ilikleriimize kadar ıslanmış, yorgunluktan bitkin durumda vardık. Gece olmak üzereydi. Bununla birlikte bu Üç - Köyler adının nereden geldiğini anladım Gerçekten de burası üç köysel yerleşme yerinden oluşuyordu, yerleşim yerlerini tam belediyenin önünde birleşen iki dere ayırıyordu birbirinden. Bucak yoksuldu. Çürümüş sazlarla kaplı evler toprağa gömülüyordu. Evlerin çevresinde böğürtlen çalısıyla örülmüş çitler vardı, ama bunlar öylesine berbattı ki evleri koruması olanaksızdı.

Alışıldığı gibi öfkeli köpek sürüleri tarafından karşılanmadık. Havlamaları yağmurun yassılttığı ot yığınlarının altından boğuk boğuk geliyordu.

Sonunda Kostake'nin evine geldik. Ev aslında kaynatası ünlü arabacı ustası Toma'nındı. İki dereden birinin kıyısındaydı, demirhane ve araba atölyesine bitişik yanyana odalardan oluşuyordu. Gelişimiz sağır edici bir gürültüyle selâmlandı karanlığa gömülmüş çamurlu av-

lu, erkek ve kadınların bağırıp çağırmaları, çocukların yaygarası ve sevinçten çılgına dönen köpeklerin havlamalarıyla çınladı. Büyükler kucaklaşıyor, çocuklar arabayı karıştırıyorlardı. Köpekler üzerimize atlıyor ve tepeden tırnağa kirletiyorlardı. Ailenin dikkati hemen üzerimizde toplandı, yani bizim, iki yabancının.

Dört arabacı çırağı gelip

— Kimsiniz? diye sordular

— Ben Yonel'im, Kostake'nin kardeşiyim; bu da Matake, kardeşim gibidir

— Neredensiniz?

— Yalomitza'dan.

— Bizimle mi kalacaksınız?

— Evet; köylü arabası yapmayı öğreneceğiz, sonra pazara götürüp satacağız, Kostake gibi.

— Tabii hemen yarın olabilecek bir şey değil! diye matrak geçti çıraklardan biri.

On iki kişiyi rahatça alabilecek büyüklükteki tinda'ya (1) doğru yürürken demirci ocağının

1) Sundurma

ağır ağır sönmekte olan güzelim ateşine bakıyordum. Herkes birbirine karışmıştı, peşimizden köpekler geliyordu. Yüzsüzlüklerine çok kızan büyükanne hemen kovacaktı onları. Bu «Büyükanne» denilen kadının, genç çiftin üç yaşındaki oğullarını nazlamaktan başka bir ilişkisi yoktu görünürde «Büyükannelik»le; zaten, Toma babanın hiç de yaşlı olmayan karısı bütün evin tek egemeni gibi görünüyordu, çünkü her şey için ona başvuruluyordu. Onu ocağın başına çökmüş bulduk. Dizine oturttuğu küçük çocuğa, dilediği gibi değiştirdiği, bizim şu sonu gelmez **basme**'lerimizden (1) birini anlatıyordu

— Ve kötü **smeu** (2) tekrar bağırdı

«— Bir kibrit ve bu kömür, susar mısın çocuk?

«O zaman **Fıt-Frumos** (3) diyordu

«— Bir kibrit ve bir kömür, susma konuş çocuk?»

Çocuk sözünü kesti

— Peki **Fıt-Frumos** neden öldürmüyor **smeu**'yu?

Çocuğun bu sorusunu, onu öpmeye ve pazardan aldığı kuklayı vermeye gelen babası yanıtladı

— O zaman **basme** biter ve büyükanne Patroutz'a anlatacak bir şey bulamaz.

Sonra, kaynanasının kulağına eğilerek sordu

— Tudoritza nasıl?

---

(1) Masal.

(2) Dev, canavar

(3) Masal kahramanı

— Hep aynı durmadan gözyaşı döküyor!.. Onun gibi güzel bir kız! Sanki dünyada başka oğlan kalmadı!

— Bilirsin insanın elinde değildir bu.

Evde bizi karşılamaya çıkmayan, sevgilisi tarafından bırakıldığı için ağlayan bir kız bulunduğunu anladım. Bütün öyküyü biraz sonra öğrendim, çünkü, daha iyi tanışmak için gittiğimiz demirhanede, çıraklar bütün ayrıntısıyla anlattılar. Tek Diş onlara kurnaz kurnaz sordu

— Tudoritza dışında herkesi tanıdık burada, dedi. Hasta galiba.

Bu kadarı yetti. Kızıl saçlı bir geveze bağırdı

— Hayır, hasta masta değil! Evleneceği Tanasse, Stana adlı bir **tırıtura**'yla (1) nişanlandığı için gizli gizli ağlıyor. Stana'yı sorarsan bizim **boyar**'ın (2) kapatması. Dahası, ondan gebe kalmış. Ama ne var ki, doyurulacak bir yığın karın var zavallı Tanasse'ın eline bakan yaşlı anası - babası, küçük kardeşleri. Boyara borçları var Ama o, «yüzkarasından kurtarmak için» Stana'yla evlenmeyi kabul ettiğinden boyar bütün borçlarını «bağışlayacak». Hattâ toprak ve hayvan bile verecek. Tanasse gibi yiğit bir delikanlıya çok yazık. O da mutsuz, ama başka türlü davranamazdı. Tudoritza işte bu yüzden saklanıp bütün gün ağlıyor

Akşam yemeğinde, Toma babanın sofrası-

(1) Yosma, kahbe.

(2) Boyar, bey soylu, zengin

nın başında toplanan «ağızlar»a bakınca, bunların Tanasse'tan yiyecek isteyenlerin sayısıyla boy ölçüşebileceklerini gördüm on iki kişiydik. Bağıra yalvara masaya çağrılan Tudoritza'yla birlikte on üç oluyordu. Bu sayıya bir de Patroutz'un küçük ağzını eklemek gerekiyordu. Öte yandan, Toma babanın ikinci kızı Maria'yla evlenen damadı, arabacı Dinou da vardı. Bir çatı altında aynı işe bağlı üç aile oluyordu, ama bu işin kimseyi zengin etmediği görülüyordu. Tam aksine, evde uşak ve büyük işçi bulunmayışı, gene aynı şekilde evde egemen olan sıkı tutum, bu büyük ailenin gerçekte sıkıntı içinde yaşadığını kanıtlıyordu. Bu nedenle, bu yüce gönüllü insanların Yonel'i ve beni hiç surat asmaksızın evlerine alarak gösterdikleri özveriyi saygıyla karşılıyordum.

Bizim çıkagelişimizi hep birlikte tartıştıktan sonra büyükanne kararını bildirmişti

— On iki kişinin doyduğu sofrada on dört kişi de doyar!

— Sonra, diye ekledi Kostake, evin çevresinde yapılacak bir sürü iş var hayvanlar, işlikler (atölyeler), ev işleri. Birkaç yıl içinde kazanacakları altın bileziği saymasak bile yediklerinin hakkını bol bol ödeyecekler Daha ne olsun? Dünyayı keşfetmek uğruna dönüp durdukları Baragan ın ortasında bırakamazdım onları. İnsan köpeğe bile böyle davranamaz, dinine yandığımın beyler ülkesi!

Kostake'nin birden tepesi attı

— Asıl Devedikenleri onlardır! Devedikeni **çyokoy**'lar (1)! Devedikeni cellâtlar!.. Baştanbaşa, uçsuz bucaksız bir Baragan durumuna gelen ülkemizi kasıp kavuran sınırsız güçlü cüzzam! Binlerce kez hep düşünmüşümdür tinda'sını saran, sırtında boy atan, kanını son damlasına kadar emen bu devedikenlerinin batmasını nasıl olur da anlamaz **cojan**? Nasıl olup da öfkeden kafasının tası atıp, kendisini kendi kulübesinden sürüp çıkartan bu kötü otları ateşe vermez?

Şimdiye kadar kimsenin böyle şeyler söylediğini duymamıştım, sevinçten ürperdim. Ötekiler de Kostake gibi düşünüyor olmalıydılar, çünkü hiçbiri karşı çıkmadı ona. Tedirginlik içinde dinleyen anne - baba bunlara çoktandır inanmış gibiydiler. Bakışlarından biraz bönlük okunan, sakar davranışlı sarışın Dinou kaygılı bir saygıyla dinliyordu. Zaten, çok genç ve anasının

---

(1) Zengin köylü, aga

gözü biri olduğu anlaşılıyordu ilk bakışta. İki genç evli kıza, Lina ve Maria'ya gelince, hiçbir tepki göstermiyorlardı ama gözlerinin içi erkeklerine karşı sevgiyle dolup taşıyordu.

Dört çırak konuşmalara büyük bir ilgi gösteriyordu; büyüklerin kulaklarına gelmeyen sözcükler fısıldaşıyorlardı kendi aralarında; hele kızıl saçlısı, küçücük bir şey olmasına karşın gerçek bir şeytandı. Elie'ydi adı, yeryüzünde tek bir akrabası bile yoktu. Öteki üçüne gelince daha şimdiden işçileşmişlerdi. Ciddi görünmek için büyük bir çaba harcıyorlardı. Sonuncusuysa, pek az konuşan ama söylendiğine göre bir beygir gibi çalışan bir oburdu. Dördü de eve çok bağlı görünüyorlardı. Özellikle Kostake'yi seviyorlardı. Ona «**gospodırya** (1)'nın orta direği» adını vermişlerdi. Bu yüzden sözlerini yutarcasına dinlediler ve onun öfkesini paylaştılar

Söylediklerini duyup Kostake'yi onaylayan biri daha vardı Tudoritza'ydı bu. O akşam onu görebileceğimizi sanmıyorduk, ama kapı hafifçe açıldı ve o göründü gözleri mor halkalı, kiraz dudaklı, budaktan sakınmayan bakışlı, ipince bir genç kızdı, çok temiz ama biraz şıkça giyinmişti. Kestane rengi gür saçlarını eliyle düzeltirken, biraz sertçe iyi akşamlar diledi, yeni gelenlere şöyle bir baktıktan sonra, annesiyle babasının arasına oturdu. Sonra, isyanla titreyen bir sesle

— Ülkeyi zehirleyen bu engerek yuvalarını ateşe vermek istemekte haklısın **nene** (2) Kos-

(1) Ev, küçük köy çiftliği.

(2) Ağabey, amca (ama akrabalık sıfatı olarak değil)

take, dedi. O gün geldiğinde bana güvenebilirsin!..

O anda Tudoritza'yı görüp seyretmek nasıl da doyumsuz bir şeydi! Ve eğer, daha henüz on beşine basmamış bir çocuğun kendisinden daha büyük bir genç kızı aşkla sevebileceği gerçekse ben Tudoritza'ya o anda vuruldum!

Toma baba kolunu onun beline dolayıp kendine çekti

— Bu kadar hırçın olmamalısın! dedi. Her şey geçer, hattâ ihanete uğrayan aşk bile. Hem sonra, sana yaraşacak biri değildir Tanasse...

— Hayır! Bana yaraşır o! Onu bağışlıyorum, ama bundan böyle kimden nefret etmem gerektiğini bileceğim! Ve, inanın bana, payıma düşen devedikenini yakmaktan geri durmayacağım iğnelerini sırtımda duyuyorum ben.

Onu daha fazla kızdırmamaları için anne herkese işaret etti. Bu sırada Lina ile Maria başlarını kocalarının omuzlarına koyup gözlerini kapattılar; onları gören Tudoritza kederle sordu

— Ya ben? Sevdiğim bir erkeğin omuzuna ben de başımı koyabilecek miyim?

O akşam, herkes üzüntü içinde yattı.

Yola çıktığımız bir hafta boyunca süren kötü havadan sonra, birkaç gün güneş çıktı, ve Üç-Köy mısır hasadını kaldırmaya karar verdi. Her aile günlük alışılmış işlerini bir kenara bırakıp, bütün bucak halkı —erkek, kadın, çocuk, yaşlı, hayvan, köpek, kedi ve hattâ birkaç

domuz yavrusu, tarlalara saldırdı. Toprakları olup da, ki bunların sayısı pek azdı, boyarın topraklarını kullanmayanlar kendi tarlalarına gidiyorlardı. Derebeyin koşullu olarak verdiği toprakları eken, sayılmayacak kadar çok «toprağa bağlı yoksul» önce efendilerinin topraklarında çalışmak zorundaydılar. Bağlı oldukları koşullardan biri ilkin boyarın hasadının kaldırılmasıydı.

Bu mısır toplama işinin hem kederli, hem de neşeli yanları vardı. İlkin keder vericiydi, çünkü, yıl kurak geçmişti; genellikle, kocaman bir atın içinde kaybolduğu mısır sapları bu yıl **kulegıtori**'lerin (1) ancak omuzuna gelebiliyordu. Koçanlarına, tanelerine gelince, köylüler bunlar için veremli deyimini kullanıyorlardı. Durumdan hiç de hoşnut görünmüyorlardı.

— Hiçbir şey satamayacağımız ve borçlarımızı ödeyemeyeceğimiz bir yana, malay'ımız (2) büyük perhizden önce tükenecek! Bu kış açlıktan öleceğiz! Hayvanlarımız da öyle!

Yüzü sıkıntıdan kasılmış cojan koçanı tartıyor, uzun uzun bakıyor, kokluyor, yanıp yakınıyordu. Bu Vlaşkalılar da bizim Yalomitzalılar gibi yoksul insanlardı zayıf, bir deri bir kemik, alın zamanından önce kırışmış, donuk gözlü, haftalardır traş olmamış. Dizlerine kadar sarkan gömleklerindeki yamaları saymak olanaksızdı. Pantolonları ise birer paçavra yığınıydı. Bu yalınayak, başı kabak, gerçek dilencilerden farksız insanlar, sanki benim akrabalarım-

(1) Toplayıcılar
(2) Mısır unu.

mış gibi acı veriyorlardı bana. Karıları otuzları nı geçer geçmez birer yaşlı kadın olup çıkıyorlardı. Hemen yapılması gereken bu iş yüzünden sıkışmış olan bu kadınlardan, çocuklarını emzirmek zorunda olanları, bunları mısır tarlasının ortasında bir kardeşin eline teslim ediyor ve yavrucak orada katılıncaya kadar ağlıyordu. Köpekler gidip kirli bezleri kemiriyor, çocukların yüzlerini yalıyordu. Bunun üzerine, büyük çocuk, ağlayan kopili kolundan yakaladığı gibi, bu canlı kuklayı bir paket benzeri sürükleyerek annesini aramaya çıkıyor, ve

— Al anne şu belâyı başımdan, diyordu.

Hayır, evli insanların yaşamı pek iç açıcı değildi. Buna karşılık, gençler sanki düğündeymişler gibi eğleniyorlardı. Çığlıklar; şarkılar türküler; gülüşmeler; öpüşmeler; şakalaşmalar; ateş kırmızısı, limon sarısı, yeşil mavisi gömlekler; kabuğu soyulmuş mısır koçanlarıyla dolu arabalar, ve özellikle göz kamaştırıcı güneş. Tutkuyla yanıp - tutuşan bakışlar altında, sivri memelerini hoplata hoplata birbirlerini kovalayan aşık kızlar O zaman umutlanan delikanlılar fırlayıp koşarak sivri memeleri kendi erkek göğüsleriyle eziyorlardı. Kızlar işin tadını daha iyi çıkarmak için karşı koyuyorlar, gördüklerinden pek hoşnut olmayan annelerine karşı kendilerini savunuyormuş gibi yapıyorlardı, ama gerçekte kimsenin aldırdığı yoktu.

Köpeklerle, kediler kum gibi kaynayan farelerin peşindeydiler. Kurnaz domuz yavruları, boyunlarındaki boyunduruklara karşın, mısır koçanlarını kapıp kuyruklarını havaya kaldıra-

rak kaçıyorlardı. Sadece, evli insanlara benzeyen yük hayvanları mısır toplamanın keyifli yanlarına katılamıyorlardı; koşulma saatlerini beklerken, aynı kuru sapı, aynı hüznü kayıtsız bir tavırla geveleyip duruyorlardı.

Toma babanın tarlasında da hemen hemen aynı kayıtsızlık egemendi. Burada da evli insanlar vardı; ve Tudoritza evli olmamasına karşın onların acı ve üzüntülerini yaşıyordu. Bir gömlek ve parlak renkli iri desenlerle süslü bir eteklik giymiş, başına kar beyazı bir **tulpan** (1) sarmış olan genç kız, tıpkı usta işçiler gibi bir tekini bile atlamadan, makina gibi topluyordu mısır koçanlarını. Sepetler kaşla göz arasında doluyordu. Sonra gidip, mısırın güneşin altında altın gibi parladığı arabalara boşaltıyorlardı. Yeteri kadar kurumamış koçanları kabuklarını soyarak ikişer ikişer bağlıyorlar, biz de bunları köye giderken öküzlerin boynuzlarına varıncaya kadar her yere asıyorduk.

Tudoritza'nın yanında olmaktan çok hoşlanıyordum, acısını biraz olsun dindireceğini bilsem, kendimi onun için seve seve ateşe atardım. Kendisine köpek gibi bağlı olduğumu anladığı için benden hoşlanıyordu

— Beni seviyor musun Matake? Öyle mi sanıyorsun? Daha iyi; kendimi öyle yalnız hissediyorum ki!

— Peki senin için ne dileyebilirim Tudoritza?

---

(1) Tülbent.

— Stana gebersin! ya da dünya yanıp kül olsun!

Böyle bir dileğin gerçekleşmesi çok zordu, çünkü rakibi güzel bir şakayık gibiydi, boyarın tarlasında, bizim yanımızda, bir düve (henüz doğurmamış genç inek) gibi atlayıp zıplıyordu. Tudoritza'nın yanıp kül olmasını istediği dünyaya gelince, onun durumu Stana'nınkinden de sağlamdı. Köye egemen büyük bir tepenin yamacında yükselen, meşe ve taştan yapılmış güzel konak'ı; kuraklığa karşın ağzına kadar mısırla dolu ambarları; hayvanlarla donanmış ahırları, gürültülü kümesi ve görkemli arabaların başında, tarlalarla konak arasında durmadan gidip gelen sayısız argat'larıyla karşımızdaydı bu dünya. Tudoritza'nın elinden Tanasse'ını alan ve onu mutsuz kılan bu dünya ha deyince yanacak gibi değildi.

Bütün bucak halkı Tudoritza'nın acısını paylaşıyor, bütün bucak halkı Stana'dan nefret ediyordu. Bu nefret onun tırtura gibi davranmasından kaynaklanmıyordu tam olarak; biraz da, güçlü aşığı boyar tarafından korunması sayesinde yoksulluktan kurtulup neredeyse bir hanım durumuna geleceği içindi. Köyün dedikoducu kadınlarının canını sıkan en çok buydu

— Ama, diyorlardı, kendilerini avutmak için, bu ona mutluluk getirmeyecek, çünkü Tanasse kendisini hiç sevmiyor! Tanasse, Tudoritza'yı seviyor

Doğruydu bu söyledikleri. Bir gece, Stoyan babanın meyhanesinde, o sıralar moda olan ve kendisi için çıkartıldığı söylenen bir türküyü

söylediğini duymuştum Tanasse'ın

Gel seni kirpiklerinden öpeyim
Tudoritzo nene!
Gözlerinin, kaşlarının üzerinden,
Tudoritzo nene!

— Dikkat et Tanasse, Stana duymasın seni, diye bağırıyordu Stoyan baba.

O, bu işe gerçekte çok üzüldüğü halde, umursamazmış gibi görünerek, alaycı bir tavırla

— Duyarsa duysun! diye yanıtlıyordu.

— Güzel bir yuva kuracaksınız, diye alay etti bir köylü.

Tanasse, tepesi atarak bağırdı

— E peki sonra?

Öteki alttan alarak

— Hiç, dedi. Sadece mutlu olamayacağını söylemek istemiştim.

— Anlaşıldı, anlaşıldı, yufka yürekli!..

Köyde, hattâ daha uzaklarda, Tanasse'tan korkarlardı. Az içer, çabuk kızar, kapışınca güçlü yumruklarını esirgemezdi. Bununla birlikte, dalgın gözlerine, gülümseyen dudaklarına, ağır hareketlerine bakacak olursanız, yumuşak başlı görünürdü.

Bir başka gün onunla konuşmak kıvancına eriştim. Mısır dövüldüğü sırada oldu bu. Toma babanın elle çalışan bir dövme makinesi vardı. Her köylünün satın alamayacağı kadar pahalı bir araçtı bu. Bu nedenle, kendi deyişiyle, «makine çağında, İsa zamanında olduğu gibi, köylülerin koçanları bir çuvala koyup sopayla dövmelerini sonra da elleriyle taneledikleri»ni görmek

ten çok üzüldüğü için makinesini isteyene seve seve verirdi. Ve makine bir kez evden çıkınca sanki evden eve kendiliğinden —öyle denirdi— gider, tıpkı iyi günler habercisi gibi bütün köyü dolaşırdı. Toma baba, makinenin kötü kullanılmasını engellemek için, nasıl çalıştığını görmeye, köylülere çok doldurmamalarını, çocukların boş çevirmelerine ve özellikle içine çivi atmalarına izin vermemelerini tavsiye etmek üzere bir çırak gönderirdi her gün. Gürültüsünden makinenin nerede olduğu anlaşılırdı. Aynı makineden belediye başkanı ve papazda da vardı, ama onlar, doğal olarak, kimseye ödünç vermezlerdi.

Toma baba, makinenin nerede olduğunu, durumunun nasıl olduğunu öğrenmeye bir sabah beni gönderdi. Makineyi Tanasse'larda buldum, hamarat hamarat çalışıyor, tavukları ürkütüyordu. Tanasse'ın bir kızkardeşi makineyi uygun oranda besliyor, iki erkek kardeşi sırayla çarkı çeviriyor, ve bir çizmeden daha büyük olmayan bir küçük kardeş kendisinin de çevirmesine izin vermeleri için ortalığı velveleye veriyordu. Bunlardan başka, iki kız ve iki erkek kardeş, koçan dolu bir albya'nın (1) çevresinde oturmuş, elle tanelemeye çalışıyorlardı. Bir başka kızkardeş annesine yardım ediyordu. Son doğan oğlanı süreğen (müzmin) romatizmalı babası kucağında pışpışlıyordu. Adam romatizmalıydı romatizmalı olmasına ama, bu onun anu'si **gavanu** (2) çocuk yapmasına engel olmuyordu. (Üç oğlu da Giurgiu'da çalışıyordu!)

(1) Tekne, nehir yatağı.
(2) Her yıl

Bu tavşanlar gibi üreyen ailenin en büyüğü de zavallı Tanasse'tı. Ben geldiğimde, tepeden tırnağa tozlara batmış, terden sırılsıklam, çalışmaktan imanı gevremişti.

Konuşmuş olmak için, ona

— Kalabalıksınız... dedim.

— Evet... sofrada! Üç günde bir çuval **malay! Malay** bizden daha hızlı çalışıyor.

Sonra

— Yonel'le birlikte devedikenlerinin peşine takılan sen misin? diye sordu.

— Evet, benim... Baragan'da millet açlıktan kırılıyor.

— Her yer Baragan gibi! İnsanlar her yerde açlıktan kırılıyor!

Giderken beni kapıya kadar geçirdi.

— Toma babaya söyle, makinesini temizle-

yip, yağlayıp, sapasağlam göndereceğim yarın kendisine. Artık kimseye gerekli değil.

Sonra, sesini alçaltarak ekledi

— Tudoritza'ya da kendisini unutmadığımı söyle.

İki görevi de yerine getirdim, sonra Romen köylüsünün yaşamı olan o hayvansı yoksulluğun dibine gömüldük. Daha henüz hiç kimse evine bir kucak **çyokani** (1) götüremeden amansız bir güz bastırdı. Dolu ile karışık yağmur sağnağı dünyayı buzlu bir balçık çukuruna dönüştürdü. Dereler ırmaklaştılar. Tarlalar ve köyler su altında kaldılar. Yol falan arama, göz alabildiğince sonsuz bir bataklık.

Evlerini ısıtıp, rüzgâr, yağmur ve çamurun dövdüğü camların gerisinde oturabilenler mutluydular! Üç - Köyler'de, bebekler ve sakatların dışında, mutlu sayılabilecek bir düzine kadar insan vardı. Çocuklara, yaşlılara varıncaya kadar, öteki insanların hepsi dışardaydı. Bu bir avuç un, ateşe atılacak bir dal parçası uğruna girişilen savaşımda, yaşamlarının insanlıkla hiçbir ilişkisi yoktu.

Dünyanın sonunun geldiğini sandırabilecek kadar solgun bir gökyüzünün altında, tarlalarda, yollarda, Tanrı'nın tüm öfkesiyle lânetlediği toprağın üzerinde, arabaların kaplumbağa gibi ilerledikleri görülüyordu. Biçimsiz arabalar; çelimsiz hayvanlar; tanınmayacak durumda insanlar; çamurlu ot; ve hiçbir yerde acıma diye bir

(1) Mısır sapı.

şey yok, ne gökyüzünde ne de yeryüzünde! Bununla birlikte, insan acımasına olduğu kadar Tanrı'nın acımasına da gereksinimimiz vardı, çünkü arabalar çamura batıyor, ya da devriliyorlardı; çünkü hayvanlar kapaklanıyor ve bizden yardım bekliyorlardı; çünkü insanlar hayvanları dövüyorlar ve birbirleriyle dövüşüyorlardı; çünkü çyokani su birikintilerinde çürüyordu ve demet demet çocuk sırtında taşınması gerekiyordu, ve bu erkekler, bu kadınlar, bu çocuklar, çamura bulanmış partal yığınından, kocaman kocaman toprak keseklerinden başka bir şey değildiler artık.

1906 yılının güzünde Romen köylüsü işte bu durumdaydı.

Halkın ayyaşlığının nedeni yoksulluktur.

Romen ayyaş değildir, ama kendini mutsuz hisseder hissetmez içkiye vurur Özellikle, yoksulluk bıçağının «kemiğe dayandığını» hissedince içer Artık onu tanıyamazsınız. Doğuştan sakin ve iyi nitelikleri olan bu insan cinayetten bile çekinmeyen bir canavara dönüşür

O güz Üç Köyler'de hiçbir cinayet olmadı, ama köylüler ellerinde ne var ne yoksa içkiye yatırdılar Hemen hemen bütün bir köyün içkiye böylesine bir umutsuzlukla saldırdığını hiç görmedim. Bizim orada, genellikle, sadece pazarları içki içilir. Oysa bunlar, her gün, çyokani'lerin o korkunç taşınması sona erer ermez içkinin başına oturuyorlardı.

Bu taşımayı kimse unutamıyordu. Haklıydılar Bucak halkının yarısı hastalanmıştı. Çoğu

öldü, hele çocuklar. Birçok köylü, hayvanlarının koşum altında öldüklerini gördü. Ve bütün bu felâketlere çyokani'lerin küflenip çürüdüklerini görmek için katlanılmıştı sanki. Yalnızca çyokani'ye güvenmiş olanların ahırlarında açlık daha şimdiden kol geziyordu. İnsanlar işte bu nedenle çıldırmaya başladılar

Kasım ayı başlarına doğru, bir köylü kurulu kendilerini boyara götürmesi için belediye başkanına ricaya gitti

— Bize bir parça ödünç ot versin! Kendisinde bir yığın var, haftalardır vagon vagon satıyor

Boyarın adamı olan belediye başkanı onları tersledi

— Size ödünç versin! size ödünç versin! İşler ters gitmeye başlayınca, yallah! boyarın kapısına. «Bize ödünç versin!» Sanki Tanrı'ydı boyar! Siz de biraz kendi başınızın çaresine kendiniz bakın be! Boyarın malını ne yaptığını sizden duymak istemiyorum artık! Otunu satar satar, bu onun bileceği iş!

Bunun üzerine, cojanlar «konak»a kendileri gittiler, ama ilin saylavı olan boyar o gece Bükreş'e gitmişti. Kâhyası onları belediye başkanından da kötü karşıladı ağır küfürler savurup, argatlara kovdurttu. Böylece, bu taraftan neyle yetineceklerini anlamış oldular Tanrı da aynı şekilde davranıyordu. Eh artık, Tanrı'nın ve yasanın izin verdiği o büyük avutucudan, içkiden başka çareleri kalmıyordu. Yalnızca içki herkesi hoşnut edebilir Kadınlar dışında tabii.

Herkes için kadınlar acı çekiyordu koca-

ları için, Tanrı için, yasa için, boyar için, ot yokluğu için, hattâ kötü hava için. Her gece, karanlık ve delikdeşik ulytza'larda (1), bir eşin, bir annenin, bir kızkardeşin, on adımda bir yere yıkılan bir köylüyü kulübelerine sürükleyerek götürdüğü görülüyordu. Kadın çamurlar içinde sarhoşu izler, bu arada birkaç tokat yerdi esaslı tarafından. Evde bekleyen tokat yağmuru da cabası. Ertesi sabah pişman olurdu adam, çünkü aslında kötü bir insan degildir. O zaman ev işlerine yardım eder, hayvanlara bakar, su taşır, kimisini yakarak, kimisini soba'nın yanında kurutarak, günün büyük bir bölümünü ot ayıklamakla geçirirdi. Genellikle temiz olan evler ahıra döner, masanın üzerine varıncaya kadar her şey çamur ve küfle dolup taşardı.

— Tanrım cehennem bundan daha beter olabilir mi? diye sızlanırdı kadınlar.

Ateşin yanına bağdaş kurup bir opinca dikmekte olan adam yanıtlardı

— Bir gün bütün konakları yakmalı, hattâ Bükreş'i de...

Ama bu onun ne tek başına, ne de hemen o gün yapabileceği bir şey değildi. Olsa olsa meyhanenin yolunu tutabilirdi. Akşama doğru, cansıkıntısı, karanlık geleceğin önsezisi ve kendisi gibi mutsuz birkaç komşunun kapı önünde durup ona tatlı avunma saatinin geldiğini anımsatması üzerine onun da yaptığı buydu zaten.

---

(1) Köy sokağı.

Toma babanın evinde —ya da oralıların dediği gibi «arabacılar» da— pek fazla rahat ve huzur var sayılmazdı. Açlık tehdidi yoktu, doğru, ama borçları ödemeye gelince aynı para kıtlığı söz konusuydu, hele pek az köylünün yeni araba ısmarlayacak olanağı bulduğu kıtlık yıllarında. Eskiden bol olan güz onarımları da iyi gitmiyordu. Bu yüzden, hayvanların çevresinde ufak tefek işler yaparak, gevezelik ederek ya da **florycele** (1) yaparak tembellik ediliyordu.

Toma baba ve iki damadı azla yetinen yalın insanlar olmalarına karşın «vakit öldürmek» için demirci dükkânına bitişik olan Stoyan babanın meyhanesine gidiyorlardı. Her zaman yapacak bir işleri olan kadınlar evde oturuyorlardı. Biz çıraklara gelince, az çalışıp bol bol aylaklık ederek her yere girip çıkıyorduk. Bir aileye benzeyen bir bucakta «bir yabancı her zaman yabancı olduğu» için, genellikle yalnız kalmaktan hoşlanıyordum. Bana kızdıkları zaman «dokuz sınırın tavşanı» derlerdi. Sonra da önlerine gelene, sorana - sormayana, «devedikenlerinin serüveni»ni anlatırlardı

— Onu bize devedikenleri **peşkeş** (2) getirdi.

Bunu kötü yürekle söylemezlerdi, ama ben gene de üzülürdüm. Acınarak «sokaktan alınmış» bir çocuktum. Eğer on beş yaşındaysanız ve daha önce acının tadına iyice bakmışsanız, duymaktan pek az hoşlanacağınız bir şeydir bu. Bunlar birikerek, insanın yüreğini zaman zaman

(1) Mısır kavurması, küçük çiçek.

(2) Armağan, peşkeş.

kabartır ve Lateni'deki küçük kulübenin, ölmuş annenin ve koca dünyada yitip gitmiş babanın anısına ağlatır.

Tek Diş doğal olarak kendi evindeydi, öyle ki beni unuttu ve giderek benden uzaklaştı. Buna karşılık, kendisi de acısıyla başbaşa ve yalnız olan Tudoritza'nın kalbini kazandım. En sıcak gözyaşlarının sırdaşı oldum. Nasıl da çok gözyaşı döküyordu. Çünkü Tanasse, onun beslediği umut kalıntılarına karşın Stana'yla evlenmişti.

Yeni evlilerin istemeye istemeye vaftiz babası olan il yöneticisinin varlığına karşın köylüler düğünü «yüz kızartıcı» deyimiyle anıyorlardı. Düğünde, boyara yakın olan, sayıları iki elin parmağıyla sayılabilecek köylüler, hiçbir şeyin yoksunluğunu çekmeyen **fruntaşu satului**'ler (1) vardı. Bir düzine kadardılar. Düğün alayı kiliseden çıkarken, kalabalığın arasından birkaç kişi, Stana'ya köyün celladıyla arasında olan utanç verici ilişkiyi ansıttı, ve yumurcağın biri çatlak çömlekle dümbelek çaldı.

O pazar, ben de kalabalığın arasındaydım, Tanasse'ı **tırıtura** denilen bir kadının yanında görmek istiyordum. Zavallı Tanasse acınacak durumdaydı, göçmüştü, kimsenin gözüne bakmaya cesaret edemiyordu. Ertesi gün, pazartesi günü, daha acınacak duruma düşmüştü. Onu güveylik giysileri içinde meyhaneye doğru giderken gördüğümüzde, Kostake ile ben, demirci dükkânındaki aletleri düzene sokmaktaydık. Burnumuzun dibinden başını eğip tek sözcük

(1) Köyün ileri gelenleri.

söylemeden geçip gitti. Oysa bizi severdi; Kostake onun en iyi arkadaşıydı.

— Bizi görmedi, dedi Kostake. Çok mutsuz olmalı. Gidip bakalım.

Meyhane boştu. Tezgâhta, Stoyan babayla Tanasse hiç konuşmadan, ayakta kadeh tokuşturuyorlardı. Kucağımda bir kediyle, onları tedirgin etmemek için bir köşeye büzüldüm, ama uzun süre ağızlarını açıp konuşmadılar. Tanasse'ın yüzü korkunç kızarmıştı. Sonra onun yakasından **beteale**'yi (2) ve küçük limon dalını çıkardığını, ve usulca masanın altına attığını gördüm.

Sonra gözlerini Kostake'ye çevirerek, boğuk bir sesle

— Oldu... dedi. **Tırıtura** artık benim karım oldu...

— Tanrı öyle istedi! dedi Stoyan baba.

— **Köpek** öyle istedi, diye bağırdı Tanasse, ama şu günler ben de ona kötü bir oyun oynamazsam, ben de onun gibi **köpek** olayım!

— Yalnız olmayacaksın, dedi Kostake; herkes senin yanında olacak. Başka Stana'larla evlendirdiği bir yığın başka Tanasse'lar var.

Meyhaneci de ağaya karşı kırgın olduğu ve köylüleri tuttuğundan, bu tür öfkeler Stoyan babanın dükkânında sık sık patlak verirdi. Ama bir gün öylesine bir öfke kabarması oldu ki yankısı meyhanenin duvarlarının dışında duyuldu.

(2) Düğünlerde takılan süs.

Kasım ayının sonlarına doğru bir pazar günüydü. Bir ateş seline benzeyen don birkaç gündür ortalığı kasıp kavuruyordu, sanki çamur çakmaktaşına dönüşmüştü. Ekilmiş tohumları korkunç kavrulmadan koruyacak bir topak kar bile yoktu. Öğleden önce meyhanenin önünde toplanmış olan köylüler bu durumu konuşuyorlardı. Meyhane, pazar günleri, kiliseden ayin dönüşü açılırdı. Köylüler açık meyhane bulamayıp da, hiç olmazsa pazar sabahları kiliseye gitsinler diye böyle bir yasa çıkartılmıştı. Ama erkekler gene de kiliseye gitmiyor, ayin ile «yaşlı bunak kadınlar»ı başbaşa bırakıyorlardı. Sırtlarını Stoyan babanın dükkânının kapalı kepenklerine dayanan köylüler kilisenin kapanıp, meyhanenin açılmasını bekliyorlardı.

Pazar gününün onuruna gülünç kırmızı boyun atkıları sarınmış köyün yaşlısı genci, akasyaların üzerindeki kırağıyı parıldatan bir güneşin altında yarenlik ediyorlardı. Hepsinin de yüzü asıktı. Epeyce kalabalıktılar. Bu sırada oradan geçmekte olan papaz onları görünce öfkeyle bağırdı

— Rezil kepaze herifler! Tanrı'nın başınıza yıldırım yağdırmamasına şaşıyorum!

Bir ses hemen yapıştırdı yanıtı

— Yağdırmasına yağdırıyor elbette! ama yıldırımsavarı (paratoner) olan mutlu insanlar var!

Ancak o zaman aramızda bir yabancının, şapka giymiş genç bir kentlinin bulunduğunu farkettik. Papazı yanıtlayan ve herkesi güldüren oydu.

— Evet, diye sürdürdü konuşmasını, siz köylülerle, biz kent işçilerine bu papazın Tanrı'sı hergün yıldırımlar yağdırır insanlar ve hayvanlar için açlık; tarlaların canına okuyan donlar; geçen aykine benzer, yol boyunca köylüleri ve hayvanları öldüren fırtınalar; bu yıl ürünü yok eden gibi kuraklık. İşte onun yıldırımları! Ama sizin ağanın bu belâlardan hiç birinden neden etkilenmediğini düşünmek gerek! Ambarları niçin dolu, hayvanları neden sapasağlam! Neden kutsal yıldırımlar onu da yoksullaştırmıyor, ne onu, ne papazı, ne belediye başkanını, ne de birkaç yandaşlarını! Öyleyse Tanrı'nın bunları koruduğuna mı, yoksa yıldırımsavara mı inanmalı?

Yabancı zeki ve soran gözlerle herkese baktı. Köylüler onu yüksek sesle onayladılar, sonra kim olduğunu sordular.

— Bükreş'tenim, dedi, sizin gibi ben de ellerimle çalışıyorum, ama ben düşmanlarımın kim olduğunu öğrendim ne Tanrı, ne de onun yıldırımları. Bolluk yıllarında bile bizi yoksullaştıranlar köylerin ve kentlerin efendileridir. Bizim için bolluk yılı diye bir şey yoktur.

Cebinden bir tomar broşür çıkartıp dağıttı

— Burada, diye ekledi, her vatandaşın bilmesi gereken şeyleri okuyacaksınız Anayasa'dır bu, ya da bütün yasaların anası. Sizlerin toplanma, yazma ve konuşma hakkına sahip olduğunuzu, aynı zamanda, bir insanın yirmi dört saatten fazla gözaltına alınamayacağını, sorgu yargıcının kararı olmaksızın konuta dokunulamayacağını yazıyor. Bunlar sizin haklarınızdır,

bilmeniz ve saydırmanız gerekir. Sonra başka haklar da kazanmak gerek, ilkin genel oy hakkı. Seçimlerde elli köylünün oyuna papazın bir oyunun eşit olması aşağılık bir olaydır. Sonra, elinizden alınan toprakların size geri verilmesini istemelisiniz...

— Doğru, doğru! diye bağırdı **cojanlar.** Topraklarımızı istiyoruz!

O zaman sert bir ses duyuldu

— Kimmiş o toprak dağıtan bakalım?

Jandarmaydı.

Kentli onu cesaretle yanıtladı

— Anayasa'dan başka bir şey dağıtmıyorum, bayım. Toprakları köylülerin kendileri almalı!

Jandarma onu götürürken

— Kimin ne alacağını az sonra göreceğiz, diyordu.

Camlara konan ilk kar tanesiyle birlikte Tudoritza da durgunlaştı. Bir öğle sonu, o pencere kıyısında nakış işlerken, ben de ona renk renk yün iplikleri dikkatle ayırırken, birbirimizin farkına birlikte vardık.

Bir çocuk gibi el çırparak

— Kar! kar! diye bağırdı; beyaz sakallı bir Aziz Nikola gerek bize.

Ve nakışını tekrar eline alarak, çekingen bir sesle şarkı söylemeye başladı

Kim seni yarattı böyle narin ve ince
Tudoritzo nene!

Eve geldim geleli şarkı söylediğini ilk kez duyuyordum. Kendisi de bunun farkına vararak

— Tanrım... hayatta her şey unutuluyor! diye içine çekti. Anladın mı Matake? Öleceğimi sanıyorum... bak işte şarkı söylüyorum.

— Daha iyi, dedim. Şarkının dediği gibi ince ve narin olduğunu bildiğin için mutlu olmalısın.

Bana baktı. Neşeli, biraz da alaycı bir sesle

— Bana gönlünü kaptırmamalısın Matake! dedi.

— Neden olmasın? diye bağırdım.

— Öyle ya, doğru neden olmasın? Sadece yaşın on beş olduğu için. Ama bir gün yakışıklı bir delikanlı olacaksın. O zaman Tudoritza'lar sevecek seni.

— Ben senin sevmeni isterdim.

— Ben, tatlım, o gün, evlenmiş ve anne olmuş olacağım, ve benim için her şey bitecek! Her zaman kirli veletler, geçimsiz bir kaynana bağırıp söylenecekler. Artık beni sevmeyen bir koca bana pasaklı olduğumu söyleyecek ve belki de dövecek.

— Peki öyleyse yirmi yaşında evlenmek için neden acele ediyorsun?

— Bizim yazgımız bu Matake... Evliliğe ölüme gider gibi gidilir, severek.

— Öyleyse Stana'nın yazgısına imrenmeye gerek yok bir süre sonra yenilecek, çünkü Tanasse sevmiyor onu.

Tudoritza bir an dalgın dalgın düşündü

— Aynı şey değil, tatlım. Stana fingirde-

ğin biri, boyarla, evlilikle ve hattâ aşkla dalga geçtiği gibi Tanasse'la da dalga geçen güzel bir orospu. O başına buyruk yaşayıp erkeklerin başını döndürmeyi sever. Başına çocukları belâ etmeyecek ve kendini dövmelerine izin vermeyecek. Onun yazgısına imrenmeye gelince, hayır... Kendiminkini daha çok seviyorum.

Tudoritza eski neşesine kavuşunca, ertesi gün evin altı üstüne geldi. Yılın en büyük iki temizliğinden birini, Paskalya temizliğinden sonra Noel temizliğini, yapmak gerekiyordu. Dünün acılı kızının, ellerini kalçalarına koyup

— Hadiyin, dostlar! Noel Baba yaklaşıyor kireç! kil! at fışkısı! Hem biraz çabuk olun! diye bağırdığını duyunca herkes sevindi

— Yaşa Tudoritza, yaşa!

Onu öpücüğe boğdular. Omuzlarına aldılar. Kar topu döğüşü yaptılar. Patrutz da bağırdı

— Bir **tisson** (1), bir **sarbon** (2), konuş **tuzurs** (3), çocuk!

Eşyaları üçüncü odaya yığarak iki odayı boşalttık. **Tinda**'nın ortasına, üç el arabası safran sarısı kil ve bir el arabası beygir fışkısı döküldü, bunların üzerine de sıcak su boca edildi. Tudoritza'nın bağıra bağıra şarkı söyleyerek duvarlarını badanaladığı odanın döşemesi üzerinde **lut** (4) çiğnemekle görevlendirildim. Annesinin eski giysilerini giymişti; sadece güzel göz-

(1) Kibrit.

(2) Kömür

(3) Her zaman. (Bunları çocuk diliyle söylüyor.)

(4) Çanak çömlek yapımında kullanılan madde, çamur

lerini açıkta bırakan büyük bir **basma**'yla saçını ve yüzünü sarmış, elinde uzun saplı bir fırça, odanın tavan ve duvarlarını, Romen köylüsünün kıvanç ve sağlığının tanığı ve yalnızca Balkan köylerinin bildiği o mavimsi kireçle badanalıyordu. Badana bitince sıra döşemeye geldi. Geri geri giderek düzelten Tudoritza'nın becerikli ellerinde, bir sigara içimi sürede, bir masa gibi dümdüz oldu.

Bulduğumuz yerde, bir akşam şurada bir akşam burada yatarak, burun direğimizi kıran, buharı kireç ve tezek kokan bir Türk hamamı ortamında ayak üstü bir şeyler atıştırarak, bir hafta süreyle bir kazazede hayatı yaşadık.

Nihayet, döşeme, duvar ve tavanlarıyla ev baştanbaşa yenilenince eşyalar eski yerlerine konuldu; bayramlık kilimler yere serildi; sandıklardan çığ gibi çıkartılan, hepsi iplik ve **borangiç**'den (1) dokunmuş yatak örtüleri, kocaman kocaman peşkirlerin her biri bir yatağı, bir pencereyi, bir ayna ya da tabloyu süslediler; bundan sonra, Tudoritza, bu «önemli gün odaları»na adım atmamızı yasakladı.

Köyde, bir **fata mare**'si (2) olan her evde hemen hemen aynı şeyler yapıldı. Ötekiler de, herkes kendi olanağı ölçüsünde, Noel Baba'yı kutsamak için bütün iyi niyetlerini ortaya koymuşlardı. Tanrı'nın doğuşunu kutlamak için iç çekmekten başka olanakları olmayan «toprağa bağlı yoksullar» için nasıl da hüzünlendirici bir şeydi bu durum!

---

(1) Bürümcük.
(2) Gelinlik kız

Ama ister neşeli mutluluk üzerine, ister acı kederler üzerine olsun, iyi ve kötüye karşı kayıtsız olan kar gece - gündüz durmadan yağdı. Başlangıçta süpürülüp kürekle kürenen, sonra uzun troyan'lar (1) halinde yığılan kar, sevinç çığlıklarıyla acı çığlıklarını aynı mezarda boğarak, kefenleme işini sabırla sürdürdü. Artık hayvanları suya götüren erkekler, çit üzerinden sohbet eden kadınlar görülmez oldu. Karın yüksekliği insan boyunu aştığı için çocuklar da, köpekler de ortadan kayboldular Bütün gürültüler kesilmişti. Köyde olduğu gibi kırda da beyazlık tufanının yuttuğu kara lekelerin izi kalmamıştı. Duman tüten bacalar, ağaç dalları bile bu beyaz sessizlik okyanusundan hemen hemen ayırtedilmez olmuştu. Sadece Konak, kahverengi kitlesi, keskin ışıkları ve yoksulluklar üzerine kurulmuş mutluluğuyla, mezar kazıcı gökyüzü ve can çekişen yeryüzüne meydan okuyarak, tepenin doruğunda gece - gündüz görünüyordu.

Genç köylü kızların yazgının kendilerine nasıl bir koca yazdığını anlamak için niyet tuttukları Aziz Andrea gecesi işte böyle bir havada geldi. Tehlikeli, kimi zaman da ürkütücü bir deneydir bu. Genç kız, gece yarısı olmadan az önce, iki mumun aydınlattığı bir aynanın önünde, saçlarını çözüp çırılçıplak durmak zorundadır Böylece, aynanın içine bakarken, yazgısının geçtiğini görür genç ya da yaşlı, yakışıklı ya da çirkin, kentli ya da çiftçi. Kısmeti eğer ölmüşse, tabutu sırtında bir iskelet olarak geçer ve genç kız düşüp bayılır Eğer yazgısı aynanın

(1) Rüzgârın getirip yığdığı kar

içinde ona açık - seçik görünmek istemezse, sadece bir gömlek giyip avluya çıkmak ve sırtını dönerek dokuz tane çit kazığı saymak zorundadır. Genç kız bu dokuzuncu kazığı işaretler ve ertesi gün gidip inceler, çünkü koca adayı bu kazığa benzeyecektir sağlam ya da çürük, düzgün ya da pürtüklü, dimdik ya da çarpık.

Tudoritza, sakınımlı davranarak, ayna falına bakmadı, ama dokuzuncu kazığı bulabilmek için uzun süre titreye titreye, el ve ayaklarıyla, karları karıştırdı. Bu kazığın neye benzediğini kendisinden başka kimse öğrenemedi. Buna karşılık ben, pamuk mırıltısıyla yağan karı dinleyip penceremden seyrederken, gecenin içinde bir hayalet gibi kayıp giden, saçları beyaz gömleğinin üzerine dökülmüş Tudoritza'nın ne denli güzel olduğunu öğrendim.

Ağır bir kış oldu. İlkin, Noel kederli geçti. Bunca soğuk ocak karşısında, boğazlanacak bir domuz yavrusu olanların sevinci, eğlencesi pek cılız kaldı. Ve bir komşunun iyilikseverliği sayesinde yoksulun sofrasında bir parça et bulunsa da, o gün, içler acısıydı Noel.

Yeni Yıl'la birlikte açlık ortalığı kasıp kavurdu. İki yüzden fazla ailenin **malay**'ı bitti. Kimileri yük hayvanlarını sattılar bir öküz, bir at ya da bir süt ineği. Kimileri de, sonunda, bir çıkar yol diye, artık ayakta duramayan hayvanlarını öldürmek zorunda kaldılar Ama hayvanların büyük bir bölümü, son mısır sapını, yemliği ve ahırın direklerini kemirdikten sonra, açlıktan öldü. Her gün, köyün dışına hayvan leş-

leri taşıyan kızaklar görülüyordu. Köpek sürüleri kaşla göz arasında mideye indiriyordu bunları.

Sonra uzun bir dilencilik dönemi başladı. Özellikle çocuklar, evden eve dolaşarak bir elek **malay** istiyorlardı. Sadece bu.

Görünüşleri korkunçtu, ayakta sallanarak

— **Malay, malay!** diye inliyorlardı.

Verebilecek durumda olanlar verdiler, paylaşabilecekler paylaştılar. Bu durmadan tekrarlandı. Ama bir şeyler verebilecek evlerin sayısı pek fazla değildi. Geçim sıkıntısı çekmeyenler ya da zenginler, belediye başkanı, papaz, birkaç **kyabur** (1) köylü ve özellikle boyar, açlar karşısında kapılarını sürgülediler ve acımasızca evlerine kapandılar.

Çoğu zaman olduğu gibi **konak**'ta degildi boyar. Bükreş'te yaşıyordu. Fakat yıkımın doruk noktasında bir olay onu buraya çekti. Kırları dolduran leşlerin kokusunu alan kurt sürüleri köyün dolaylarında görünmeye başlamıştı. Ava tutkun olduğu için bir sürek avı düzenlemeye geldi. Köylüler hemen üzerine atılıp yalvardılar, saçlarını yoldular ve sonunda birkaç çuval **malay** ve birkaç öbek **çyokani** koparmayı başardılar.

Bu sırada onu bir an görebildim. Elli yaşlarında, kır saçlı, eğlence düşkünü yüzlü, müthiş gururlu, boğa gibi güçlü, sağlam yapılı, iri yarı bir adamdı.

---

(1) Gâvur. Kötü insan. Zengin köylü (Türkçe deri geçmiş bir sözcük)

Suratını asıp kendine yalvaran köylülere

— Haydi! Haydi! dedi, hep yoksulluktan yakınırsınız. Yıl sadece sizin için kötü olmadı ki!

Ertesi gün, şafakla birlikte, silâhlı otuz kadar köylü, konak'ın yakınlarındaki küçük bir koruyu sardı. Bu adamları boyarın kendisi seçmişti. Bununla birlikte, daha başlangıçta birkaç kurt öldürüldükten sonra, nereden geldiği belli olmayan bir kaza kurşunu yörenin efendisinin sol omuzunu ağır yaraladı.

— Biri onu kurt sanmış olmalı, diyordu cojanlar.

Evet, ama kimdi bu kurdun avcısı?

Aradılar onu. Suçsuz kimseler yok yere işkence gördü. Onların suçlanması söz konusu olunca, Tanasse çıktı ortaya

— Ateş eden benim.

— Yeter ki ölsün, diyordu Kostake. Baragan'ımızdan bir devedikeni eksilmiş olur!

Boyar gebermedi, ve Vlaşka'nın Baragan'ının koca devedikeni olduğu yerde kaldı. Buna karşılık, Üç Köyler yiğit ve mutsuz Tanasse'ını yitirdi. Kıskıvrak bağlayıp, nekahat dönemine girmiş olan boyarın karşısına götürdüler, o da ırgatlarına

— Öldürün, demekle yetindi.

Irgatlar onu Konak'ın avlusuna götürdüler ve jandarmaların gözünün önünde, ölünceye kadar göğsünde tepindiler

Cezasız kalan bu alçakça cinayetten birkaç gün sonra, ilkokul öğretmeni Bay Kristea bucağa döndü. Bu iyilik dolu, çok onurlu ve çalışkan insan, yaz tatilini bir akrabasının yanında

Bükreş'te geçirmişti. Başkentte gördüklerini anlattı bize.

— Bükreş büyük ve gösterişli bir pazar, dedi. Boyarlarımız, Hohenzollern hanedanından I. Carol'un kırk yıllık (1866 - 1906) bolluk ve saltanat dönemi'ni kutlamak için ulusun parasını soyuyorlar. Bütün duvarlar, bolluk, gönenç, şan sözcükleriyle kaplı. Bütün evlerin ön yüzleri badanalandı, her yer bayraklarla donatıldı. Geceleri sanki peri masalı. Bir zamanlar pis kokulu boş bir arsa olan Filaret şimdi göz kamaştırıcı bir kent oldu. Sanki masallardan fışkırmış, hepsi bembeyaz yapılardan oluşan ünlü sergileri orada şimdi. Her şey sergileniyor orada, özellikle köylü evleri, görmediğimiz türden bir Romen köyü; ulusal giysiler giymiş, tombul tombul cojan aileleri, cojan ailesi değil sanki belediye başkanı ailesi; bizim köpeklerin parçaladıklarına hiç mi hiç benzemeyen inanılmaz derecede güzel hayvanlar! Pencereden fırlatılıp atılmış milyonlar! Ama bu sırada, ülke can çekişiyor. Göz göre göre çöküyoruz. Öldürüyorlar. Dün bir emir üzerine Tanasse'ı öldürdüler. Geçen gün, cani jandarmanın yıkıcı broşür dediği Anayasa'yı köylülere dağıtmaya cesaret eden bir zavallıyı arabayla hastaneye götürdüklerini gördüm. Böyle nereye gidiyoruz? Ne olacağız?

Bugün hâlâ sergiden sonraki yıl denilen... 1907 yılının unutulmaz mart ayının ilk haftası...

Şubat ayının ortalarından itibaren, dengeli ve gittikçe cömertleşen bir sıcaklık gökyüzünü doldurup karları eritti, derelere şırıltılarını, kuş-

lara cıvıltılarını, ağaçlara tomurcukları ve toprağa da güzelim kara yüzünü getirdi. Hayvanların uyuşukluğunu dağıtır gibi oldu, ama insanlara hiçbir şey getirmedi. Hiçbir şey, belki sadece kendi iyiliğini getirdi ve umutsuzluğu yoğunlaştırdı. Çünkü, kış sonunda, çıplak toprağa, çıplak ağaçlara, derelerin suyuna ve aç köylere çullanan güneşin iyilikçi gücü, insanların ve ellerinde kalmış olan hayvanların aç karınlarını doyuramaz.

Davranışları dengesiz, tuhaf el kol hareketleri yapan, miyavlar gibi konuşan, meraklı gözlerle bir şeyler araştıran köylülerin topluluklar halinde tarlalara doğru gittikleri görülüyordu. Büyülenmiş gibi kara toprağa uzun uzun bakıyor ve güçsüzlükten sarhoş olmuş durumda geri dönüyorlardı yük hayvanları, güçleri ve ekecek tohumları yoktu ve toprak bile kendilerinin değildi. Ruhsal durumlarının ne umutsuzluklarla ne de isyanla ilgisi vardı, bir kendinden geçmeyle sarhoş olmuş gibiydiler. Tek başlarına konuşan, çocuklar gibi tepinen, başlarını kaşıyan, kollarını kavuşturan, kıracakmış gibi ellerini oğuşturan insanlar gördüm.

Birden, köyde bir haber şimşek gibi çaktı. Moldavya'da köylüler Ficher adlı büyük bir yahudi çiftçinin Konak'ını yakmışlar! Haberi bize gazeteden Bay Kristea okudu. Gazetenin haberi şöyle bitiyordu «Bu olay Yahudilere köylüleri kanına kadar sömürmek neymiş öğretecek. Kahrolsun! kahrolsun Yahudiler!»

Dinleyen cojanlar birbirlerinin yüzlerine baktılar:

— Hangi Yahudiler? Bizim ilimizde Yahudi yok! Başka yerlerde de öyle, toprak sahibi olmaya hakları yoktur onların. Oysa, sorumlu olanlar mülk sahipleridir, çiftçiler değil.

Bu sözler üzerine, herkes yüzünü konak'tan yana çevirdi.

Kostake konuştu

— Bu işin boku çıkacak... Baragan devedikenlerini ateşe vermeye başladı!

Stoyan'ın meyhanesinin önündeydik. Paçav-

ralar içinde, solgun benizli, yorgun köylüler, birbiri ardınca ateşli ateşli geliyor ve mırıldanarak ne olup bittiğini soruyorlardı. O zaman, günün tek olayının bu haber olmadığını farkettik bu haberle birlikte başımıza ikinci bir jandarma gönderilmişti. Bu iyi beslenmiş, iyi giyimli, iyi silâhlanmış, sıkı ağızlı, özellikle sert olan zulmün orta direklerinin, efendilerinin kulakları olarak, bizim yanımızda hazır bulunmalarından daha doğal ne vardı! Eskisi hemen Kostake'nin sözünü kesti

— Ahbap sen dilini tutsan iyi edersin!

Sonra ilkokul öğretmenine

— Siz, Bay Kristea, artık gazetelerinizi **kendi evinizde** okuyun!

Ve köylülere

— Ne işiniz var burada? Evinize gidin! Toplanmak yasak...

— Niçin? diye sordu bir adam: sıkıyönetim mi ilân edildi?

Jandarma bu gözüpek adamın üzerine atıldı

— Ya, Anayasa'yı biliyorsun sen demek? Gel de sana bilmediğin bir madde var onu öğreteyim!

Tutukluyu Belediye'ye kadar gürültülü bir kalabalık izledi, ama köylü söz konusu maddeyi öğrenerek geceyi orada geçirdi. Fakat, bu «madde», hemen başlayan büyük duruşmada, ateşten bir dille savunma yaptı.

Ertesi gün, sabahın erken saatlerinde, dövülen köylünün haykırışlarıyla uyandık. Ser-

best bırakılır bırakılmaz, köyde bağırarak koşmaya başlamıştı

— Yetişin, **iyi insanlar**, yetişin! Öldürdüler beni!

Herkes adamın yığılıp kaldığı meyhane alanına koştu, yüzü gözü mosmordu, tanınmayacak hale gelmişti. Tudoritza onu tedavi etmeye çalıştı. Meyhaneci bir bardak içki içirdi. Herkes gözleriyle jandarmaları arıyordu. Gelmeleri bir saat gecikti. Bu sırada, dayak yiyen köylü biraz kendine geldi ve karakolda geçirdiği korkunç geceyi anlattı. Köylüler yüzleri sapsarı kesilmiş dinliyorlardı. Kadınlar ağlıyordu. İşte bu sırada, iki jandarma, silah omuzda, tabanca belde, sırıtarak, salına salına yaklaşıtlar.

— Katiller! Cellatlar!

Çıt çok. Paylanan jandarmalar kalabalığın ortasında durup bu sözleri söyleyen kadın sesinin kimin olduğunu anlamaya çalıştılar Ama başaramadılar

Eski jandarma

— Böyle hükümete hakaret eden **patchoavra** (1) da kim?

Bir itişip kakışma oldu, bir kadın gidip karşılarına dikildi

— Ben!

Stana'ydı. Elleri kalçasında, yüzü alev alev, çılgın bakışlı, soluk soluğa. Kocaman sivri karnı öne çıkmış, eteğinin önünü havaya kaldırıyordu.

Öfkeli jandarma ona doğru yürüyerek

— O sen miydin, orospu? diye sordu.

---

(1) Kaltak, kahpe.

— Evet, evet! Benim. Katiller! Cellâtlar! Bunu size söyleyen benim, efendinizin orospusu!

Ve bir **ahr ptyu!** (1) ile birlikte jandarmanın suratına kocaman bir balgam fırlattı.

Aynı anda, **tepeleyin bre!** narasıyla birlikte dayak yiyen köylü yeni jandarmanın sırtına atlayıp onu yere yıktı. Elini birden tabancasına götürüp arkadaşından yana döndü öteki. Herkes birbirine girdi, kimse ne olduğunu anlamadan altı el silâh sıkıldı ve kaşla göz arasında boşalan alanda kanlar içinde yatan iki jandarmadan başka hemen hemen kimse kalmadı.

Birkaç dakika, korkudan kaskatı kesilmiş, şaşkın bakışlı, ağzı bir karış açık çocuklardan başka kimse görünmedi. Sonra her biri kendi köşesinden çıkarak, **cojanlar** tekrar göründüler Av tüfeği olan av tüfeğini almıştı, olmayanların elinde bir balta, bir tırpan, bir dirgen vardı.

— **Konak'a!** Belediyeye! haykırmaları oldu.

Konak yolu üzerinde olan belediyeye doğru hep birlikte yürüdüler.

Kostake ile Tudoritza evde bulunan dört tüfekten ikisini almışlardı.

— Allah aşkına gitmeyin; karışmayın bu çılgınlığa! diye bağırdı ötekiler

Ama iş işten geçmişti, onlar uzaklaşmıştı bile. Tek Diş, kızıl saçlı Elie ve ben onları izledik.

Her yandan buharlar çıkartan güneş nisan ayındaymış gibi yakıyordu.

Kalabalığa belediyenin önünde yetiştik

(1) Hak tuu!

— Belediye başkanı! Belediye başkanı! diye bağırıyorlardı.

Belediye başkanı ortaya çıktı, ama bahçe kapısından, atlı ve yarı çıplak. Konak'ın aksi yönde yıldırım gibi savuştu gitti. Birkaç zengin köylü ondan daha erken davranmıştı, atlarıyla önden gidiyorlardı. Bunu gören iki asi, öldürülen iki jandarmadan aldıkları tüfekle kaçakların üzerine ateş ettiler, ama tutturamadılar. Bundan sonra, asiler belediyeyi yağma ettiler, ardından, konak'a doğru koşarak tırmanmaya başladılar.

Kilisenin önünde, eline haçı almış, gözleri yerinden fırlamış papaz, kollarını yana açarak, bağırarak, yollarını kesmeye çalışıyordu

— Durun, lânetliler, Tanrı adına durun! Tanrı katında yeriniz cehennem olacak!

— Defol git başımızdan, cehenneminle, Tanrınla birlikte!

Yere yıkıldı.

Yolun kıyısında, ellerini havaya açmış bir kadın haykırıyordu

— Tanrım! Ya rabbim! yardım et bize! Ne talihsizlik bu böyle!

Çevresi duvarla çevrili **konak**'ın kapısı sürgülenmişti. Boyarın ailesiyle birlikte epeyce önce gittiği biliniyordu. Avluda çıt yoktu. Sadece, kurt gibi iri kalabalık bir köpek sürüsü öfkeyle havlayarak avluda koşuşturuyordu.

Kapının önüne yığılan kalabalık bağırıp çağırmaya başladı

— Toprak! Tohum! Hayvan!

Kâhya balkonda göründü, sakin ama yüzü sapsarıydı. Herkes susunca titreyen bir sesle konuştu

— Ancak her bahar yaptığımı yapabilirim, fazlası elimden gelmez...

Kulakları sağır eden bir gürültü sözünü kesti

— Hayır! Hayır! Yetti artık! Toprak istiyoruz!

Boyarın adamı elini uzatıp kalabalığı susturdu

— Benim olmayan toprakları paylaştırmamı nasıl istersiniz? Bunu ancak boyar yapabilir; çocuk gibi konuşmayın yahu!

Böyle olup - bitenlerden habersiz olduğunu anladık, ama tam bu sırada, belediyeden ve onun yanında bulunan başkanın evinden uzun duman sütunlarının yükseldiğini görerek şaşırdık.

Kâhya başını ellerinin arasına alarak

— Hay Allah kahretsin, belediyeyi yakıyor-

sunuz! diye haykırdı.

— Toprak! Bize toprak verin! diye yanıtlandı.

— Bana izin verin gidip komşu bucaktan boyara telgraf çekip toprakları dağıtmak için kendisinden izin isteyeyim!

— Adam haklı, diye bağırdı bir köylü. Toprak onun değil! Gidip boyardan dağıtmak için izin alsın!

— Doğru! Doğru! dedi isyancılar Çabuk gitsin!

Haberci hemen bir ata atladı, geçiti kapatan kalabalığın arasından kendine yol açarak dışarı çıktı. Büyük tahta kapı onun arkasından kalabalığın suratına kapandı. Kostake hemen elini alnına vurdu

— Biz ne ahmak insanlarız be yahu! diye haykırdı. Herif bize kazık attı Giurgiu'dan telgraf çekecek... doğru... ama silâhlı yardım istemek için!

Köylüler bunu duyunca öfkeden titrediler. Hepsi birden uzakta uzaklaşmakta olan atlıya baktılar.

— Zaten, diye ekledi Kostake, belediye başkanı ve dalavere ortakları gerekeni ondan önce yaparlar. Askerler akşamleyin buradadır.

Biri

— Öyleyse, diye bağırdı, ne geçerse elimize alalım, **malay**, buğday, un, yemlik ot!

— Evet, hiç değilse bunları alalım, diye bağırdı **cojanlar.**

Bu **konak**'a saldırı işareti oldu.

Kalabalık böyle bir işaret bekliyormuş. Kalabalıkta yanında gazyağı getirmiş kadınlar vardı. Kapıya gaz döküldü. Alevler yükseldi. Bunu izleyen sessiz bekleyiş sırasında, konak'ta gürültüler, koşuşmalar oldu, sonra, başımızın üstündeki dehlizin ağzında eli silâhlı sekiz **argat** belirdi; iki yaylım ateş... iki kez kurt kurşunu yağmuru... aramıza ölüm ve umutsuzluk saçtı. Kızıl saçlı Elie yanıbaşımda öldü. Kostake ile Tudoritza parmaklarından yaralanarak sıyrıldılar Yonel'le bana bir şey olmadı. Kalabalıkta beş ölü ve birçok yaralı vardı.

İşte o zaman öfke artık kabına sığmadı, taştı. Konak işgal edildi, herkes kendi bildiğini yaptı. İlkin, ateş eden **argat**ların hesabı görüldü. Sekizi de öldürüldü. Bunları yakalamak için bütün kapalı kapılar kırıldı, mahzenden çatıya kadar her yer arandı. Kırlara kaçan ikisi yakalandı ve dirgene geçirildi. Bu umutsuz kavgada aramızdan iki kişi daha yaşamını yitirdi.

Öteki uşaklara dokunulmadı. Çevreye kaçmalarına göz yumuldu, onları, az sonra, kâhyanın karısıyla iki kızı izledi. Arabayla giderken döktükleri gözyaşları, ölülerine ağlayan köylü kadınlarınkine karıştı.

Sonra çiftlik talan edilip, yakılıp - yıkıldı. Avluda yiyecekler yüklenirken, odalarda düzenli bir yıkıma girişilmişti. Birkaç erkek ağanın çalışma odasını baltayla yerle bir ettiler. Kostake de onların arasındaydı. Tudoritza ile birlikte birkaç kadın aynı şeyi boyarın karısının odasında yaptılar Tam salona saldırdıkları sırada vardım yanlarına. Burada, şaşırtıcı bir manzarayla

karşılaşıldı Stana, tek başına ve korkunç bir halde, iki eliyle tuttuğu baltayı artık demir ve ağaç yığınından başka bir şey olmayan piyanoya vurup duruyordu. Öfkesinden biraz ürkmüş durumda çevresini sardık. Tudoritza ona

— Eskiden ölmeni istiyordum; dedi. Şimdi seni kucaklamak istiyorum.

Ve Stana'yı kucaklamak istedi. Ama o, Tudoritza'yı duymamış, boşu boşuna balta sallamaya devam ediyordu. Her vuruştan sonra anlaşılmaz bir şeyler mırıldanıyordu. Saçları yüzünü örtmüştü. Her yanından ter fışkırıyordu.

Korktum ve yapının öteki bölümlerinde ne olup - bittiğini görmeye gittim. Başlarında Tek Diş'in bulunduğu bir çocuk topluluğunun oyuncak dolu bir odayı talan ettiklerini gördüm. Bütün oyuncaklar yerlere saçılmıştı! Kız, erkek, hepsinin kucakları oyuncaklarla doluydu ayılar, atlar, ev eşyalarıyla birlikte bebekler, raylarıyla, vagonlarıyla lokomotifler, kurşun asker kutuları, küçük arabalar, yelkenli gemiler ve bir yığın başka şeyler. Ben onlarla konuşurken, Stana kocaman karnını çalkalayarak hışım gibi geçti, dağınık saçlarıyla gerçek bir masal canavarını andırıyordu. Biri haykırdı

— Kendinizi sakının! Çıldırmış!

Dehliz - balkona sığındık. Buradan, boyarın birbirinden güzel arabalarının köy yolunda ilerlediklerini gördük. On kadar araba. Süt gibi beyaz, kocaman kocaman boynuzlu öküzler. Ele ne geçtiyse doldurulmuştu ağzına kadar **malay**, un, buğday dolu çuvallar; yemlik ot, saman ve yulaf; tuzlu domuz eti, jambonlar, sosisler, kü-

mes hayvanları; sadece şişe şişe şarap ve bir fıçı rakı dolu bir araba. Hattâ yakacak odun bile almışlardı.

En baştaki arabanın kıyısına oturmuş, sarsıntıyla birbirlerine çarpan kadınlar erkeklerinin cesetlerini gözyaşlarıyla yıkıyorlardı.

Biz arabaları seyrederken, bir patlama bütün **konak**'ı sarstı, pencere camları kırıldı. Kocaman, katran karası bir bulut avluyu doldurdu, sonra benzin deposunun bulunduğu ek yapıları alevler sardı. Oyuncaklara ve herşeye boş verip çabucak sıvıştık oradan. Avluyu geçerken, sırtını duvara dayamış, gözleri körelmiş, ne yapacağını şaşırmış Tudoritza'nın, ürküye kapılmış köylülere durmadan bağırdığını gördüm

— Atları, inekleri serbest bırakın! Kümesi açın!

Köye vardığımızda öğle olmuştu. Karışık eşya yığını, ağlamalar, çığlıklar, gidip - gelmeler, Osmanlılardan kaçan **bejanari**'ler (1) döneminde köylülerimizin yaşadığı korku çılgınlığı hakkında bir fikir veriyordu. Alevler içinde yanan **konak**'ı gören —tüyler ürpertici uçsuz bucaksız bir kucaklaşma— köylü kadınlar başlarını yumruklayarak koşuyorlardı

— Hepimizi öldürecekler! Hepimizi köpek gibi gebertecekler!

Bay Kristea da aynı düşüncedeydi

— Evet, doğru, gebertecekler bizi... Hele şu anda söz konusu olan «Yahudi çiftlikleri» değil, baş kaldırmış on il. Yüz **konak** arasında bir tek

(1) Herhangi bir nedenle evinden, köyünden kaçan.

yahudi konağı ateşe verildiği halde ordu yola koyuldu. Bugünün haberleri bunlar dostlarım, düşündürücü haberler: boyarlar acımasız olacaklar!

Ve acımasız oldular.

Sarımsı ve aydınlık bir alacakaranlık konak yıkıntısının üzerine ağır ağır iniyordu; yıkıntı hâlâ tütüyor ve eli kulağında olan bir öç gibi kararıyordu. Yangından kaçıp tepenin doruğunda dolaşan hayvanların siyah gölgeleri görülüyordu.

Köy alanında, koşumdan çözülmüş öküzlerin, henüz boşaltılmamış arabaların arasında herkes yiyor, içiyor ve konuşuyordu. Papaz ve varlıklı aileler, arabalarına en gerekli eşyalarını koyup kaçmışlardı. Bu durumun da göz ardı edilmemesi, düşünülmesi gerekirdi. Ama, lezzetli yiyecekler sayesinde ağıtlar dinmiş, artık toprakların paylaşılmasından konuşuluyordu. Sesleri yankılandıran karanlıkta bir cojan'ın bağırdığını duydum

— Büyükbabamın tarlaları Giurgiu tarafına uzanırdı!

Yanıtladılar onu

— Aha! En güzel topraklara göz koymuşsun sen.

Zaman zaman, uzaklardan bir ağıt sesi geliyordu. Ölüsünün başında bekleyen bir eş ya da bir anne ağlıyordu

— Aaah... ah! Gheor-ghe-Gheor-ghe nasıl kıydılar sana!..

Birisi

— Stana ortalıkta yok, dedi.

— Hiç kuşkusuz benzinliği o ateşe verdi. Zavallı kadın!

Birden karanlıkta şimşek gibi bir şey çaktı, tepenin üzerinde bir top gürledi ve arabaların üzerine bir top mermisi düştü.

Üç - Köyler'in, yeryüzünde herkesin tıka basa yemek yemeye hakkı olmadığını kanıtlayan bombardımanı işte böyle başladı.

Arabamız binbir güçlükten sonra anayola çıkınca, ufukta parıltılı bir tanyeriyle, gökyüzünde uçuşan kargalar tarafından karşılandık. O zaman Kostake, atları durmadan kamçılayarak çılgın gibi sürdü arabayı.

Gece karanlığında, top ateşi altında, köyden çıkışımızı, her zaman «cehennemden çıkış» olarak anacağım. Bir ara, başarmaktan umudumuzu kesmiştik. Her tarafa top mermileri düşüyordu. Yanan kulübelerin alevlenmiş otları dört bir yana saçılıyordu. Adım başı çarptığımız cesetlere boş vermiştik, ama arabaya asılıp kaçmamıza engel olan canlılara gözümüzü açmamız gerekiyordu.

Tudoritza, Kostake'nin karısı ve kucağındaki Patroutz, üçü birden, bir top mermisinin altında can vermişti. Öteki ev halkı, bahçelere, tarlalara kaçanlarla birlikte ortadan kaybolmuştu. Yonel ve benimle kalan Kostake, bir torbaya gerekli birkaç şey tıkıştırdıktan ve kalan az bir parayı aldıktan sonra arabayı koştu.

Kederden ölürcesine

— Şansımızı deneyeceğiz çocuklar, dedi. Başarabilirsek Hagieni'ye gideceğiz. Ama çok zor olacak, çünkü şimdi **devedikenleri** peşimizde. Üstelik ateş almışlar! Sağlık olsun... Bunu biz istedik...

Tinda'da yatan üç ölüyü kucaklamaya gittiği sırada bizim ev de yanmaya başladı.

— İşte sizin mezarınız! dedi ölülerine.

Sonra, bütün gece, en berbat yollarda sarsıldık ve arabaya salkım gibi asılan kaçaklarla boğuşmak zorunda kaldık.

İyi yola çıktıktan bir fersah sonra atlar kendiliklerinden durdular, çok yorulmuşlardı, köpük içindeydiler Ortalık aydınlanmıştı. Büyük bir tepe, Üç - Köyler'i ve onun cehennemini görmemizi engelliyordu. Bombardıman durmuştu. Kostake dizginleri bıraktı, bir kuru ot yumağıyla atların terini kuruladı, sonra arabanın içine yığıldı, yüzü otlara gömüldü.

Çevremizde yeni sürülmüş sonsuz kırlar uzanıyordu. Çobanaldatan kuşları bir karıktan ötekine kuyruk sallıyarak atlıyor ve bir tarlakuşu gökyüzünden bize cıvıltısını gönderiyordu.

Tek Diş ve ben, tek sözcük söylemekten korkarak birbirimize bakınıyorduk. Artık korku duymuyorduk, ama uyumak istiyorduk. **Cojan**ların yoksulluğuyla boyarların acımasızlığının böylesine korkunç olaylara yol açabileceğini hiç düşünmemiştik. Gördüklerimizin etkisinden hâlâ kurtulamamıştık, hepsi gözümüzün önündeydi, capcanlı. Kan ve barut kokusu hâlâ burnumuzdaydı. İnsanın tasarlayabileceği bütün umut-

suzluk çığlıklarıyla başımız uğulduyordu.

Şu devedikeni serüveni!

Artık sona erdiğini sanıyorduk. Ne yazık ki öyle değilmiş!

Bir dörtnal gürültüsü bizi birden uyuşukluğumuzdan çıkardı. Arabada ayakta duran Kostake, dizginler elde, nerden geldiğini anlamak için bir an dörtnal sesini dinledi

— Süvariler! diye mırıldandı. Tepenin arkasındalar!

Atları kamçılayarak

— Haydi! demirkırlarım benim! «Peşimizde devedikenleri var!» (1)

Bu yiğit Kostake'nin son sözleri oldu.

Biraz önce indiğimiz yamacın dönemecinde üç atlı göründü. Korku içinde, soluğumuzu kesmiş, arabanın büzüldüğümüz köşesinden, görünmeden onlara bakıyorduk. Oysa, sırtının onlar için nasıl bir hedef olduğunu aklına getirmeyen zavallı dostumuz durmadan atları kamçılıyordu. Kaşla göz arasında yetiştiler bize, elli adım arkamızda durduklarını, silahlarını omuzlarına alıp ateş ettiklerini gördük. Arabanın sağır edici hızında, Kostake'nin vücudunun aşağıya yuvarlandığını hissettim. Hepsi bu kadar, çünkü zıvanadan çıkan atlarımız dörtnallarını sürdürürken ben bayılmışım.

Uzun süre baygın kalmış olmalıyım. Kendime geldiğimde, korkunç bir baş ağrısıyla inledim. Arabayı Yonel sürüyordu, gene kırların ortasın-

(1) Romen atasözü İçinden çıkılması zor durum

daydık, ama ilerde bir köy görünüyordu. Arkadaşım ağlıyordu

— Kostake'yi öldürdüklerini biliyor musun? diye sordu.

— Arabadan düştüğünü biliyorum.

— Öldü! Baktım, ölmüştü.

— Ya askerler?

— Canları cehenneme! Hemen kayboldular. Onlar gidince durdum. Peki şimdi nereye gidiyoruz?

Yanıtlamadım. Bir yol kavşağına kadar konuşmadan yolumuza devam ettik. Kavşakta bir köylüyle karşılaştık, köyden yaya geliyordu, bize nereden geldiğimizi sordu. Ona Üç - Köyler'deki kıyımı anlattık. Çok korktu ve bizi dehşete düşürdü :

— Talihiniz yokmuş! Bizim köyde de ayaklanma var gitmeyin oraya, giderseniz tutuklanırsınız! Öldürmediklerini tutukluyorlar!

— Sizi de bombardıman ettiler mi?

— Hayır, topa tutmadılar, ama **kyaburlar'ın «kışpırtıcı»** (1) diye gösterdikleri zavallıların tümünü kurşuna diziyorlar. Korkunç bir şey! Kurşuna dizmeden mezarlarını kendilerine kazdırıyorlar! Dünyanın sonu geldi yavrularım... Canları ne isterse yapıyorlar bize, tıpkı Baragan'daymış gibi.

— Baragan'da hiçbir zaman bu kadar insan öldürülmedi, dedim. Oradanız, oraya gitmek istiyoruz.

— Yalomitza'ya doğru mu gitmek istiyorsunuz? Öyleyse, solunuzdaki şu küçük yola sapın,

(1) Kışkırtıcı. (Köylü, sözcüğü yanlış söylüyor)

sağda Argeş köprüsüne giden anayola kadar ilerleyin, sonra Radovanu'ya kadar ırmağı izleyin. Tanrı yardımcınız olsun!

Devriyelerin kol gezdiği yollardan geçerek, akşamleyin Radovanu'ya vardık, yorgunluk ve korkudan ölmüştük. Ortalık sakindi, ya da şimdiye kadar sakinleştirilmişti. Ne olursa olsun, kolayca bir han bulduğumuz, atları ahıra bıraktığımız, hiç konuşmadan bir hafta buraya kapandığımız için mutluyduk.

Ama canımız konuşmak istemese de duymamıza engel olamazdık. Sabahtan akşama kadar korkunç olaylardan söz ediliyordu ülkenin dört bir yanında, insanlar basit bir ihbar üzerine yargılanmadan kurşuna diziliyordu. Artık yoksulluk, açlık ve baskı söz konusu değildi, şimdi sadece «Yahudiler» ve «kışkırtıcılar»dan konuşuluyordu. Ülkeyi onlar ayağa kaldırmıştı. Askerleri kendi akrabalarının üzerine ateş etmek zorunda bırakmamak için kendi memleketlerinden uzaklara gönderiyorlar ve orada, kendileri başka yerlere gönderilen arkadaşlarının ailelerine ateş ediyorlardı. Ateş etmemekte direnenleri ya kurşuna diziyorlar ya da zindana atıyorlardı. Hapisanelerde boş yer kalmamıştı. Hergün tutuklular geçiyordu.

Gelişimizin ertesi günü, hana bir jandarına gelip öğrenciye benzeyen bir genci alıp götürdü. Öylesine dayak yemişti ki ayakta duramıyordu. Susuzluktan inlediği için köylüler ona içecek bir şey vermeye kalkıştılar. Jandarma onlara engel oldu

— Acımak yok! «Tehlikeli bir **kışpırtıcı!**» Ve bir **jydane!** (1)

Genç, yediği bütün dayağa karşın ayağa kalktı

— Evet, yahudiyim! diye bağırdı. Ama «kışpırtıcı» değilim! Kışpırtıcı olan, köylüler, sizin köleliğinizdir! Ne jydane, ne de kışpırtıcı olan büyük Cosbuc'un **Toprak istiyoruz** adlı kâhince sözleri anımsayın

> **Ulu Tanrı zorlamasın sakın bizi**
> **Toprak değil de kan istemeye**
> **İsa bile olsanız hepiniz, kaçamazsınız**
> **Mezara girseniz de elimizden.**

Başka çocukların hâlâ koşup oynadıkları bir yaşta, bunca acılı saatler yaşayan yüreğim artık dayanmıyordu. Özellikle kurşuna dizmelerden, idamlardan, işkencelerden söz edilmesini kaldıramıyordum artık. Duyunca başıma korkunç bir ağrı saplanıyordu. Gene böyle, Radovanu'den hareket edeceğimiz sabah, aynı korkunç şeyleri tekrarlayan köylülerin sözlerini duymamaya çalışırken, bir adamın anlattığı olayın son sözcükleri kulağıma çalındı ve kanım dondu

..Zavallı Marin'in hiçbir suçu yoktu. Eskiden Lateni'de balıkçılık yapardı, kaval çalarak şurada - burada çalışıyordu. **Ceviz büyüklüğünde yapılan ve çocukların çalmaması için topuzla korunan** mamaliga'dan söz eden bir köy havası

(1) Yahudi, cıfıt.

çağırdığını söyledikleri için tutuklandı. Yani kışkırtıcıymış. Bu yüzden kurşuna dizdiler adamı!»

— Galiba senin babandan söz ediyorlar, dedi Yonel.

Ben de aynı kanıdaydım, göğsümün yavaş yavaş boşaldığını hissetmemin dışında hiçbir şey duymuyordum. Sendeleyerek, kendimi arabanın içine attım, dayak yemiş bir kedi gibi. Ancak çok sonra, arkadaşım atları kırbaçlayıp arabayı güneşli kırların ortasında uçururken, yakasına sarılıp sordum:

— Nereye gidiyoruz, Yonel?

— Uzaklara Matake, devedikenleri peşimizde!

BARAGANIN DEVEDİKENLERİ

Panait İstrati

CAN YAYINLARI
GENÇLİK DİZİSİ

DOST KİTAPLAR

Türkçesi
ÖZDEMİR İNCE

Resimler
MUSTAFA DELİOĞLU